

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200284

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. K83-1
V45 S Accession No. G.K 31
Author (మర్రి) వేంకటేశ్వర రామకృష్ణ
Title గుప్త 1 1935

This book should be returned on or before the date
last marked below.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ

ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಬೆಲೆ ೮ ಆಣೆ

All rights reserved

ಮೂರನೆಯ ಮುದ್ರಣ

೧೯೩೫

ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣದ ಮುಸ್ಸುಡಿ

ನನ್ನ ಪೂಜ್ಯ ಮುತ್ರರಾದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸವರತ್ನದ ರಾಮರಾಯ ರವರು ತಮ್ಮ ಪರಿಚಯದ ಒಬ್ಬ ವೃದ್ಧ ಗಾಯಕನ ಕಡೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಅವರು ಹೀಗೆ ನನಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಈ ಕತೆಯ ನಾಯಕನು. ರಾಮ ರಾಯರವರೇ ಆ ವೃದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತ ಕತೆಯೊಂದನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನನಗೂ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ಇದೆಯೆಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದಲೂ, ಇತರ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆ ಗಾಯಕನನ್ನು ಕತೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರು ಗುರುತು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಜೀವನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಈ ವುಸ್ತುಕದ ಕತೆಯು ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು.

ರಾಮರಾಯರವರ ರಸಾಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನೂ ಕಥಾಸಿರೂಪಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಬಲ್ಲೆವು. ತಾವು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದ ಕತೆಯನ್ನು ಅವರು ಬರೆದಿದ್ದರೆ ಅದು ಇನ್ನೆಂತಹ ಕತೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಅಂಥವರು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಇಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಇರುವವರು ಉತ್ತಮ ವಾದ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ನನಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರ ಔದಾರ್ಯವು ಇನ್ನೆಷ್ಟೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇವರು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಇನ್ನು ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲೂ ನನಗೆ ತೋರಿಸಿರುವ ಪ್ರೇಮಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಇವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಕತೆಯು ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಅದರ ಕರ್ತರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಮೈಸೂರು, ಪ್ರಭವ ಸಂ|| }
ಮಾಘ ಬಹುಳ ತ್ರಯೋದಶಿ }

ಶ್ರೀನಿವಾಸ.

ಶ್ರೀ ನಿ ವಾ ಸ ರ ಚಿ ತ

ಕೆಲವು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ಎಮರ್ಸನ್ ೨ (ಲೇಖನಗಳು)
ಬಿನ್ನಹ (ಗೀತೆಗಳು)	ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು
ಶಾಂತತಾ (ಸಣ್ಣ ಧೃಶ್ಯ)	ಕನ್ನಡದ ಸೇವೆ (ಭಾಷಣ)
ಸಾವಿತ್ರಿ (,)	ಮಂಜುಳಾ (ಸಾಮಾಜಿಕ ಧೃಶ್ಯ)
ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ತಾವರೆ (ಪದ್ಯಗಳು)
ಸಾಹಿತ್ಯ (ಉಪನ್ಯಾಸ)	ಕರ್ಣಾಟಕದ ಜನತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ
ಅರುಣ (ಪದ್ಯಗಳು)	ಚೆಲುವು (ಪದ್ಯಗಳು)
ಎಮರ್ಸನ್ ೧ (ಲೇಖನಗಳು)	ಶಿವ ಭಕ್ತವತಿ (ಐತಿಹಾಸಿಕ ಧೃಶ್ಯ)
ಉಷಾ (ಸಣ್ಣ ಧೃಶ್ಯ)	ಎಮರ್ಸನ್ ೩ (ಲೇಖನಗಳು)
ಸುಬ್ಬಣ್ಣ (ಕತೆ)	ಯಶೋಧರಾ (ಧೃಶ್ಯ)
ತಾಳೀಕೋಟೆ	ಮಲಾರ (ಪದ್ಯಗಳು)
(ಐತಿಹಾಸಿಕ ಧೃಶ್ಯ)	ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು

ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳು :—
 ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
 ಎಂ. ಎಸ್. ರಾವ್ ಕಂಪೆನಿ, ದೊಡ್ಡ ಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
 ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
 ದಿ ಪ್ರೋಗ್ರೆಸ್ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್, ಮೈಸೂರು
 ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ

ಸು ಬ್ಬಣ್ಣ

ಶ್ರೀ

ಸು ಬ್ಬಣ್ಣ

೧

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀ ಮುಮ್ಮುಟ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರವರು ಮೈಸೂರ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಆಸ್ಥಾನವು ಎಂದಿಗಿಂತಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ವಾಂಸ ರಸಿಕ ಕಲಾಕೋವಿದರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಿತ್ತು. ಮಹಾರಾಜರು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉದಾರಶೀಲರು; ಆದರಮೇಲೆ ಸ್ವಯಂ ಪಂಡಿತರು; ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು, ಕಾವ್ಯ ಕರ್ತೃಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಪೂಜ್ಯಬುದ್ಧಿ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ಆಶ್ರಯವನ್ನಾಶಿಸಿ ಬಂದ ಯಾರಿಗಾಗಲಿ ನಾಸ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಹಾರಾಜರ ಬೆದಾರ್ಯದ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ಪುರಾಣದ ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆನ್ನುವವರು ಒಬ್ಬರು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹಿರಿಯರು ಚಾಮರಾಜ ನಗರದವರು. ಆದರೆ ಆಗ್ನೇಯ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಲೆಗಳಿಂದ ಇವರ ಮನೆಯವರು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪುರಾಣ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಇವರ ಧ್ವನಿಯು ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಮಧುರವಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು; ಮಾತು ಅವಿರಳವಾದರೂ ಸಾವಧಾನ. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಇತರ ಪಂಡಿತರಿಗಿಂತ ಇವರಿಗೆ ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸೌಕರ್ಯ ಹೆಚ್ಚು. ದೈವಭಕ್ತಿನಿರತರಾದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ ಯವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪುರಾಣ ಹೇಳುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಿ ಆಗಾಗ

ಅವರನ್ನು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಪುರಾಣ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವರು. ಇದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಪುರಾಣದ ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೆಂದು ಅಡ್ಡಹೆಸರಾಗಿತ್ತು.

ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, ಒಬ್ಬ ಮಗ. ಮಗನು ಹುಡುಗಿಯರಿಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವನು. ಅವನ ಹೆಸರು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಎಂದು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ತಂದೆಯಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕಲಿತು ಪಂಡಿತ ನಾಗಿದ್ದರೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು; ಅವನೂ ಪುರಾಣ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕಡೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ; ಸಂಗೀತದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಯಿತು. ಅವನನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಅವನನ್ನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಎನ್ನುವರೇ ಹೊರತು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಎಂದು ಕೂಡ ಕರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಲಿತವನನ್ನು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಎನ್ನಬಹುದು; ಸಂಗೀತಕ್ಕಾದರೆ ಇಂಥ ಹೆಸರು ಹೆಚ್ಚು. ಇವನು ಕೊನೆಗೂ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಾಗಿದ್ದನೇ ಹೊರತು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ನಮ್ಮ ಕತೆಯು ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಒದುಕನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು.

ನಾನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದು ಅವರ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ. ಅವರ ಬಾಲ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಅವರೇ ಆಗಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ತೊರೆಯಪುರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಇದ್ದ ರೀತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮಾವ ನವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲರು; ನಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡಿದ್ದೆ. ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳ ವಿಷಯವಂತೂ ನಾನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿದ್ದು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈಚೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಎಂಥ ಮನುಷ್ಯರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೇನೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ಕಠಿನವಾದ ಶಿಲೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಸೇರಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶ ರೇಣುಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಫುಡುಮಾಡಿ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡುವ ರಸಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಅಪರಂಜಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಕಾಯಿಸುವರು. ಆ ಕಠಿನ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ? ಈ ಅಪರಂಜಿಯಲ್ಲಿ? ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕಠಿನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಇವರ ಮನಸ್ಸು ದೇವರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಯವಾಗುತ್ತ ಆಗುತ್ತ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊನೆಗೆ ಅಪರಂಜಿ

ಯಾಯಿತು. ಅದು ಹೀಗಾದ ವಿಚಿತ್ರ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ
 ವಿವರಿಸಬಹುದು? ಆ ಅಪರಂಜಿಯನ್ನು ಯಾವ ಮಾತುಗಳಿಂದ
 ಹೊಗಳಿ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಬಹುದು? ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯ
 ನ್ಯಾಸವು ದಿನವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ನಾನು
 ಹೇಳುವ ಸ್ವಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಜೀವನ ಚರಿತೆಯ ಪೂರ್ಣ
 ವಾದ ಭಾವನೆಯು ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಹೇಗಾದರೂ ಓದುವವರೇ
 ಉಪಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಬಹು ಭಾಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಈ
 ಕತೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಷ್ಟರಿಂದ
 ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಲಾರದು.

೨

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದೇ
 ಪ್ರಾಯಶಃ ಈ ಕತೆಯೆಲ್ಲದರ ಸಾರಾಂಶವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮಗ
 ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ. ಅವರಿಗೆ ಅವರಿಗೆ
 ಮೂರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಾಗಿದ್ದು ಒಂದು ಮಗನಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕನೆಯದೂ
 ಹೆಣ್ಣಾಗಿದ್ದರೆ ಏನುಮಾಡುವಂತಿತ್ತು? ಹಾಗಾಗದೆ ಪುತ್ರೋತ್ಸವವು
 ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪುತ್ರೋತ್ಸವವೇ ಆದದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಬಹಳ ಸಂತುಷ್ಟ
 ರಾದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಯಜಮಾನಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ
 ಇಬ್ಬರೂ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅತಿಶಯವಾದ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಸಾಕಿದರು.
 ಹುಡುಗನಿಗೆ ಏಳೆಂಟು ವರುಷಗಳಾದುವು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು
 ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು; ಒಂದೆರಡು ಸರ್ಗ ಅಮರಕೋಶವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು.
 ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿಂದ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಅದು
 ಏನೋ ಸಂಗೀತದ ಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿಹೋಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ತಂದೆಯ
 ಗಂಭೀರವಾದ ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯು ಇಳಿದುಬಂದಿತ್ತು; ಅವರ
 ಸಂಸ್ಕೃತ ಇಳಿದುಬರಲಿಲ್ಲ. ಏಳು ವರುಷದ ಹುಡುಗ ಯಸ್ಯಚ್ಛಾನ
 ದಯಾಸಿಂಧೋ ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹಾಡುವನು. ಆದರೆ
 ಅದರ ಅರ್ಥದ ಕಡೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಂದೆ ಮಗನನ್ನು

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸಿ ಎಲ್ಲೆಯಾದರೂ ಹೋದರೆ ಇವನು ಹಾಡು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಪಾಠವನ್ನೇ ಮರೆಯುವನು. ಮೊದಮೊದಲಲ್ಲಿ ಹುಡುಗನು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವನೆಂಬ ಜಂಭದಿಂದ ತಂದೆಯೂ ತಾಯಿಯೂ ಮನೆಗೆ ಒಂದವರ ಹತ್ತಿರವೆಲ್ಲ ಇವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಇವನಿಂದ ಹಾಡಿಸುವರು. ಜನರು ಕೇಳಿ ಶಾಭಾಸಾ ಎನ್ನುವರು. ಅವರು ಹೀಗೆ ಎಂದಷ್ಟೂ ಹುಡುಗನು ಅದರಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಆಯಿತು. ಹೀಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯೂ ಸಿದ್ಧವಾದುವು.

ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸಲ ನಡೆದ ಬಂದು ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸ್ಥಿರವಾಯಿತು. ಬಂದು ದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ರಾಣೀವಾಸದ ಮುಂದೆ ಪುರಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನಿಂದ ಶುಕ್ಲಾಂಬರಧರಂ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಮಹಾರಾಜರು ದಯಮಾಡಿಸಿ ಪುರಾಣವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಕುಳಿತು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದೊಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲ ದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಆಗಾಗ ಮಹಾರಾಜರ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ಅವರ ಆ ಸುಂದರ ವಾದ ಮುಖದ ದೊಡ್ಡ ತಿಲಕವನ್ನೂ ವಿಶಾಲವಾದ ಗಂಡಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ತರದ ಚಂದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರ ಮಿಸೆಯನ್ನೂ ಅತ್ಯಾತುರದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಜರು ಹುಡುಗನನ್ನು ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ನೋಡಿ ಬಹಳ ಸುಟಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಪುರಾಣ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳನ್ನು “ಈ ಹುಡುಗ ನಿಮ್ಮ ಕುಮಾರನೋ, ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೆ” ಎಂದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು “ಹೌದು, ಮಹಾಪ್ರಭು” ಎಂದರು. ರಾಜರು ನಗುತ್ತಾ ಹುಡುಗನನ್ನು “ಎನಪ್ಪಾ ನೀನೂ ಅಪ್ಪಾಜಿಹಾಗೆ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿಯೋ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಹುಡುಗ “ನಾನು ಪುರಾಣ ಹೇಳೋಲ್ಲ; ಸಂಗೀತ ಹೇಳ್ತೇನೆ” ಎಂದ. ರಾಜರು “ಆಹಾ, ಹಾಗೇ ಆದು; ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳು ನೋಡೋಣ” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ಶ್ರೀರಾಘವಂ

ದಶರಥಾತ್ಮಜಂ” ಎಂಬುದನ್ನು ರಾಗವಾಗಿ ಹೇಳಿ “ಕಸ್ತೂರಿತಲಕಂ ಬರುತ್ತೆ” ಎಂತ ಹೇಳಿದ. ರಾಜರಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಒಂದು ತಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ತರಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಹುಡುಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು “ನೀನು ಒಳ್ಳೆ ಬುದ್ಧಿವಂತ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡು ವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊ. ನಿನಗೆ ಬಿಲ್ಲತ್ತು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ “ಹುಡುಗ ಒಳ್ಳೆ ಸುಟಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆ—ಚೆನ್ನಾಗಿ ತರಬೇತ್ ಮಾಡಿ. ಒಲೇ ಹುಡುಗನಾಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಮಗನೂ ಮನೆಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರು.

ಸಂಗೀತ ಕಲಿತು ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲತ್ತು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಒಂದು ಗೀಳು ಹಿಡಿಯಿತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ನಾನು ನೋಡಿದಾಗಲೂ ಯಾವುದನ್ನು ಹಿಡಿದರೂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸುವ ಒಂದು ಹಠದ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿದ್ದರು. ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಇದೇ ಹಠ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಮಹಾರಾಜರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಚಪಲಕ್ಕಾಗಿ ಹುಡುಗ ಎಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವಾದರೆ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಕೇಳುವನು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವನು. ಹೀಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಪರಿಚಯವುಂಟಾಯಿತು. ಸಂಗೀತಗಾರರು ಅವನಿಗೆ ಮೊದಮೊದಲು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೂ ಬರಬರುತ್ತಾ ಅರೆಮರೆಯ ಈರ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ತೋರಿ ಬರುವ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಬಾಯಿ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಪಿಟೀಲು ವೀಣೆಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಮೃದಂಗವನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಶಯ ವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿತ್ತು. ತಂದೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಮಗನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹೇಳಿಕೊಡಲು ನೋಡುತ್ತ, ಪುರಾಣದ ಮಾತನ್ನೇ ಆಡುತ್ತಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಹುಡುಗ ತಾನು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸು ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಗನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿವು ಬರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ಅವರು ವ್ಯಥೆಪಡುತ್ತಿದ್ದರೇ ಹೊರತು ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಸಂಗೀತ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ

ಕಲಿತು ಬಂದೇ ಸಲ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹುಡುಗ ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ತಾನು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವಿತ್ತು. ಸಂಗೀತದ ಕಚೇರಿಗಳು ನಡೆಯುವುದು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಆ ವಿಧ್ವಾಂಸರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ; ಅನೇಕ ವೇಳೆ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ. ಸಂಗೀತದ ಅಭಿಲಾಷೆ ಬಲವಾದ ಹಾಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಅದು ಎಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಕೊಂಚ ದಿನದಲ್ಲೇ ಮೈಮೂರಿನ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಹೋಗಿಬರುವಂತೆ ದಾರಿಯಾಯಿತು. ಹುಡುಗನಾದರೂ ಜೆಲುವ. ಸ್ವಲ್ಪ ಆಗಲವಾದ ಮುಖ; ಹೊಳಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳು; ಕಪ್ಪಗೆ ತುಂಬ ಕೂದಲಿರುವ ಹುಬ್ಬುಗಳು; ಮೇಲ್ಕುಟಿಯ ಮೇಲೆ ಆಗತಾನೆ ತಲೆದೋರುತ್ತಿದ್ದ ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಕುಡಿಮಾಸೆ. ತಿಂಗಳಿಗೆ ಎರಡು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದುಸಲ ಕೃಷಿರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಇದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಕೆಂಪಗೆ ಕುಂಕುಮ ಸವರಿದಂತೆ ಇರುವ ರಂಗಿನ ತುಟಿ. ಸಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಲೋವನಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಒಂದು ಅವರ್ಣ ಸೀಯವಾದ ವರ್ಚಸ್ಸು. ಇದೆಲ್ಲದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ದೋಷವನ್ನರಿಯದೆ ತಾಯ ಎದೆಯ ಬಳಿ ಮುಖವನ್ನಿಟ್ಟು ಸ್ತನ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅರಸುವ ಮಗುವಿನಂತೆ ಜೀವನದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇಲ್ಲಿ ಎಸೆದೆಯೋ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪೂರ್ವ ಯೌವನದ ಆ ಒಂದು ಸರಳತೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಯಾರುತಾನೆ ಇವನಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಳ್ಳರು? ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಮತೆಯುಂಟಾಗಿತ್ತು. ಇವನು ಹೋದಾಗ ಅವರು ಇವನಿಗೆ ಹಾಲು ಹಣ್ಣು ತಂದು ಕೊಡುವರು. ಒಂದು ಹಾಡು ಹೇಳೆಂದು ಕೇಳುವರು. ನೀನು ಹಾಡು ಎಂದು ಅವನು ಕೇಳಿದರೆ, ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಹಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಹದಿನೈದು ವರುಷಗಳ ವೇಳೆಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ತಂದೆಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯನಾಗಿ ಸಂಗೀತಗಾರರ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ

ಸೇರಿಹೋದನು. ಅವನಿಗೆ ಆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಹೋಗುವ ಅಧಿಕಾರವು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿತು.

ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರೇನೋ ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಆಕೆಯ ಮಾತನ್ನು ಯಾವಾಗ ಎತ್ತಿದರೂ “ಅವರು” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಆಕೆಯ ಹೆಸರೇನೆಂದು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಒಂದು ಸಲ “ಲಲಿತಾ ಎನ್ನುವ ಹೆಸರು ನೋಡಿ, ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದ ಹೆಸರು. ಅದಕ್ಕೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಸಹಸ್ರನಾಮವನ್ನು ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮವೆಂದು ಕರೆದರು. ತಾಯಿ ಲಲಿತಾ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮ್ಮಿಲ್ಲರ ಗತಿಯೇನು?” ಎಂದರು; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ “ಆ ಹೆಸರಿನ ಹೆಂಗಸರೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಲೋಕಮಾತೆಯ ಅಂಶದ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ” ಎಂದರು. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯು ಎಲ್ಲೋ ದೂರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯ ಕನಸೆಂಬಂತೆ ಎಂದೋ ಇದ್ದುಹೋದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಅವರು ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಆಗ ನನಗೆ ತೋರಿತು. ಅದಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು ಲಲಿತಾ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಹದಿನೇಳು ವರುಷವಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದಲೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವನೂ ಸಂಪಾದಿಸುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕಲಿತವನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಬಹಳ ದಿನ ಕಳೆಯಬೇಕು. ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲಿತಿದ್ದರೆ ಪೌರೋಹಿತೃವನ್ನೋ ಇತರ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ವನ್ನೋ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು; ಪುರಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಬಾಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಇಂಥ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಇದರಿಂದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ವಯಸ್ಕನಾದ ಮಗ ನಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಅವನಿಂದ ಏನೂ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ನಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಇವನ ಸಂಸಾರ ಬೇರೆ. ತಂದೆ ಎಷ್ಟೇ ಒಳ್ಳೆಯವನಾದರೂ ಜಿಳಿದ ಮಗ ಭಾರವಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತರೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವುದಕ್ಕಾಗು

ತ್ತದೆಯೇ? ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಮಗನನ್ನು ಏನಾದರೂ ಎನ್ನುವರು. ಮಗನು ಬಹಳ ದಿನ ತಡೆದು ತಡೆದು ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ದಿನ “ಸುಮ್ಮನೆ ನನ್ನನ್ನು ಅನ್ನುವುದು ಯಾತಕ್ಕೆ? ನನಗೆ ಅನ್ನ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ. ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೇನೂ ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲ” ಎಂದನು. “ನೀನು ಹೋದರೆ ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಸಾಕುವವರು ಯಾರು? ಅವಳನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೀಯಾ?” ಎಂದು ಅವರ ತಾಯಿ ಕೇಳಿದರು. “ನನಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಎಂತ ಹೇಳಿದವರು ಯಾರು? ನಾನು ಕೇಳಿದೆನೇ? ನೀವೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದಿರಿ; ಸಾಕಿ; ಸಾಕದೆ ಇದ್ದರೆ ಅವರ ತಂದೆಯ ಮನೇಲಿ ಬಿಡಿ” ಎಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೇಳಿದನು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆ ದಿನ ರಾಧಾಂತ. ಜಗಳ ವಾದ ಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಎಲ್ಲೋ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಲಲಿತಮ್ಮನೂ ಊಟಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ತಂದೆ ಇಷ್ಟವಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಎರಡು ತುತ್ತು ತಿಂದು ಎಲ್ಲೋ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿತಿ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಊಟಮಾಡೆಂದು ಬಹಳ ಹೇಳಿ ಅವಳು ಒಪ್ಪದೆ ಇರಲು “ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಅನ್ನ ಬೇಡದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಹೇಗೆ ತಿನ್ನಲಿ” ಎಂದು ತಾನೂ ಹಸಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಅಂದು ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತ ಸುಖದ ಒಂದು ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಅನುಭವ ಮಾಡಿದಹಾಗಾಯಿತು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಈಗಾಗಲೇ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನು. ಮುಂದಿನ ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಮಹಾ ರಾಜರ ಮುಂದೆ ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡುವುದಾಗಿ ವೀಣೆ ಭಕ್ಷಿಗಳು ಅವನಿಗೆ ವಾಗ್್ದಾನ ಮಾಡಿದ್ದರು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಎಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹಾಡು ಕೂಗುವುದಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉತ್ತೇಜನವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಹಾಡುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ವೇಶ್ಯೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕೆಟ್ಟನೋ ಬಿಟ್ಟನೋ ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ

ಕೆಡುವುದೆಂದರೇನೋ ನಾನು ಕಾಣೆ. ನೀಲಾಸಾನಿಯಾದರೋ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ಅವನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಗಾಗಿಯೂ ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದದ್ದರಿಂದಲೂ ದೇವರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಹಣಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿರಲಿಲ್ಲ; ಬೇಕಾದವರೂ ಬಹಳ ಜನ; ಆದರೆ ಇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವಿಶ್ವಾಸ, ಭಕ್ತಿ. ಅವಳು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀ; ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಜಾಸಕಳು. ಸುಂದರಾಕಾರನೂ ವರ್ಚಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಇವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬಂದ ಕೃಷ್ಣನೆಂದೇ ಅವಳು ಭಾವಿಸಿದ್ದಳು. ಅವನು ಬಂದರೆ ನೀಲಾ ಅವನಿಗೆ ಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಳು. ದೊಡ್ಡದಾದ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ ಅವಳು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಣಿ, ರತ್ನಗಂಬಳಿ, ಒರಗುದಿಂಬು, ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಿಟೀಲು, ಮೃದಂಗ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇರಿಸಿರುವಳು. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂಚಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಮಡಿಚೀಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದ ತಿಡಿಯೊಂದಿಷ್ಟನ್ನು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಿಸಿಯೇ ಇರುವಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಒಂದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡರೆ ನೀಲಾ ಕೊಠಡಿಗೆ ಒಂದು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷದ ಹೊತ್ತು ನಗುತ್ತ ಮಾತನಾಡಿಸಿ ಇನ್ನು ತಾವು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಕುಳಿತು ವಿಟೀಲನ್ನು ಸುಡಿಸುತ್ತ ತನಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಗತಿ ವರೇಕುಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತ ಯಾವುದು ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನೋಡುತ್ತ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹೋಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಣದೆ ಗಾನಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿರುವನು. ಬಹಳ ದಿನ ಊಟದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀಲಾ ಒಂದು “ದೇವರಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋ ಮೊತ್ತಾಯಿತು” ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ ಇದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣವೆಂದೂ ತೋರಿರಲಾರದು.

ಆ ದಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜಗಳವಾದ ಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನೀಲಾಸಾನಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು. ಅವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹು ಕಾರಣದಿಂದ ಅಸಮಾಧಾನ. ತಾನು ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಹೊರೆಯಾಗಿದೇನಲ್ಲಾ ಎಂಬುದು ಮೊದಲು

ಕಾರಣ. ಇದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬರುವ ಅತ್ಯಪ್ಪಿ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲೋ ಇನ್ನು ಯಾರ ಮನೆಯಲ್ಲೋ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಹೇಗೆ ಬಂತು ಎಂಬುದನ್ನು ಯೋಚಿಸದೆ ಕುಳಿತು ಊಟಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತೇವೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ತ್ರಾಣ ಬಂದ ಒಡನೆಯೇ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಯೋಚನೆ ತಂದೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಏನನ್ನು ಮಾಡುವುದೂ ತೋಚಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬ್ಲಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸಣ್ಣ ಸಂಬಳ ಒಂದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಯೇನೆಂದು ಅವನು ಆಸೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ತಾನು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಾಗ ತನ್ನ ತಂದೆಯು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುವುದನ್ನೂ ಮಹಾರಾಜರು ಸಂಬಳ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದಾಗ ಅವರು ಎಷ್ಟು ಉಬ್ಬಿಹೋಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವನು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೆನೆದು ಆನಂದಪಡುವನು. ಈ ದಿನ ನೋಡಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೀರಾ ಬೇಸರ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡಿತು. ತಾನು ಆಯೋಗ್ಯನೆಂದೂ ಅಪ್ರಯೋಜಕನೆಂದೂ ಇವರು ತಿಳಿದರಲ್ಲಾ ಎಂದು ಬೇರೆ ಅವನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ. ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ. ತಾನು ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾದರೂ ತೊಲಗಿಹೋಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಇವಳು ಬೇರೆ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಸುತ್ತಿದಾಳೆ. ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಶನಿ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಹೆಂಡತಿ ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟೇಯೇ ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದದ್ದು ಎಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಡಿ. ಈಗ ನಾವು ಪ್ರೀತಿ ಎನ್ನುವ ಪ್ರೀತಿ ಕೇವಲ ಕಾಯಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ. ಪೂರ್ವದವರ ಪ್ರೀತಿಯು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಆಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದರೂ ಕೊನೆಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಎಂದರೆ ಲೋಕ ಮಾತೆಯ ಅಂಶ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು ಆಶ್ರದ್ಧೆಯೇ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಲಲಿತಮ್ಮ ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಅವತಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಶುಶ್ರೂಷೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಮನೆಗೆ ಹೋದರೆ ದೂರದಿಂದ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು. “ನಿನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ ನೀರು ಕೊಡು” ಎಂದು ಅತ್ತೆ ಹೇಳಿದರೆಯೇ ಕೊಡಬಹುದು. ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರಬೇಕು. ಒಂದು ದಿನ ತಿಳಿಯದೆ ಅವಳು ಗಂಡನಿಗೆ ತಾನೇ ನೀರು ಕೊಟ್ಟಳು. ಅತ್ತೆ ತನಗೆ ತಾನೇ “ಇದೇನವ್ವಾ ಕಾಲ ಹೀಗಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಏನತ್ತುವರುಷ ಸಂಸಾರಮಾಡಿದ ಹೆಂಗಸಿಗಿಂತ ಕುಚ್ಚಾಗಿ ಗಂಡನಿಗೆ ನೀರು ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ. ನಮ್ಮ ದಿನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುವುದುಂಟೇ” ಎಂದು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಏದಾರು ಸಲ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು. ಲಲಿತಮ್ಮ “ದೇವರೆ, ಇವರು ಇದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟರೆ ಹೀಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದುಕೊಂಡಳು. ಆಮೇಲೆ ಅವಳು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಲಲಿತ ಹಾಗೆ ನೀರು ಕೊಟ್ಟ ದಿನ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಮಾಡಿದ ಗಲಾಟೆಯು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಅವನು ಅದಕ್ಕೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಆ ಏಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಯೋಚನೆ ಹೋಗಿ ಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಡತಿ ನೀರು ಕೊಡದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೀಲಾ ನೀರು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಗಂಡನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಇಂತಹ ಶುಶ್ರೂಷೆ ನಡೆದರೆ ಸಾಕು; ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಅದನ್ನು ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೀಲಾಸಾಸಿ ಜೀವನದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದ್ದಳು; ಕೆಂಡತಿ ಅರ್ಧ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಭಾರವಾಗಿದ್ದಳು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಪ್ತನಾಗಿ ಅವನು ಆ ದಿನವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀಲಾಸಾಸಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದು ರಾತ್ರಿ ಮಲಗುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಮುಂದುಕನಿಗೆ ಎಷ್ಟಾದರೂ ಮಗನ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಯದ ಮಗನನ್ನು ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹೊರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತನ್ನ ತವ್ವು ಎಂದು ಬೇರೆ ಆ ವೇಳೆಗೆ ತೋರಿತ್ತು. ಬಂದಹಾಗೆ ಯಜಮಾನಿಯನ್ನು “ಹುಡುಗ ಬಂದನೇ”

ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಆಕೆಗೆ ಹಸಿದು ಹಸಿದು ಬಹಳ ಕೋಪ ಬಂದಿತ್ತು. ಗಂಡ ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತಲೂ “ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಕೇಳುತ್ತೀರಿ. ಕೇಳಿ, ಆ ಲೋಪಾಮುದ್ರೇನ” ಎಂದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಮಾತು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. “ಯಾರನ್ನ” ಎಂದರು. “ಅಯ್ಯೋ ನೀವೂ ಸರಿಯೇ; ಏನು ಹುಡುಗ ಹುಡುಗ ಎಂತೀರಿ. ನಿಮಗೆ ಒಂದು ಭ್ರಾಂತು. ಹತ್ತು ಸಾಕುವುದಕ್ಕೆ ನಾವು; ಆಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯೋರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ನೋಡಿ, ಹಡೆದ ಮುದುಕಿ ಅನ್ನ ಇಲ್ಲದೆ ಸಾಯುತ್ತಾಳಲ್ಲಾ ಎನ್ನದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದಾನೆ. ಊಟಕ್ಕೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಇವಳೂ ಹಠ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ. ಇವಳೇ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಈಗಿನ ಹುಡುಗಿಯರೇನು ಮಾಯಾವಿಸಿಯರು. ಮೋಹಿಸಿಯರು. ಮುದುಕಿ ಸಾಯಲಿ ಎಂತ ಗಂಡನಿಗೆ ಊಟಮಾಡಬೇಡ ಎಂತ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದಾಳೆ ನೋಡಿ” ಎಂದರು. ಮಾತಿನ ಮಳೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು “ಹೇಳಿ ಕೊಡುವುದೇನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ—ತಾನೇ ಬರುತ್ತೆ” ಎಂದರು. ಯಜಮಾನ “ನಿಮಗೆ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತೆ? ಇವಳು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಆಯಿತೇನು? ಇವಳು ಬಂದೇ ಸಂಸಾರ ಹೀಗಾದದ್ದು” ಎಂದರು. ಯಜಮಾನಿಗೆ ಕೋಪದಲ್ಲಿ ಲಲಿತೆಯನ್ನು ತಾಸು ಎಂಥಾ ಮಾತು ಹೇಳಿ ನೋಯಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಇರುವ ಒಂದು ಹುಚ್ಚು. ತಾಯಿಯಾದವಳು ತನ್ನ ಮಗ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಅವನು ಸ್ವತಃ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ನಂಬಲಾರಳು. ಯಾರೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಯಾರು? ಯಾರು ಎಂದು ಹುಡುಕ ಬೇಕಾದದ್ದೇ ಇಲ್ಲ. ಯಕ್ಷಿಣಿ ಹತ್ತಿರವೇ ಇದಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಮಗನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಬೇಕಾದ ತಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಇರಲಿ ಎಂದೇ ತಾಯಿಯರು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಸೂಸೆಯನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಮಾತಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಗೆ ಮೊದಲುಮಾಡಿದ್ದರು. ತಾಯಿ ಗಲಭೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಲಲಿತಮ್ಮ ಒಂದು ಕಡೆ ಕುಳಿತು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಬಂದು ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು

ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತನು. ಹೆಂಗಸರು ಗಲಭೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಡೆ ಗಂಡಸರು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡುವುದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳೆಬ್ಬರೂ ಜಾಗ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮುಗಿಸಿದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಮತ್ತೆ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟನು. ತಂದೆ “ಊಟಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗೋ” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ನನಗೆ ಹಸಿವಿಲ್ಲ” ಎಂದ. ಯಜಮಾನಿ “ಹೌದಪ್ಪ ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಹಸಿದೀತು. ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಒಂದಾಗ ನಿನಗೆ ಅವರಪ್ಪನ ಮನೆಯಿಂದ ಅಮೃತ ತಂದುಕೊಟ್ಟಳು. ಅವಳಿಗೂ ಹಸಿವಿಲ್ಲ; ನಿನಗೂ ಹಸಿವಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ನನಗೇ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಭೂತ ಹೊಕ್ಕಿರುವುದು” ಎಂದರು. ತಂದೆ “ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತೀ” ಎಂದು, ಮಗನಿಗೆ “ಅಪ್ಪಾ ಏನೋ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿದರೆ ನೀನೂ ಊಟ ಮಾಡದೆ ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತೀನೂ ಊಟಮಾಡದೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೋ, ಬಾಪ್ಪ—ಕೋಪಾ ಬೇಡ” ಎಂದರು. ಯಜಮಾನಿ, “ಬಾರೇ ಎಂದೆ; ನೀನು ಊಟಮಾಡು, ನಾನು ಊಟ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡೆ; ಕಾಲಿಗೆ ಒಂದು ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಕೇಳಿಕೊಂಡರೂ ಅವಳು ಒಪ್ಪುವಳೇ? ಇನ್ನಿವರು ಊಟಮಾಡದಮೇಲೆ ನನಗೇಕೆ ಊಟ” ಎಂದರು. ತಾಯಿ ಊಟ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಆಗ ತಿಳಿಯಿತು. ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಊಟಮಾಡದ್ದರಿಂದ ಆಕೆ ಊಟಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೊಳೆಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಕೋಪ ಬಂದಿತು. ಬೆಳಗ್ಗೆಂದ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬೆಳೆದ ಕೋಪ ಮೇಲೆ ಹರಿಯಿತು. ಅವನು ಲಲಿತಾ ಇದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಸರಸೆ ಹೋಗಿ “ನೀನು ಯಾಕೆ ಊಟ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ಏನು ತಲೆಯೆಲ್ಲಾ ಹರಟೆ” ಎಂದು ಅವಳ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಫಳೀರ್ ಫಳೀರ್ ಎಂದು ಎರಡು ಎಟು ಹೊಡೆದನು.

ಇದನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕಾದರೆ ನನಗೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಬರುವಹಾಗಾಗಿದೆ. ಲಲಿತೆ ಕೊನೆಗೆ ಬಹಳ ಸುಖವನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಅವಳನ್ನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಕೊನೆಗೆ ದೇವಿಯ ಅವತಾರವೆಂದೇ ಭಾವಿಸುವುದನ್ನು ಕಲಿತನು. ಆದರೆ ಆ ದಿನದ ಪಾಡನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಯಾರಿಗೂ ವ್ಯಥೆಯಾಗುವುದು. ಅವಳು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಏನು? ಗಂಡ ಊಟಮಾಡದೆಯಿದ್ದ ಕಾರಣ ತಾನೂ

ఊటమాడదే ఇద్దద్దు. సుబ్బణ్ణను ఊట మాడదే హొరటు హొరద్దు క్కొలపదెంద. అవళు ఊటమాడదే ఇద్దద్దు అవను ఊట మాడద్దెంద. అవళిగే సెజవాగియూ ఇన్ను యావ అసమా ధాననూ ఇరలిల్ల. మావను తన్న గండనన్న బయ్యసేందాగలి తన్నన్న భారవేందు ఎణిసిదసేందాగలి అవళు మసస్సిగే హజ్జిక్కేండు ఇరలిల్ల. తందేమక్కళ మాతు నూరు ఇరుత్తదే, ననగేను ఎందు ఇంథ సందభగళల్లి తనగే తానీ ఎందుక్కొళ్ళువళు. తాయీ మగన విషయదల్లి అసమాధానద మాతనాడిదరే ఆగలూ హేత్తవరు సాకి దవరు అవరేన్నదే ఇన్ను యారు ఎన్నుత్తారే ఎందుక్కొళ్ళువళు. తాను ఎనాదరూ తప్పుమాడిదాగ అత్తే తన్నన్న ఎనాదరూ హేళిదరే, “నాళాయ, మగనీనొల అవరు హేత్తు సాకిదవరు. నానవరిగే ఎనాగ బేళు” ఎందు స్వల్ప పిన్నళాగి “ఇన్నుమేలే హిగే మాడువు దిల్ల. అత్తేమ్మనవర ఇష్టదంతే నడదుబడువుదు” ఎందుక్కొళ్ళువళు. సంప్రదాయవంతర మగళు. అవళ తాయీ బహళ బుద్ధివంతరు. తాను అత్తేమావందెరు, భావమ్మేదందెరు, ఓరగిత్తియరేందెగి ఇప్పత్తు వరుషద సంసారమాడి కలిత వివేకవన్నేల్లా మగళిగే ఆగాగ హేళి పాత మాడిసిద్దరు. ఆద్దరింద లలితే హదినారు వరుష మాత్తద హుడుగియాదరూ మువ్వత్తు వరుషద తిళువళిక్కేయుళ్ళవళాగిద్దళు. సాధ్యవాదస్సు బళ్ళయదన్నే మాడువళు. అత్తే మావందెరు విషయదల్లూ ఇతరర విషయదల్లూ బళ్ళయదన్నే యోజి సువళు. ఎనీ ఆదరూ అత్తేమావందెరుల్లి భక్తియన్ను బడళు. ఆదరే యావ వివేకదెంద అవళు ఇదన్నేల్లా మాడుత్తిద్దళొల అదే వివేకవు అవళిగే ఆ దిన గండను హసిదుక్కొండిరువాగ తాను ఊట మాడబారదేందు హేళిక్కొట్టితు. అవళు ఊపవాస మాడిదళు; సరియాద కలస మాడిదరూ గండసింద ఎటు తిందళు. ఎటుబద్ద ఒందు క్షణ స్తబ్ధళాగి ఎనూ తోలరదే దేవర మనయ బళిగే హొరటుహొలగి తన్న తాయన్ను సేసేదుక్కొండు ఎదు నిమిష

ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅತ್ತಳು. ಆಮೇಲೆ ಅತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದುಕೊಂಡು ಮಾನವರಿಗೂ ಊಟಮಾಡುವುದಾದರೆ ಗಂಡನಿಗೂ ಎಂದು ಎರಡು ಮಣಿ ಹಾಕಿ ಎಲೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿದಳು.

ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಾಗಲಿ ಸುಖಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೊಡೆದ ಉತ್ತರ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದು ಹೇಡಿಯ ಕೆಲಸ ಎಂದುಕೊಂಡನು. ಇದೇಕೋ ತನ್ನ ಕೋಪ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತರುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿ ಎಲ್ಲೋ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟಿದ್ದವನು ಆ ಯೋಚನೆ ಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತನು. ತಂದೆ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಎಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತಿದ್ದು ಅವರು ಬಂದು ಕುಳಿತಮೇಲೆ ತಾನೂ ಕುಳಿತು ಅವರ ಜೊತೆಗೆ ಊಟ ಮಾಡಿದನು. ಆಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ಒಲೆಗರಿ ಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ದೂಳು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾ ಹಚಾರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿ ತಿದ್ದನು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಲಲಿತೆಯೂ ಊಟಮಾಡಿ ಅತ್ತೆಗೆ ಬಡಿಸಿ ಮನೆಯ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಹಚಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಹಾಗಿದ್ದ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಿನಂತೆ ಗಂಡನಿಗೆ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಂದು ಅತ್ತೆ ಯೊಂದಿಗೆ ದೇವರ ಮನೆಯ ಒಳಿ ಕುಳಿತಳು. ಜಗಳವಾಡಿ ಸಾಕಾಗಿದ್ದ ದಿನವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಆ ದಿನ ಒಹಳ ಹೊತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಿರುವ ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಬೇಗನೆಯೇ ಹಚಾರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದರು. ಯಜಮಾನ್ “ಹೋಗೇ ಮಲಗಿಕೋ ಹೋಗು ದಿನಾ ದಿನಾ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಲಲಿತಮ್ಮ ಮಲಗುವ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು.

ನನಗೆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಲಲಿತಮ್ಮನನ್ನು ವರ್ಣಿಸಬೇಕು. ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕು. ನನಗೆ ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಮ್ಮನ ಆಕಾರ ಹೇಗಿತ್ತೆಂದು ನಾನು ಕಾಣೆ. ಮತ್ತೆ ಯೋಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದೇಹ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಆಕಾರವನ್ನು ಕಾಣದ್ದರಿಂದ ನಾನೇನೂ ವ್ಯಥೆಪಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಂಡಿದ್ದರೆ ತಾನೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನೆ? ಕವಿಗಳು ಸ್ತ್ರೀ ವರ್ಣನೆಯೆಂದು ಬರೆಯುವ ವರ್ಣನವು ಪ್ರಾಯಶಃ ಮಾನವನು ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಬೇಕಾದ ಮರ್ಯಾದೆ

ಯನ್ನು ಮೀರುತ್ತದೆಯೆಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ. ಅಯ್ಯಾ ಕವಿ! ಯಾವುದನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ಶೃಂಗಾರದ ಆವಾಸವೆಂದು ಕಾಮುಕಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಭ್ರಮಿಸಿ ನಿನ್ನಂಥ ಕಾಮುಕರಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುವೆಯೋ ಆ ಸ್ತನಯುಗ್ಮವನ್ನು ಲೋಕಮಾತೆಯು ನನ್ನ ನಿನ್ನಂಥ ಸಾಂಪರ ಕ್ಷುದ್ಧಬೀವಿಗಳ ಪಾಲನೆಗಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವಳು. ಇದನ್ನು ವಿಟವುರುಷನಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಧೃಷ್ಟತನವೆಷ್ಟಿರಬೇಕು? ನಿನ್ನ ತಾಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸುವೆಯಾ? ನಿನ್ನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸುವೆಯಾ? ಹಾಗಾದರೆ ಕವಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯೆಂಬ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಸ್ತ್ರೀಯು ಪ್ರೇಯಸಿ ಹೇಗೋ 'ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತೆಯಾಗಿರುವಳು. ನೀನು ಯಾರನ್ನು ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವೆಯೋ ಅವಳು ಕೂಡ ನಿನ್ನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೂ ಸದಾ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಒಂದು ಮಗುವಂತೆ ನೋಡುವಳು. ನಾನು ಕವಿಯಲ್ಲ. ಲಲಿತಮ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದರೂ ಅವಳ ಮುಖ ಹೀಗಿತ್ತು, ಕಣ್ಣು ಹಾಗಿತ್ತು, ತುಟಿ ಇನ್ನು ಹೇಗಿತ್ತು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಸುಂದರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆನು. ಅಲ್ಲದೆ ನಾವು ನಮ್ಮ ಗೃಹಿಣಿಯರಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚುವುದು ಏನನ್ನು? ಕಣ್ಣು ಮೂಗು ತುಟಿಗಳನ್ನೇ? ಅಪರಿಚಿತಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರ ಆಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬಹುದು. ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಆಗಲಿ ಆಕಾರದ ಸೊಗಸು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರಬಹುದು. ಆಮೇಲೆ ನಮಗೆ ತೋರುವುದು ಆ ಅವರ್ಣನೀಯವಾದ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ; ಸಾವಿರ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುವ ಆ ಪ್ರೇಮ, ಆ ದಯೆ, ಆ ಕನಿಕರ; ಆ ವಿಭ್ರಮ, ಆ ಲಾಲಿತ್ಯ, ಆ ಸೌಕುಮಾರ್ಯ; ಆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ. ವರ್ಣಿಸುವುದಾದರೆ ಲಲಿತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನು ಇದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ನನಗೆ ಇಲ್ಲ.

ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಎಲ್ಲಾ ಹೆಂಗಸರೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಎಂತಲೂ ಲಲಿತಮ್ಮನಿಗೂ ಅವಳ ಅತ್ತೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆನೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಲಲಿತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯವಳು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅವಳಲ್ಲಿ ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆ ದಿನ ಗಂಡನು ಹೊಡೆದಾಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಭೀತಿಯೂ ನೋವೂ ಉಂಟಾದರೂ ಮಲಗುವ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಆ ಭೀತಿಯೂ ನೋವೂ ಮರೆಯಾಗಿ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ತನಗೇ ತಿಳಿಯದೆ ಹೊಸದಾದ ಒಂದು ಸ್ವತ್ವಭಾವವು ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಅದುವರೆಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಅವಳನ್ನು ಬಹಳ ಮಾತನಾಡಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹುಡುಗ, ಅವಳು ಹುಡುಗಿ. ಕಾಡುಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವ ದವರಲ್ಲ. ಮಾತನಾಡಿದರೆ ರಾತ್ರಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮಾತನಾಡಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲೂ ಲಲಿತಮ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಸಂದೇಹ ಬೇರೆ. ತನ್ನ ಅತ್ತೆ ಬಾಗಿಲ ಒಳಿ ನಿಂತು ತಾವು ಅಡುವ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಅವಳಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ತೋರಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಡುವ ಎರಡು ಮಾತನ್ನೂ ಅವಳು ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದಲೇ ಆಡಿ ಮುಗಿಸುವಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೂ ಕೂಡ ಸಂಸಾರದ ಸುಖದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನಾಗಬೇಕೆನ್ನುವ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯಾವುದೂ ಬಹಳ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಯಾವ ಉಪಚಾರ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಪುರಸ್ಕರಣಾದ ಸೇವೆ ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಅವನು ನೀಲಾಸಾನಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಂಡನನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೇ ರಾತ್ರಿಯವರೆಗೆ ಕಾಯಬೇಕಾ ಗಿರುವಾಗ ಲಲಿತ ಅವನಿಗೆ ಕೈಕಾಲಿಗೆ ನೀರು ಕೊಟ್ಟು ಮಣೆ ಹಾಕಿ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ನಗು ನಗುತ್ತಾ ಮಾತನಾಡಿಸುವುದೆಲ್ಲಿ? ಆದ್ದರಿಂದ ಇದುವರೆಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಲಲಿತೆಯರ ಸಂಬಂಧವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಅಂಟಿಯೂ ಅಂಟದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇರುವೆ ಕಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆ ಎಂತ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇರುವೆ ಕಚ್ಚಿದರೆ ಕಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆ ನೋವಿಲ್ಲ, ಮುತ್ತಿಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ; ಇಂಥ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅದುವರೆಗೆ

ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ నానూ గండబండిరు ఎంత ఇద్ద హాగాగిత్తు. సుబ్బణ్ణను యావాలగ హొడెదనో ఆగ ఆవను హేండతియన్ను ఈ వస్త్రు ఏను మాడువుదక్కొ నన్నదు ఎందు హేళిదహాగాయితు. అలితేగూ మనస్సినల్లి హిగేయే భావనేయుంటాయుతు. ఆవళ జేతనవు తానాగి “నావిబ్బరూ ఒందు. అత్తే బేరే, మావ బేరే, ప్రపంచవల్లవూ బేరే; ఆదరే నావిబ్బరూ ఒందు” ఎంబ సిలువగే తిరుగితు. ఆమేలే ఆవళు “హేడెదరే ఏను? ఇన్యారూ అల్లవల్ల, నన్న గండతానే” ఎందుకొండళు. తన్న తాయీ హేళిద్ద ఒందు మాతు జల్లాపకక్తే ఒంతు. “ఏను మాడిదరూ పతి పరద్యేవ. గండసరు దేవరన్ను హుడుకికొండు హొగబేళు; పంగసిగే దేవరు సదా ప్రత్యేక్ష నాగిదాన. కష్ట క్షోట్ట ఎంత దేవరన్ను బిట్టు ఎల్లిగే హొగేగోహాగిదేవ. హాగేవ బేద, హొడెద ఎంత పంగసు గండనన్ను బిట్టుహొగేగోహాగిల్ల.” హిగేందుకొండు అలితే సమాధాన తేగేదుకొండిద్దళు. సిద్దేహొగిరుతారొల ఎజ్జర వాగిరుతారొల, మాతనాడిసుతారొల, ఇన్నొ క్షోలపవాగియేల ఇరుతారొల ఎందు యోజిసుత్తా అలితమ్మ సద్దిల్లదే ఒళగే సుళిదు బాగిలన్ను ముజ్జి హాసిగేయ ఒళి ఒందళు. సుబ్బణ్ణ ఎడపక్కెక్కు మలగికొండు కణ్ణు ముజ్జి క్షోండిద్దను. అలిత ఆష్టు బేగ ఒందాళిందు ఆవసిగే తిళిదిరల్లి. ఎందినంతే సావకాశవాగి ఒరువ ళిందుకొండిద్దనెందు కాణుత్తదే. మలగి తన్న స్థితియన్ను కురితు యోజిసుత్తా హాగేయే కణ్ణు ముజ్జి క్షోండిద్దను. అదక్తే పిందే, రాత్రియల్లి ఆవసిగే సిద్దే ఆధ్ద హత్తిదమేలే అలితా ఒందు బాగిలు హాకి తనగే సరియాలి హొదసి దిలపవన్ను ఆరిసి తాను ఒందు ఒళియల్లి సద్దిల్లదే మలగువుదు తిళియుత్తిత్తు. ఈ దిన ఒందు దూర మలగువళిలొ ఎందు ఆవసిగే ఒందు సందేళ; ఒందాగ మాతనాడిసువుదే సుమ్మనే ఇరువుదే ఎందు ఒందు యోజనే; సులభవాగి మాతనాడువళిలొ ఇల్ల హత మాడువళిలొ

ಎಂದು ಶಂಕೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ತಲೆದೋರಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು “ತಪ್ಪು ಅವಳದು ; ತಾನು ಹೊಡೆದದ್ದು ಹೆಚ್ಚು ; ಆದರೂ ಮೊದಲ ತಪ್ಪು ಅವಳದು ; ಆದರೂ ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿ ನೋಡುವುದು ” ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಲಲಿತಾ ಎಂದಿನಂತೆ ದೀಪ ಆರಿಸಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಅವಳು ಬಂದದ್ದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದು ಅವಳು ದೀಪವನ್ನಾರಿಸದೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬಂದು ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡಳು. ಗಂಡನು ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ತೋರಿತು. ತನ್ನದೆಂದು ಬಂದಿದ್ದ ಹೊಸ ಆದರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿದಳು. ಅವಳ ತಾಯಿ ಎಂದೋ ಒಂದು ಸಲ “ಗಂಡನನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ದೃಷ್ಟಿ ಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಒಂದೇಸಮನೆ ನೋಡಬಾರದು. ಗಂಡನು ಪಾರಿ ಜಾತದ ಹೂವಿನಂತೆ.” ನೋಡಿದರೆ ಬಾಡುತಾನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದದ್ದನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ನೋಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಳು. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ಸಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅವನನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಿ ನೋಡಿದಳು. ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಯಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಮಗುವಿನಂತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳೋಣವೇ ಎಂದು ತೋರಿತು. ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಅಷ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ ; ಅಲ್ಲದೆ ನಿದ್ರೆ ಮೋಗುತ್ತಿರುವನು. ಆದರಮೇಲೆ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಡೆದಿದ್ದ ಆ ಬಲಗೈಯನ್ನು ನೋಡಿ ಎನೋ ತೋರಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಆದರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಮುಖವನ್ನಿಟ್ಟು ತುಟಿ ಕೈಗೆ ಸೋಕಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಒಂದು ಮುತ್ತಿಟ್ಟಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸಿಜವಾಗಿಯೂ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಲಲಿತಾ ಕೊಟ್ಟ ಮುತ್ತಿನಿಂದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದನು. ಪರ್ವತರಾಜ ಕಣ್ಣೆಯ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಪರಶಿವನಂತೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಯಾವ ಯೋಚನೆ ಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಅವಳನ್ನು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿದು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು “ಶಾನೇ ನೋವಾಯಿತೇ” ಎಂದನು.

ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನಗು ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಶಿವನೇನು ? ಪರ್ವತ ರಾಜಕಣ್ಣೆಯೇನು ? ಕೊನೆಗೆ ಈ ನೋವಾಯಿತೇ ಎಂಬ ಮಾತೇನು ? ಆದರೇನು ಮಾಡುವುದು. ಇದು ಬದುಕು. ಭಾವನೆಯನ್ನೇ ಎಸಾರಿದ ಪ್ರಣಯವು ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆಯುವುದು ಇಂತ ಮಾತುಗಳಿಲ್ಲ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ

ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರಸವುಷ್ಟವಾದ ಮಾತುಗಳು ತೋರ ಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ನಾಟಕ ಬರೆಯುವವರು ಹುಡುಗಿ ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಬಲ್ಲರು. ಅದಕ್ಕೆ ಹುಡುಗ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅವರು ಸರಿಯಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವರು. ನಾವು ದಿನವೂ ಆಡುತ್ತಿರುವ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಹುಡುಗಿ ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಪಾಠಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ರಾತ್ರಿ ಇನ್ನವರಿಬ್ಬರೂ ಆಡಿದ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಿ? ಮಕ್ಕಳಂಥ ಇಬ್ಬರು ಹೊಸದಾಗಿ ತಲೆದೋರಿದ ಪ್ರಣಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಆಡಿಕೊಂಡ ಮಾತು ಇದೇ ಎಂದು ಯಾರು ಹೇಳಬಲ್ಲರು. ಮಾತೇನೋ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಆಡಿದರು. ಏನು ಮಾತೆಂದು ಅವರಿಗೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಿರಲಾರದು. ಆದರೆ ಒಂದು ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಮಾತು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸು ಹತ್ತಿರವಾಗಿದ್ದರೆ ಸರಿ. ಆದಿನ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಲಲಿತಾ ಮತ್ತು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಇಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದಾಯಿತು; ಆ ಎರಡು ಆತ್ಮಗಳೂ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಒಂದುವು; ಲಲಿತಾ ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ ಯಜಮಾನಿಯಾದಳು, ಗೃಹಿಣಿಯಾದಳು. ಅವರಿಗೆ ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೇ ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ಕೇಳಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಗಂಡನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸ್ಥಿರವಾದ ಸ್ಥಲ ಸಿಕ್ಕುವುದೋ ಅಂದೇ ಅವಳು ಗೃಹಿಣಿಯಾಗುವುದು.

೩

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ತಾನು ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕಲಿಯುತ್ತಿರುವೆನೆಂದೂ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಬಳ ಸಿಕ್ಕಬಹುದೆಂದೂ ತಂದೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನೊಂದುಕೊಂಡರು. ತನ್ನ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ ಪಂಡಿತರು. ತಾನೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ. ಇಂಥಾದ್ದರಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಆದ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನಾಗದೆ ಹಾಡು

ಗಾರಿಕೆ ಮನುಷ್ಯನಾದನಲ್ಲಾ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ವೈಭವವಾಯಿತು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸ್ವಸ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ಕಿಂಕರನಂತೆ ಕುಳಿತು ಹಾ ಹೂ ಎಂದು ಹಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವರಿಗೆ ಅಂದು ಹಿಂದೆ ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು ಶಿಖರವು ಕಳಚಿಬಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು. ಆದರೆ ಮಾಡುವುದೇನು? ಹೇಗಾಗಬೇಕೆಂದಿತ್ತೋ ಹಾಗೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಕೋಡು ಅವರು ಮತ್ತೆ ಆ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಮರೆತರು. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿಗೂ ಬಹಳ ಕೋಪ. ತಾನು ಹೆತ್ತ ಒಬ್ಬ ಮಗ ಸೂಳಿಯಂತೆ ಸಭೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಹಾಡುವುದೇ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಹೀನಾಯ. ಇದು ಸ್ವಭಾವ. ನಮಗೆಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇತರರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಮೈಕುಂತದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುನಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವರ್ಷಿ ಪ್ರಮುಖನಾದ ನಾರದನು ಗಾಯಕನೆಂಬುದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂದ ದೇವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಬಹುದೋ ಹಾಗೆ ಗಾಯನದಿಂದಲೂ ಮೆಚ್ಚಿಸಬಹುದೆಂದು ನಾವು ಯೋಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಲಿತವರು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; ಹಾಡು ಕಲಿಯುವವಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೂಳೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹೆಚ್ಚು, ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಕಡಿಮೆ. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಇಷ್ಟು ದೂರವೇ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ಯಜಮಾನ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಇದರ ಹೊಣೆ ಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಲಲಿತೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಹಾಕಿದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸಂಗೀತ ಕಲಿತನೆಂದೊಡನೆ ಅವನು ಸೂಳೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅವರು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು. “ಅಯ್ಯೋ, ಈಗಿನ ಹುಡುಗೀರನ್ನ ಏನು ಹೇಳುವುದು? ಗಂಡಂದಿರನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೆಂಗಸು ಗಂಡನನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಂಡರೆ ಅವನು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಏಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂದರು. ಆ ದಿನ ಯಾರೋ ನೆರೆಮನೆಯವರು ಬಂದಾಗ ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ ನಾವು ಹೀಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರಗಳೆಲ್ಲಾ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದರು. ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಯಾರಿಗಾದರೂ

చిక్కందినల్లి నారాయణశాస్త్రిగారు బహళ అయ్యోగ్యురగాద్దంతేయూ అవరన్న ఈ కేండ్తి బహళ జమత్తూరదింద ఒలిసికేండు సరిమాడి కేండ్తంతేయూ తేంరెరిబేకు. నిజవాగియూ యజమాని హిగిరదే ఇన్ను హేగూ ఇరల్లి. ప్తాయశః ఇష్టరమట్టిగూ ఇద్దిరతారరు. అవరూ కూడ యావ అథవన్నాదరూ ఇట్టుకేండు మాతనాడు త్తిరల్లి. సోసేయన్న పనాదరూ అన్న బేకు, అదక్కి ఇదే మాతు ఆదే మాతు ఎంత పను? పిందిన దిన సోసే మాయాపిని మోహిసి ఎందాగ్నూ ఈ దిన సోసే గండనన్న సరియాగి నోడికొళ్ళల్లి ఎందాగ్నూ భావ బేరేయాయితల్లి. ఇదు హేగే ఎందరే, సందభ బేరేయాద్దరింద మాతు బేరే. అష్టే, అంతూ సుబ్బణ్ణ ఆ హేత్తు తిళిసిద విషయదింద మనేయల్లి బహళ అసంతుష్టిగే కారణవాయుతు.

సుబ్బణ్ణనిగూ ఈ సందభదల్లి తాయ విషయదల్లి ఒందు పధవాద అసూయే ఊంటాయుతు. అవరు హేళిద్దన్న కేళి తాసు కేండ్తియన్న హేడేదద్దరింద అవనికి అవర మేలే కేంప బంజే పనో. ఇల్ల కేండ్తియ మేలే హేస కనికర బందద్దరింద అవకన్న అవరు బయ్యుత్తారల్లా ఎందు తేంరెరితేం. అంతూ కాయ బళ్ళి యింద బేరేయాగువ్వుదక్కి ప్తారంభవాయుతు. ఆ దిన తాయ సంగీతవన్న బయ్యుత్త గేణగుట్టుత్తిద్దద్దూ గండనన్న సరి యాగి ఇట్టుకొళ్ళువ్వుదక్కి బరల్లివేందు సోసేయన్న హేళిద్దూ అవన కివిగే బిత్తు. అదరింద బేరే అవనికి కేంప. హిగే ఆరంభ వాద అసమాధానవు దినదింద దినక్కి హేళ్ళుత్త బంతు. ఇదువరగే పథేయనాగిద్దకేండు బడిసిద్దన్న ఊటమాడికేండు పనూ అయిద బసవన హాగే ఇద్ద మగసు ఈగ వ్వుత్తనాగుత్తిద్దనేందు యజమానిగే తిళియల్లి. సోసేయన్న మాటగాతి మాయాపిని ఎందు అవరు సుమ్మనే హేళుత్తిద్దద్దూ ఎష్టే అష్టే. మగనన్న అవళు ఇన్నూ స్వాధీన మాడికేండిరల్లివేందు అవరు జేన్నాగి తిళిదిద్దరు. ఇవసు ఈగ హిగాగుత్తిద్దదన్న తిళియదే అవరు

ಅವನನ್ನೂ ಸೊಸೆಯನ್ನೂ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದೆಲ್ಲ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಸೊಸೆ ದೇವರ ಉಪಕರಣ ತೊಳೆಯುವುದು ಎರಡು ನಿಮಿಷ ಸಾವಕಾಶವಾದರೆ ನಾನೇ ತೊಳೆಯಬೇಕೇ ಉಪಕರಣಾ ಎಂದು ದಡಬಡನೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಯಜಮಾನಿ ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದುದನ್ನು ಅವನು ಹಿಂದೆ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ನೋಡಿದ್ದನು ; ಆಗ ಅವನು ಏನೂ ಎಂದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನ ಹಾಗೆಯೇ ಆಯಿತು ; ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನೋಡಿ ಅದುವರೆಗೂ ಪಡದೇ ಇದ್ದ ಒಂದು ಅಸಹನೆಯನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡಿದನು. ಹೆಂಡತಿ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ಕಸ ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಎರಡು ಕೆಲಸ ಒಂದೇ ಸಲ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿಯಾಳು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ತೋರಿತು. ಆದರೆ ತಡೆದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯವಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನ ಹೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ ಅದೂ ಒಂದು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಯಜಮಾನಿ ಮಾತಿಗೆ ಮುಂಚೆ “ಏನು ಸುಖಕ್ಕೆ ಎಂತ ಈ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಯೇ ಅಮ್ಮಾ ನೀನು. ಹಾಲೇ, ಮೊಸರೇ, ಕೈತುಂಬ ಸಂಪಾದಿಸಿಹಾಕುವ ಕೂಡಹುಟ್ಟಿದವರೇ? ಏನೋ ಅವರೊಬ್ಬರು ಆದುಕೊಂಡು ತಂದುಹಾಕಬೇಕು ; ಎಲ್ಲಾ ಊಟ ಮಾಡಬೇಕು. ನಿನಗೆ ನಾನೇನು ಉಪಚಾರ ಮಾಡಲಿ” ಎನ್ನುವರು. ಲಲಿತಾ ಮುಖ ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಇದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಲಲಿತಾ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಗಂಡನಿಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳೋಣವೇ ಎಂದು ಕೊಂಡಳು. ಒಡನೆ ಹೆತ್ತತಾಯಿಗೆ ಮಗನಿಗೆ ಜಗಳತರಲೇ, ನನಗೇಕೆ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ಯಜಮಾನಿ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಮೊಸರು ತೆಗೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಮಗಳಿಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಮೊಸರು ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ನೀರುಹಾಕಿ ಕಡೆದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಡಿಸುವರು. ಒಂದು ದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮಜ್ಜೆಗೆ ತೀರಾ ನೀರಾಯಿತು ಎಂದರು. ಯಜಮಾನಿ ಇನ್ನು ಮನೇಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮೊಸರು ಹಾಕಬೇಕು ಎಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಮೊಸರು ತೆಗೆದರೆ ಆಗುತ್ತೆ ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಚಿಕ್ಕದಾಯಿತು.

అమోలీ హుడుగియరిబ్బరూ లూట మాడుత్తిద్దాగ అవను పతక్కోల
ఒకగి హోదను. లలిత ఎల్లరంతే నీరు మజ్జిగియల్లి అన్న కలిసి
కొండిద్దళు. లక్ష్మమ్మసిగి వోసరు బడిసిద్దరు. సుబ్బణ్ణ నోడి,
ఈ వోసరు స్వల్ప అప్పసిగి బడిసిద్దరే ఆగిరల్లవే ఎందుకొండను.
ఇవను ఈ మాతుగళన్ను హేళిద్దరే యజమాని ఎజ్జత్తుకోళ్ళ
ఒడుదాగితోలె ఎనోల. ఆదరే సుబ్బణ్ణ మాతనాడువ మనుష్యుల్ల.
నోడిద్దన్నొ మాడిద్దన్నొ మనస్సినల్లియే ఇట్టుకోళ్ళువను.
పిగి బరబరుత్తా మగసిగి తాయ విషయదల్లి అసమాధానవు
హేజ్జితు. తాయ తన్ను హేండతియన్ను సరియాగి నోడుత్తిల్లవేందూ,
తాను తన్ను హేండతిగి సరియాద సంసారవన్ను కట్టికొట్టహాగి
ఆగల్లివేందూ అవను బహళ సల ఎణిసికొండను.

తప్పు ఎణిసికొళ్ళువుదక్కే మనస్సిద్దరే ఎనూ ఇల్లదేయే తప్పు
సిక్కుత్తదే. ఇన్ను ఇంథ సంసారదల్లి హేళబీకాదద్దిల్ల. లలితేయూ
గభఃణియాదళు. అవళన్ను అవర మనీయవరు కరేదుకొండు
మోగల్లిల్ల. అవళు ఎల్లకళ్ళు అత్తేయ కౌగి కాయబీకాయితు.
అవరూ అష్టే. సోసేయన్ను విచారిసికొళ్ళువుదు అత్తేయతనక్కే
కడిమేయోలె ఎనోల ఎన్నువ హాగి ఇద్దుబిట్టరు. హుడుగి గుడిస
లారదే కస గుడిసుత్తిద్దరే బీడ ఎందు హేళరు. మగళిగి వోసరు
తేగిదిట్టు హాకుత్తిద్ద హాగి ఇవళిగి హాకరు. ఇదన్నేల్లా సుబ్బణ్ణ
నోడిదను. ఇదేల్ల అవసిగి విపరితవాగి కండితు. నీమంత
ముంతాదువన్ను శాస్త్రిగళు లుపాయవాగి నడిసిదరు. దినకళిదు
లలితమ్మ ఒందు గండుమగువన్ను హేత్తుళు.

సుబ్బణ్ణసిగి ఇదరింద ఎనూ హేజ్జు సంతోషవాగల్లిల్ల.
తానూ తన్ను హేండతియూ సంసారదల్లి భారవాగిరువాగ ఈ మగు
బీరే ఒందు భారవాగి హుట్టితల్లా ఎందు అవను యోజితోడగి
దను. అదక్కే తక్కహాగి ఆ సల నవరాత్రియల్లి అవరివర అసూయే

ಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಸಂಸಾರದನೆಗೆ ದಾರಿಯಾಗಬಹುದೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದೂ ತಪ್ಪಿ ಹೋಯಿತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದೇಶದ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ಇವನಂಥ ನೂರು ಜನದ ಆಸೆಯ ಡೇರೆಗೆ ಮೂಲಸ್ತಂಭದಂತಿದ್ದ ಉದಾರಶೀಲರಾದ ಮಹಾರಾಜರು ಕಾಲಾಭೀನರಾದರು. ಹತ್ತಾರು ಕಡೆಯ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದ ಮರ ಬಿದ್ದುಹೋದರೆ ಅವು ಹತ್ತಾರು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಿಂತಿದ್ದ ಪಂಡಿತರನೇಕರು ಬೇರೆ ಆಶ್ರಯಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ವಯಸ್ಸಾದವರು ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದಲೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ದೊರೆಯ ಮನೆ ಎಂಬ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೂ, ಮುರಿದು ಬಿದ್ದ ಮರದ ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಲಾರದೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸಿಂತರು. ಹೀಗೆ ನಿಂತವರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಒಬ್ಬರು. ಅವರು “ಇಷ್ಟು ದಿನಸ ಉಪ್ಪು ತಿನ್ನಲಿಲ್ಲವೆ? ಯುವರಾಜರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಃಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲ, ಮಾಡೋಣ. ನನ್ನ ದಿನ ಕಳೆಯಿತು. ನಮ್ಮ ಪ್ಪನಮನೆ ಉಳಿಯಲಿ ಬಿಳಿಯಲಿ, ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆದಾಗಲಿ ಎನ್ನುತ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತೇನೆ” ಎದರು. ಅರಮನೆಯವರಿಗೆ ಎಂದಿನಂತೆ ವಿಚ್ಛಂಭಣೆಯಿಂದ ಖರ್ಚು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಇಂಥವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಕೈಯಲ್ಲಾದದ್ದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ವರಮಾನ ಎಂದಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಇದ್ದವರಿಗೇ ಆಶ್ರಯವು ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತೆಂದಮೇಲೆ ಹೊಸ ಸಂಬಳ ಕೊಟ್ಟು ಯಾರನ್ನೂ ಸಾಕುವಂತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಅರಮನೆಯ ಸಂಬಳ ಸಿಕ್ಕುವ ಆಸೆ ತೀರಾ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು.

ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವು ದಿನೇ ದಿನೇ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಬಂತು. ಯಜಮಾನಿಯ ಸಿಡುಕು ಹೆಚ್ಚಿತು. ಲಲಿತೆ ಹತ್ತಾರು ಸಲ ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕಿದಳು. ಮಗುವಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಚಾರವಿಲ್ಲ. ಗಂಡನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅವಳಿಗೆ ಒಂದು ಆಸೆ. ಆ ಆಸೆ ಈಡೇರುವ

చారియిల్లు. ఈ మధ్యే వేణ్ణుమక్కళ మనేగి వనన్నాదరూ కళుహిసి
 కేడబేకేందు ముదుకిగే ఒందు జపల. ఎల్లరూ అరమనేగి
 కాదిద్దవరు. అవర మనేగళ్ళియూ వరమాన కడిమేయాగిత్తు.
 ఒందోందు సల అవరు ఒందు అమ్మ స్వల్ప తుప్ప కేడమ్మ నాళి
 కేడుత్తేనే ఎందు కేళువరు. ముదుకి బాయి నిల్లలారదే “అయ్యో
 పనుమాడలేమ్మ, లక్ష్మి తాండవవాడుత్తిద్ద మనేలీ ఈగ వనూ
 ఇల్లదహాగాగదే. బందవర వుణ్ణ. పనో అవరవర మక్కళన్న
 అవరవరు సాకిదరే వేగొదరూ మాడబడుదు. నిమ్మప్ప ఎష్టు
 జనాన ఎష్టు దినా ఎంత సాకియారు” ఎన్నవరు. తుప్పవన్న
 కేడదే బిడుత్తిరలిల్లు; మాతు మాత్ర ఆడిబిడువరు. లలితగే
 ఈ ఒందోందు మాతూ కష్ట. వాగేయే ముదుకి ఒందోందు సల
 మగళు బుదాగ అవళన్న కడిసికేండు మనేయల్లి సోసే మాడిద
 తవు ఇద్దద్దు ఇల్లద్దన్నేల్లా వణ్ణిసత్తా కుళితుకేళ్ళువరు.
 ఒందు దిన హిగే మాతనాడుత్తిద్దాగ సుబ్బణ్ణ ఒంద. అక్క ఒందు
 దోడ్ బట్టలల్లి తుప్ప ఇట్టుకేండిదాళి. అమ్మ అక్కనిగే సోసేయ
 గుణకథన మాడుత్తిదాళి. సుబ్బణ్ణ పనూ మాతనాడదే కేటిడి
 యోళక్క వేగొగి శాలు తేగేదువారికి బందను. అవను సామాన్యవాగి
 అక్కనన్న మాతనాడిసుత్తిద్దను. ఆ దినమనస్సు బరలిల్లు. ఇవరేల్లా
 సేరి తన్న వేడతయన్న బయ్యవరల్లా ఎందు అవనిగే కేలెప.
 ఒందు క్షణ బట్టు అక్క వేరటవేలెదకు. యజమాని స్వల్ప
 వేలెత్తు అల్లె కుళితిద్దు, ఎద్దు అవళ హిందే అవర మనేగే వేలెదరు.
 సుబ్బణ్ణ వజారదల్లి కుళితు ఒందు ఓలీయ కరడన్న నోడు
 త్తిద్దను. శాస్త్రీగళు సాయంకాల ఒందు సోసేయన్న కరేదు బాయి
 వేలెకేలె అరేజికవాగదే, స్వల్ప సండిగి కరి ఎందరు. లలితమ్మ
 అడిగే మాడువాగ సండిగేయన్న కరిదిట్టళు. దిలప వడ్డువ
 వేళిగే యజమాని ఒందు సండిగేయన్న నోడి, “ఇదేను గవ,
 మనేయల్లి తుప్ప ఇల్లదే ఇరువాగ సండిగి కరియదే ఇద్దరే సెంతు

ಹೋಯಿತೆ? ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಣಿಯುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ” ಎಂದು ಸೊಸೆಯಮೇಲೆ ರೇಗಿದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು “ನಾನೇ ಕರಿಯೆಂತ ಹೇಳಿದೆ. ಯಾಕೆ ಅವಳನ್ನು ಅನ್ನುತ್ತೀಯೆ” ಎಂದರು. ಮುದುಕಿ “ಸರಿ, ಇಷ್ಟು ದಿನವೂ ಗಂಡನನ್ನು ಮರುಳು ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಈಗ ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಮರುಳು ಮಾಡಿದ್ದಾಳೇನೋ. ಇದಕ್ಕೇನಾಗಬೇಕು. ಸಂಸಾರ ಒಪ್ಪವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋರಿಗಲ್ಲವೆ ತಿಳಿಯುವುದು” ಎಂದರು. ಈ ಹಿಂದೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಏನಾದರೂ ಬೇಕು ಎಂದಾಗ, ತಾಯಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದದ್ದನ್ನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ನೋಡಿದ್ದನು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಕೇಳಿದಾಗ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಅದೇ ದಿನ ಅಕ್ಕಂದಿರಿಗೆ ಅದು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ದಿನ ತಾಯಿ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಬಟ್ಟಲ ತುಂಬ ತುಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟು ತಂದೆಗೆ ಒಂದೆರಡು ಸಂಡಿಗೆ ಕರಿದದ್ದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಕೋಪಬಂದಿತು. ಉಳಿದ ಕೋಪದ ಕಾರಣವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ಅವನಿಗೆ ತಡೆಯ ಲಾರದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಅವನು ಅಮ್ಮನನ್ನು “ಏನಮ್ಮ ಇದು, ಸುಮ್ಮನೆ ಮಾತು. ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ತುಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ. ಈಗ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಎರಡು ಸಂಡಿಗೆ ಕರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪ ಇಲ್ಲವೆ” ಎಂದನು. ಅವರು “ಹೌದಪ್ಪ, ಇಷ್ಟು ದಿನ ನೀನೂ ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಮಾತ್ರ ನೀರಿ ಕೊಂಡು ನನ್ನ ಪ್ರಾಣ ತೆಗೆದಿದ್ದಿರಿ. ಈಗ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ. ಇರಿ ಅಪ್ಪಾ, ನೀವು ಸುಖವಾಗಿರಿ. ನಾನು ನನ್ನ ಮಗಳ ಮನೆಗೇ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನ ಮಗಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಗು ಎಂದೆನೆ?” ಎಂದನು. ಅವರು “ಇನ್ನು ಅನ್ನಬೇಕೆ ಬೇರೆ? ಒಪ್ಪವಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿ ಎಂತ ಸೊಸೆಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅವಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೊಂಡು ನೀನು, ಅಮ್ಮ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಳು ಎಂತ ಚಾಟಿ ಹೇಳುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ ಅಪ್ಪನಿಗೆ; ನಾನೇನು ಈ ಮನೇಲಿ ಇರಬೇಕೆ, ಹೋಗ ಬೇಕೇ? ಮುಲ್ಕತ್ತು ವರ್ಷ ಸಂಸಾರಮಾಡಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಗು ಬಂದರೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ತುಪ್ಪ ಕೊಡೋಕೆ ನನಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೇ” ಎಂತ ಕೂಗಿದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನೂ ರೇಗಿ ಕೂಗಬೇಕು. ಲಲಿತಮ್ಮ ಅಕಡೆ ಏನೋ ಬಂದಹಾಗೆ ಒಂದು, ಹೋಗಲಿ, ಸುಮ್ಮನಿರಬಾರದೇ ಎಂದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ

ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡನು. ಯಜಮಾನಿ ಇದನ್ನು ನೋಡಿದರು. ನೋಡಿ “ಅಹಾ, ಚೆನ್ನಾಯಿತು ಚೆನ್ನಾಯಿತು. ನನ್ನೆದುರಿಗೇ ಬಂದು ಗಂಡನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅನ್ನು, ಹಾಗೆ ಅನ್ನು ಎಂತ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಾಳಲ್ಲ. ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಯಿತು” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಬಹಳ ಜಗಳ ವಾಗುತ್ತೆ ಎಂತ ಎದ್ದು ಹೊರಟುಹೋದನು.

ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರವು ಬರಬರುತ್ತಾ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಂಡಿತನೇ ಆದನು. ಆದರೆ ಸಂಗೀತಗಾರರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಅವನಿಗೆ ಆಗದವರು. ಅವನು ಕಛೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಹಿಂತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದದ್ದರಿಂದ ಸಂಪಾದನೆಯಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಕಛೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಸೂಳೆಯರಿಗೆ ವಾಠ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವರು ಹಣ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅದು ನೀಚಾನ್ನ. ತಂದೆಯ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅವನು ಇಂಥ ಕಲುಷಿತವಾದ ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಲೆ ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಅಕ್ಕನೂ ಅವಳ ಮಕ್ಕಳೂ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಸಂಸಾರ ನಡೆಯುವುದೇ ಕಷ್ಟ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇದು ಬೇರೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಕಂಡ ಹಾಗೆ ಅವರ ತಾಯಿ ತನ್ನ ಮಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಪ್ಪ ಹಾಕುವರು; ಮಗನ ಮಗನಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಹಾಕುವರು. ಆದರೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸುಮ್ಮನಿರುವನು. ಮಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೊಸರು. ಮಗನ ಮಗನಿಗೆ ನೀರುಮಜ್ಜೆಗೆ. ಮಗನೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡೋಣ ಎಂದಲ್ಲ, ಅವರು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು. ಮೊಮ್ಮಗನ ಮೇಲೆ ಆ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಇತ್ತು. ಆದರೆ, ಇವರು ನನ್ನನ್ನು ಬೇರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲಾ, ಅವನನ್ನು ಇವರೇ ಸಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದು ಅವರದು ಒಂದು ಹಠ. ತಿಳಿಯದ ಹೆಂಗಸು. ಆದರೆ ಈ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳುವವರಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಲಲಿತಮ್ಮ ಗಂಡನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನೋಡಿದಳು. ಅವನು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪ ಮಾಡಿದನು. ಏನು, ನಮ್ಮಮ್ಮ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದೊರೆತನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತೀ? ಎಂದನು. ಅವಳು ಏನು ಹೇಳುವುದು? ದೇವರೇ

ಇವರಿಗೆ ಈ ಕೋಪ ಹೋಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ತಾಯಿಯ ಮಗನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ದೂರವಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು.

ಸಂಸಾರದ ವರಮಾನದಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮಿ ಸೊಸೆಯರು ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ತರುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಗಳೂ ಸೇರಿದ್ದವು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಇದು ಸರಿಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೆಂಗಸರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದು ತಪ್ಪು ಎಂದಲ್ಲ. ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಂದದ್ದನ್ನು ತಾನು ತಿನ್ನುವುದಾಗಿದೆಯಲ್ಲಾ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ. ಒಂದು ಸಲ ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ತಾಯಿ ಬಹಳ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಲಲಿತಾ ಒಂದುಕಡೆ ನಿಂತು ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಒಂದು ಅವನು ಏನಾಯಿತು ಎಂದನು. ತಾಯಿ “ನೋಡವ್ವಾ, ಎಂತಾ ದಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಆ ಅರಸಿನವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲ ತಾ ಎಂತ ಹೇಳಿದರೆ ಹೋಗೋದಿಲ್ಲ ಎಂತಾಳೆ. ಇವಳು ರಾಣಿ; ನಾನು ಹೋಗಿ ಬೇಡಿ ತರಬಹುದು; ಇವಳಿಗೆ ಮಾನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ” ಎಂದರು. ಆ ಅರಸಿನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಐದಾರು ದಿನದಿಂದ ಏನೋ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ದಿನವೂ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಳೆಂಬುದನ್ನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಬಲ್ಲನು. ಇಂದು ಯಾಕೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಯಾಕೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅವಳು ಯಾಕೋ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದಳು. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬಂದರು. ನಡೆದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿ ಸೊಸೆಗೆ ನೆರವಾಗಿ, ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಅದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ದಂಡನೆ ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಕೋಪ ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಾ ಎಂದು ಕರೆದು ಕೊಠಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ, ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೋ ಏನೋ ಎಂದು ಲಲಿತಾ ಬಲ್ಲಳು. ಆದರೂ ಹೋದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಅವರ ತಾಯಿ, “ಸಾಯಲಿ ಬದುಕಲಿ ದೇವರನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲ. ಹೊಡೀಲಿ ಬಡೀಲಿ ಗಂಡನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲ.” ಎಂತ ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಕೊಠಡಿಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಅವಳನ್ನು ಬಾಗಿಲಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ಎಂತ ಕೇಳಿದನು. ಅವಳು ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಳು. ನೀನು ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು ಎಂದು ಅವನು ಹಠಮಾಡಿದನು.

అవళు ఖేళలిల్ల. అవను అవళన్ను నీను బహళ కేట్ట కేంగను ఎష్టు అహంకార సిన్నదు ఎందు జేన్నాగి హేడెదను. మగను సోసేయన్ను హేడెయ్యువుదన్ను కేళి శాస్త్రిగళు యజమానికి “నోడిదేయో నీను మాడిద్దు ఆ తిళియద హుడుగిని హేడెయిసిదే” ఎందరు. ఆకే “హేడిలి బిడి. బుద్దిబరలి. నాను హేగి బాగిన తర బదుదంతే ఇవళు యాకే హేగబారదు?” ఎందరు. “యాకే బరేదిల్ల ఎందళు” ఎందు శాస్త్రిగళు కేళిదరు. యజమానియ “నన్న జోతేలి బరుత్తేనందళు. బేడ, నీను ఆమేలి హేగువే యంత నాను వోదలు హేగిబరుత్తేనే ఎంత హేరటుహేదే. ఆమేలి హేగు ఎంత హేళిదరే హేగిదేదిల్ల ఎందళు. వోదలు బరుత్తేనే ఎందాగ బేడ ఎందే. అదక్కే హత” ఎందరు. శాస్త్రిగళు అదక్కే “ఒబ్బళే హేగిదేదు హేగేందు సంకోజవిరబేకు” ఎందరు. ఆకే “నాల్కు దిన తానే హేగుతా ఇరలిల్లవే, యాతర సంకోజ. సిన్నేనూ హేగే ఎందళు; ఆమేలి హేదళు. ఈ హేత్తు హత మాడిబిట్టళు” ఎందరు. శాస్త్రిగళు “ఎనూ తిళియద హుడుగి, ఇవను సుమ్మనే హేడియత్తానే” ఎందరు. యజమాని “బిడి బిడి, ఇదేల్ల వేష. జగళ ఆడిద హాగే ఆడుత్తారే. అవనేను నిజవాగియూ హేడియత్తానేయే” ఎందు మాతన్ను ముగిసిదరు.

సుబ్బణ్ణ కేండాతియన్ను హేడెదద్దు నిజవేందు యజమాని నంబదే ఇద్దరూ లలితమ్మనికి మాత్ర ఆ దిన బహళ పట్టుబిత్తు. అమ్మనూ కేండాతియూ బాగినక్కే హేగిదే ఇరువుదే సుబ్బణ్ణ నిగే సమ్మతవాదరూ, ఆ దిన లలితా కారణవన్ను హేళదే హత మాడిద్దింద అవను అవళన్ను హేడెదను. ఎష్టు హేడెదరూ లలితమ్మ తాను ఏకే హేగిలెల్లవేంబ కారణవన్ను హేళలిల్ల. బహళ దినగళమేలి సుబ్బణ్ణనిగే హేళిదళు. అవళు అరసు మక్కళ మనేగళిగే ఆగాగ హేగిబరుత్తిదళు. ఎల్లరూ దోడ్డమనుష్కరు, సంప్రదాయవంతరు; పాపభిరుగళు, ధర్మజ్ఞరు. అదరంతే

ಈ ಒಂದು ಮನೆಗೂ ಹೋದಳು. ಮೂರು ದಿನ ಹೋಗಿಬಂದಳು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಬಾಗಿನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ಹಜಾರದ ಕೊಠಡಿಯ ಬಳಿ ಯಾವನೋ ನಿಂತು ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಸರಿಯಾದ ಹಂಗುಸಿಗೆ ಇಂತಹ ದೃಷ್ಟಿ ಸಿಡಿಲ ಬಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆಯೋ ಎನು ಬಂತು ಎಂದು ಅವಳು ಅನಸರವಾಗಿ ಹೊರಟು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅತ್ತೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಒರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಆಕೆ ಬೇಡವೆಂದರು. ಆಮೇಲೆ ಲಲಿತಮ್ಮ ಅರೆಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೋದಳು. ಆ ಹೊತ್ತು ದಿನವೂ ಬರುವ ಜಾಗಲು ಹಾಕಿತ್ತು. ಪಕ್ಕದ ಕೊಠಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದುಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಕೊನೆಯ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಆ ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಮನುಷ್ಯನು ನಿಂತು ಇವಳನ್ನು ದುರುದುರನೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಯಾರೆಂದು ಲಲಿತೆಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅತ್ತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ ಹೋಗಲು ಅವಳು ಒಬ್ಬಳೇ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಹದಿನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು. "ಇದು ಸಣ್ಣ ಮಾತು. ಇದನ್ನು ಅತ್ತೆಗಾಗಲಿ ಗಂಡನಿಗಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು? ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅವನು ಯಾವ ದುಷ್ಟನೋ ಎನೋ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಅರಸಿನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಬೇರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪಂಚಾಯಿತಿ. ಇದೆಲ್ಲ ಯಾಕೆ? ಒಂದು ಬಾಗಿನಕ್ಕಲ್ಲವೆ? ಅದೇ ಬೇಡ. ಹಟನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೈಗಳು ಜೀಳುತ್ತವೆ. ಬಿದ್ದರೆ ಬೀಳಲಿ" ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು.

ಇದಾದ ಕೊಂಚ ದಿನದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಂಜೆ ಲಲಿತಮ್ಮ ಮಗುವನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ ತಟ್ಟುತ್ತ ಬಹು ಸಪ್ಪೆಯ ಮುಖವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಒಂದು ಏಕೆ ಹೀಗಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದನು. ಅವಳು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಆಗ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಅವಳು ರಾತ್ರಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಈ ಹೊತ್ತು ಏನಾಯಿತು ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಲಲಿತಮ್ಮ "ತಿಳಿದೇ ಇದೆ, ಅವರಿಗೆ ಮೊಸರು ಹಾಕಿದರು, ಇವನಿಗೆ ಮಜ್ಜೆಗೆ ಹಾಕಿದರು" ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಅದಕ್ಕೆ "ತಿಳಿದೇ ಇದ್ದರೆ ನೀನೇನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿ" ಎಂದನು. ಲಲಿತೆ "ಇದೂ ಇವರ ಮೊಮ್ಮಗು ಅಲ್ಲವೆ? ಇದಕ್ಕೂ ಮೊಸರು

ಹಾಕುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇವರಿಗೆ ಕೊಡು ದೇವರೆ ಎಂದುಕೊಂಡೆ” ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ಇದಿಷ್ಟಕ್ಕೇನೇ ಮುಖ ಅಷ್ಟು ಸಪ್ಪೆಯಾಗುತ್ತಿ” ಎಂದನು. ಲಲಿತಮ್ಮ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯಸನದಿಂದ ನಕ್ಕು “ಇಲ್ಲ. ಈ ಮಗುವನ್ನು ಸಾಕುವುದೇ ನನಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಾಗ ನನಗೆ ತಿರುಗಿ ಮೂರು ತಿಂಗಳಾಯಿತಲ್ಲಾ” ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಯೋಚಿಸಿ ಅರ್ಧಗಂಟಿ ಎಲ್ಲೆಯೇ ಹೋಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೆಂಡತಿಗೆ, ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದ ಸೀರೆ ಬಟ್ಟೆ ಮಗುವಿನ ಬಟ್ಟೆ ಎಲ್ಲ ಗಂಟು ಕಟ್ಟಿಕೊ ಎಂದನು. ಲಲಿತಾ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ನನ್ನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಬೇಡ, ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳು” ಎಂದನು. ಗಂಡನಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದಿರುವುದೆಂದು ಲಲಿತಮ್ಮ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಳು. ಇನ್ನು ಮಾತಾಡಿ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಸೀರೆಯನ್ನೂ ಮಗುವಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೂ ಒಂದೆರಡನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಂದು ಬಂದು ಸಣ್ಣ ಗಂಟು ಮಾಡಿದಳು. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನೂ ತನ್ನ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗಂಟು ಕಟ್ಟಿ ಇರಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡನು. ಲಲಿತಮ್ಮ ಗಂಟನ್ನು ಬಂದು ಕಡೆಯಿಟ್ಟು ತಾನೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡಳು. ಒಂದೆರಡು ಗಳಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು. ತಂದೆ ಮಲಗಿದ್ದ ಕಡೆ ಕ್ಷಣ ಹೋಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೆಂಡತಿಗೆ ನನ್ನ ಇಷ್ಟ ದೇವತೆಯನ್ನು ನೆನೆದುಕೊ ಹೊರಡೋಣ ಎಂದನು. ಲಲಿತಮ್ಮ, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಎಂದು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ, “ಬಹಳ ದಿನವಾಗುತ್ತೀಯೆ” ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸುಮ್ಮನೆ ಮಾತನಾಡಬೇಡ ಎಂದು ಗದರಿಸಿ ಬಂದು ಮೂಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಗುವನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಗಿಲಕಡೆ ಹೊರಟನು. ಲಲಿತ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಟೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಹೊರಟಳು. ಬೀದಿಯ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಇಬ್ಬರೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದರು.

೪

ಕೋಳಿ ಕೂಗುವ ಮೊದಲೇ ಅವರು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸೇರಿ ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಛತ್ರದ ಹೊರಗಡೆ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು

ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿದ್ದೇಹೋಗು ಎಂದನು. ತಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಗೆ ನಿದ್ದೇಹೋದನು. ಬೆಳಗಾಗ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಮುಂದಾಗಿಯೇ ಎದ್ದು ಅವಳನ್ನೂ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಬಾ ಹೋಗಿಗೋಣ ಎಂದನು.

ಲಲಿತೆಗೆ ಭಯವಾಯಿತು. ರಾತ್ರಿ ಹೊರಟಾಗ ಅವಳು ಗಂಡನನ್ನು ಏನೂ ಒತ್ತಿ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಆಗ ಕೋಪವೆಂದು ಬಲ್ಲಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಗಂಡನು ತನ್ನನ್ನು ತಾಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಲು ಚಾಮರಾಜ ನಗರದ ಕಡೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದುಕೊಂಡಳು. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು ಪೇಟೆ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ದಾಟಿ ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ಇದು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ದಾರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು : ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು. ಈಗ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗುವುದು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ “ನೀವು ಕೋಪಮಾಡ ಬೇಡಿ, ಅವರು ನೂರು ಹೇಳಿದರೂ ಹೆತ್ತ ತಂದೆತಾಯಿ, ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿರಿ ಹೋಗಿಗೋಣ” ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ಹೆಂಗಸರು ಈ ಪಾರುಪತ್ಯ ಮಾಡಬಾರದು. ನಾನು ಹೋದ ಕಡೆ ನೀನು ಸುಮ್ಮನೆ ಒರಬೇಕು” ಎಂದನು. ಲಲಿತಮ್ಮ “ಬರಲಿಲ್ಲ ಎಂದೆನೇ ನಾನು. ನಾವೇನೋ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ಅತ್ತೆ ಮಾವ ಎಷ್ಟು ಯೋಚನೆಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಎಷ್ಟು ಭಯಪಡುತ್ತಾರೋ ಎನ್ನುವುದು ಬೇಡವೆ” ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ : “ನೀನು ಹೋದೆ ಎಂತ ಅಲ್ಲಿ ಅಳುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ಸಾಕು, ಬಾ.” ಲಲಿತಮ್ಮ “ನಾನೇ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದೆ ಎಂದು ಕೊಂಡಾರು, ಅತ್ತೆಯವರು. ನಾವು ಅವರನ್ನು ನೋಯಿಸಬಾರದು” ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಿ, ಬಾ” ಎಂದನು. ಲಲಿತಾ : “ಅತ್ತೆಯವರು ಬಹಳ ಕೋಪ, ಮಾವನವರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಲ್ಲದಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಕೋಪಮಾಡಬೇಡಿ, ಬನ್ನಿ.” ಸುಬ್ಬಣ್ಣ : “ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳು ವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗಾದೆಯಾ ನೀನು.” ಲಲಿತಾ “ದೊಡ್ಡವರು ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದಾಗ ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗ ಏನಾದರೂ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳ

ಬೇಕಾದರೆ ನಾನೇ ತಾನೆ.” “ಸರಿ, ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಎಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೋಗು, ನಾನು ಶೇಷನನ್ನ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.” ಓಗೊಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಮಗನನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೂಟೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡನು. ಮಾತನಾಡಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಲ್ಲವೆಂದು ಲಲಿತಾ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಹೊರಟಳು.

ಇತ್ತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಯಜಮಾನ ಎದ್ದು ಇನ್ನೂ ಸೊಸೆ ಎದ್ದ ಚಿಹ್ನೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಈ ದಿನ ಇದೊಂದು ತಪ್ಪು ಸಿಕ್ಕಿತು ಎಂಬ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹಜಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಾನೇ ಕಸ ಗುಡಿಸಿ ಸೆಗೆನೆ ನೀರು ಚೆಮ್ಮುಕಿಸುತ್ತಾ, ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ಏಳದೆ ಇರುವವರಾರಿ? ಮನೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಾದರು ಸೊಸೆಯರು, ಎಲ್ಲಾ ಚಾಕರಿಯನ್ನೂ ಮುದುಕಿ ನಾನು ಮಾಡಬೇಕು—ಎಂದು ಗೊಣಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಓಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಎದ್ದು ಹೆಂಡತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಯ್ಯೋ ಪಾಪ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲವೋ ಏನೋ—ಎಂದು, ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಏಳಲಿಲ್ಲವೇ ಎಂದರು. ಯಜಮಾನ, ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿತ್ತು, ಎದ್ದು ಎಲ್ಲೋ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂತ ಹೇಳಿದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸೊಸೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಮಾತು ಕೇಳುತ್ತಾಳಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಕನಿಕರದಿಂದ, ಮಗನ ಕೊಟೆಯ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ “ಲಲಿತಮ್ಮ, ಲಲಿತಮ್ಮ” ಎಂದು ಕರೆದು ಕೂಗಿದರು: ಯಾರೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಿಯುಂಟೆ ಎಂದು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಳ್ಳಿ ಒಳಗೆ ನೋಡಿದರು: ಅಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಎದ್ದಿದ್ದಾಳೆ, ಏಳದವಳಿಗೆ ಏನು, ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೆರೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಆವರು ಮತ್ತೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಆಗಿತ್ತು. ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಯಜಮಾನ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. “ನೋಡಿ, ಸೊಸೆ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು. ಏನೂ ತಿಳಿಯದವಾಗಿದ್ದು ಗಂಡನನ್ನ ಕರೆದುಕೊಂಡು ತಾಯಿ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆ ಸಲ ಬಸುರಾಗಿದ್ದಾಗ ನಾನೇನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೇ? ನನ್ನ ಕೆಟ್ಟವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ

ಎನು ಬೇಕೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ” ಎಂದರು. ಮಗನೂ ಸೊಸೆಯೂ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಅಳುಕಿತು. ಆಮೇಲೆ “ಸರಿ, ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬೇಸರ ವಾಗಿದೆ ಎಂತ ಹೇಳಿದಳೇನೋ ಹುಡುಗಿ, ಅವರ ತಾಯಿಯ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿದಾನೆ” ಎಂದು ಅವರು ಸುಮ್ಮನಾದರು. ಆದರೆ ಹೇಳದಹಾಗೆ ಯಾಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರೋ, ಅವನು ಹಾಗೇ ಹೋಗೋಣ ವೆಂದರೂ, ಸೊಸೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವಳಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಅವನು ಹಠದ ಹುಡುಗ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ ಎಂದರೆ ಇದೊಂದು ರೂಪಾಗುತ್ತೆ ಎಂತ ಯೋಚಿಸಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರಬೇಕು, ಎಂದುಕೊಂಡು ಆ ಮಾತನ್ನು ಮರೆತರು.

ಐದಾರು ದಿನ ಕಳೆದರೂ ಮಗ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನ್ನ ಸೇರದಹಾಗಾಯಿತು. ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ; ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರುಷ ಸಾಕಿದ್ದರು. ದೊಡ್ಡವನೂ ಅವನೇ ಚಿಕ್ಕವನೂ ಅವನೇ. ವಯಸ್ಸಾದ ಹುಡುಗನಾದರೂ ಅವನು ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಗುವಿನಂತೆಯೇ ಇದ್ದನು. ಆ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಹುಡುಗ ಅವರಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಮೆಚ್ಚು. ದಿನಾ ಅವರ ಜೊತೆಗೆ ಮಗನೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಈಗ ಅವನಿಲ್ಲದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಊಟ ಬೇಡದಂತೆ ಬೇಸರ ವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಆಗಾಗ, ಯಾಕೋ ಹುಡುಗ ಬರಲಿಲ್ಲ ವಲ್ಲಾ, ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಯಜಮಾನಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಯ ತಟ್ಟಿತು. ಇವರೆಲ್ಲಾದರೂ ಬೇರೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟರೆ, ಸೊಸೆಯನ್ನ ಬಾಳಿಸಲಿಲ್ಲ ಅಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟರು ಎಂತ ಜನ ತನ್ನನ್ನು ಒಯ್ಯುವರಲ್ಲಾ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಯೋಚನೆ. ಅವರು, ಸದ್ಯ ಮಗ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಆಮೇಲೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತೇ ನನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಿ ಸೊಸೆಯನ್ನ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು, ಮಾನ ಉಳಿಯು ತ್ತದೆ, ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಆಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮಗ ಬರಲಿಲ್ಲ ವಲ್ಲಾ, ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, “ಅದಕ್ಕೇನು ಅತ್ತೇಮನೆಗೆ ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಹೋದ. ಹತ್ತು ದಿನ ಇರು ಎಂತ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಇದ್ದಾನೆ. ಬೇಕಾದರೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿ. ಜಾಗ್ರತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಾ ಎಂತ” ಎಂದರು. ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಆನೆ. ಆದರೆ ತಾನು ಬೇಡಿದಹಾಗಾಗ

ಬಾರದು ಎಂದು ಜಂಭ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಹತ್ತಿರದ ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದರು. ಆಳು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒಂದಾಗಿ ಜೊತೆಗೆ ಲಲಿತೆಯ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮಗ ಬಂದ. “ಲಲಿತಮ್ಮನೂ ಅಳಿಯಂದಿರೂ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಎಂತ ಹೊರಟರೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಇವರು “ಹೌದು, ಹೊರಟು ಬಹಳ ದಿನವಾಯಿತಲ್ಲಾ” ಎಂದರು. ಅವನು “ಅವರು ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೋ ಏನೋ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಗಾಬರಿಯಿಂದ ಯೋಚನೆಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತನು.

ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಎದೆ ಒಡೆಯಿತು. ಯಜಮಾನಿಯ ಕಾಟವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಸೊಸೆ ಮಗನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೊರಟುಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡರು. ಮಗನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊರಟು ಹೋಗಿರಬಹುದೆಂದು ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಕೂಡ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟಾದರೂ ಮಗ ತನ್ನವನು. ಹೀಗೆಯೇ ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡು, ಇದೇಕೋ ಅನಾಹುತಕ್ಕೆ ಬಂತೆಂದು ಬೀಗರ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕುರಿತು “ಮನೇಲಿ ಹೆಂಗಸರು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲೋ ಹೋಗಿದಾರೆ. ಸಿಮ್ಮೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಇಲ್ಲ ಎಂದಮೇಲೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೋ ನೋಡೋಣ” ಎಂದರು. ಯಜಮಾನಿ ತಪ್ಪನ್ನು ಕೊನೆಗೂ ಸೊಸೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಬೇಕು ಎಂತ “ನಮ್ಮ ಹುಡುಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದದ್ದೇ, ಸೊಸೆ ಎನೋ ಒಂದು ಮಾದರಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಳು. ಈಗ ಹೊರಟೇ ಹೋದಳು. ಅತ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಇರಕೂಡದು ಎಂದಿದ್ದರೆ ಅವಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನಗೇನು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇವರು ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿ ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತೇವೆ ಎಂದರೆ ಬೇಡ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆನೇ ನಾನು” ಎಂದರು.

ಲಲಿತೆಯ ಅಣ್ಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ “ನೀವು ಎಲ್ಲಿ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ಎತ್ತಲಾಗಿ ಹೋದರು ಎಂತ ತಿಳಿದರೆ ನಾನು ಹೋಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ. ಬರುವುದಾದರೆ ಕರೆದುಕೊಂಡೇ ಬರುತ್ತೇನೆ” ಎಂದನು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ಇವನ ಜೊತೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನೂ ದಾರಿಯ ಖರ್ಚಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಹಣವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸಿ ಇವನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೋದ ದಾರಿ ಇವನಿಗೆ ಪತ್ತೇ ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಹತ್ತಾರು ದಿನದ ಮೇಲೆ ಇವನೂ ಆಳೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಹತ್ತಾಶ ರಾದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮಗ ದೇಶಾಂತರ ಹೋದನೇ ಎಂದು ಮರುಗು ವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಯಜಮಾನಿ, ನಾನು ಪಾಪಿ ಅಂಥಾ ಸೊಸೆ ಯನ್ನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯ ಇಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡು, ಮಗ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರಲಿ ತ್ರಿಣೇಶ್ವರನ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ನೂರುಕಾಯಿ ಒಡೆಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹರಸಿಕೊಂಡರು. ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ದುಃಖದ ಕತ್ತಲು ಕವಿದುಕೊಂಡಿತು.

ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟ ರಾತ್ರಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗುವುದು. ಈ ಮನೆಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋದರೆ ಅಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಹೋದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮನೆ ಮಾಡಿ ಈ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ಈ ಮಗನನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಅವರಿಗೆ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಹಾಕುವುದು. ಸಂಗೀತದ ಪಾಠಹೇಳಿ ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎನೂ ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಸೂಳೆಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದು. ಮಗನಿಗೆ ದಿನಾ ಮೊಸರು ಬೇಕು ಎಂದರೂ ಹಾಕುವುದು. ಹೆಂಡತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕಣ್ಣೀರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಇರುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು. ಇಷ್ಟೇ ಅವನ ಯೋಚನೆ. ಇದಿಷ್ಟನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಿನ ಮೂರು ದಿನ ನಿಂತು ಅವನು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಕಾಶಿಯನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಹೆಂಡತಿ ಗರ್ಭಿಣಿ ಎನ್ನುವುದನ್ನೇ ಅವನು ಮರೆತನು. ಪ್ರಯಾಣದ ಆಯಾಸದಿಂದ ರಾಯಚೂರಿನ ಬಳಿ ಲಲಿತೆಗೆ ಗರ್ಭಸ್ತ್ರಾವ ವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಾರ ನಿಂತು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆದರು. ಕಾಶಿಗೆ ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಲಲಿತೆಗೆ ಬಹಳ ನಿತ್ರಾಣ. ಮಗು ಬಣಗಿಕೊಂಡಿದೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೂ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ನಿಂತರು. ಆ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಕಲಿಕತ್ತೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೂಡಿ, ಕೆಲವು ಪಾಠಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಬೇವನಕ್ಕೆ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

ಐದು ಆರು ತಿಂಗಳು ಅಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕಲಿಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸಾಹುಕಾರನನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಂಥವರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಸದೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನೀಲಾಸಾನಿಗೆ ಈ ಹಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ರೊಕ್ಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅವನು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆಂದು ಆ ಹಣವನ್ನು ನೀಲಾ ಹತ್ತಿರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಂದಿದ್ದನು. ಇಂದು ಆ ಸಾಲ ತೀರಿತು. ಇನ್ನು ಮೈಸೂರಿನ ಸಂಬಂಧ ತನಗೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆ ಕಡೆಯ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನು ಬಂಗಾಳಾದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬೆಳೆದನೆಂದೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದನು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಹೀಗೆ ಕಲಿಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೈದು ವರುಷ ಇದ್ದನು. ಆ ಮೂವತ್ತೈದು ವರುಷವೂ ಅವನಿಗೂ ಮೈಸೂರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ಇತ್ತು. ಈತನ ಜೀವನದ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ನಾನು ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ, ನನಗೆ ಅದು ಅಷ್ಟು ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತೂ ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೂ ತೀರ ಮೌನವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದ್ದರು. ನಾನು ಅವರ ಸಂಗಡ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ನಾನಾಗಿಯೇ ಕಲಿಕತ್ತೆಯ ಮಾತನ್ನೆತ್ತಿದರೆ, ಆ ಮಾತು ಬೇಡಿ ಎನ್ನುವರು. ಅವರಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಆಗಾಗ ಹೇಳಿದ ಒಂದೊಂದು ಮಾತಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಇದ್ದ ರೀತಿಯನ್ನು ನಾನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ತಂದೆತಾಯಿ ತನಗಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವರಲ್ಲಾ ಎಂದು ಆತನಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ವರುಷಗಳವರೆಗೆ ಯೋಚನೆಯೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ನೀಲಾಸಾನಿಗೆ ಹಣ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಎಲ್ಲೋ ಜೀವಂತನಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗಾದರೂ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡನು. ಅದು ಆದದ್ದೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಸಾಹುಕಾರ ವರ್ಧಮಾನಯ್ಯನವರು ಬೊಂಬಾಯಿ ಸಾಹುಕಾರರೊಬ್ಬರಿಂದ ಬಂದ ಹುಂಡಿಯ ಪ್ರಕಾರ ನೀಲಾಸಾನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿ ನನಗೆ ಉತ್ತರ ದೇಶದಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ಹಣ ಯಾವುದಿದೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ನೀಲಾ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದಳು. ಸಾಹುಕಾರರು, ಬೊಂಬಾಯಿಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬಂದಿದೆ,

ಉತ್ತರ ದೇಶದಿಂದ ಯಾರೋ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು ಎಂದರು. “ಎಷ್ಟು ರೂಪಾಯಿಗೆ?” “ನೂರೈವತ್ತು.” ನೀಲಾಗೆ ಆಗ ಹೊಳೆಯಿತು. ತಾನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಆ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಆ ಮಾರನೆಯ ದಿನದಿಂದಲೇ ಅವನು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ದೇಶಾಂತರ ಹೋದನೆಂದು ಆಮೇಲೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಬಂದಾಗ ಅವಳು ಇದೇನು ಎಂದೂ ಒರದವನು ಈ ದಿನ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿದಾನೆ ಎಂದುಕೊಂಡಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ನೀಲಾಸಾನಿ, ನಿನ್ನಿಂದ ಒಂದು ಕೆಲಸ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ” ಎಂದನು. ನೀಲಾ “ಎನು ಅಪ್ಪಣೆ ಯಾಗಲಿ” ಎಂದಳು. “ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣಬೇಕು.” “ಎಷ್ಟು?” “ಒಂದು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರು. ತಿರಿಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ.” ನೀಲಾ “ಆಯೋ, ಇಷ್ಟೇನೆ” ಎಂದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ನೂರು ರೂಪಾಯಿನ ನೋಟು ಒಂದನ್ನೂ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿನ ನೋಟು ಒಂದನ್ನೂ ತಂದು, ನೂರು ರೂಪಾಯಿನದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು “ಸಾಕೆ? ಇನ್ನೊಂದು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇರಲಿ, ಬೇಕಾದರೆ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಿ” ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂತೆಗೆದು “ಇರಲಿ, ಕೊಡು ಕಳುಹಿಸಿಬಿಡು ತ್ತೇನೆ” ಎಂದನು. ನೀಲಾ—“ಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಂಥ ವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲವೆ ನಮ್ಮ ಜನ್ಮ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಬೇಕು” ಎಂದಳು. ಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸುವುದು ಬೇರೆ ಕಡೆಯಿಂದ ಎಂಬ ಅವನ ಮಾತಿನ ಭಾವ ಅವಳಿಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ದೇಶಾಂತರ ಹೋದನೆಂದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಅವಳು ನೆನದು ಕೊಂಡಳು. ತನ್ನ ದೇವರನ್ನು ದೂರ ಕಳುಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತಾನು ಈ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟೇನೆ ಎಂದುಕೊಂಡಳು. ಐದಾರು ತಿಂಗಳಾದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದ ಈ ಸೂರೈವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಸಾಲಾ ತೀರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದೆಂದು ಅವಳು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು. ಅವಳ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ ಒಂದು ಸಂಕಟವಾಯಿತು. ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅದನ್ನು ದೇವರ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಅಂದಿಸಿಂದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥವಾಗಿ ವೂಡೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು

ಮಾಡಿ ಬಂದೆರಡು ವರುಷದ ಮೇಲೆ ತೀರಾ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ಖರ್ಚುಮಾಡದೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಗೂ ಈ ಹಣ ಬಂದ ಮಾತು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದಳು. ತಾಯಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಮರೆತರೂ ಸೊಳೆಯ ಜ್ಞಾಪಕ ಇದೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಷ್ಕಾರ ಸುಡಿದರು. ತಂದೆ, ನೀನು ಇನ್ನೂ ನಿಷ್ಕಾರ ಬಿಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ, ಏನು ಮಾಡೋದು, ಎಂದರು. ಯಜಮಾನಿ “ಅವನದು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಠ. ನನ್ನಹಾಗೇ ಆದ. ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ. ನನ್ನ ಕರ್ಮ. ಆ ಸೊಸೇನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂಸಾರಮಾಡೋ ಪುಣ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಅನ್ನುತ್ತಾ ಇದ್ದೆನಲ್ಲಾ ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಮಾತು ಬದಲು ಹೇಳಿದ್ದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕಂದ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದಳೋ, ಎಂದು ಬರುತ್ತಾಳೊ” ಎಂದು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಿದರು. ಸೊಸೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ನೋಡಿಯೇನೇ ಎಂದು ಬಹಳ ಆಸೆಪಟ್ಟರು.

ಯಜಮಾನಿ ಮತ್ತೆ ಸೊಸೆಯನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಮಾತು ಕಠಿನ ವಾಗಿದ್ದರೂ, ನಡತೆ ಕಠಿನವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಠಿಣರಾದವ ರಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅತ್ತೆಯಾದವಳು ಸೊಸೆಗೆ ಬಹಳ ಸಲಿಗೆ ಕೊಡಬಾರದೆಂದು ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸೊಸೆ ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿತು. ಮಗನನ್ನೂ ಸೊಸೆಯನ್ನೂ ಅಟ್ಟಿದನಲ್ಲಾ ಎಂದು ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕರಗಿಹೋದರು. ಎರಡು ಮೂರು ವರುಷ ಕಳೆಯುವವರೆಗೂ ಅವರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಾರು ಎಂದು ತಂದೆತಾಯಿ ಇಬ್ಬರೂ ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರೂ ಆ ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಒಂದು ಸಲ ಯಜಮಾನಿ “ಬರದೇ ಇದ್ದರೆ ಬಿಡಲಿ, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸುಖವಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಸಾಕು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು “ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲೋ ಸುಖವಾಗಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಬಂದದ್ದೇನು” ಎಂದರು.

ಮುದುಕನಿಗೆ ವಯಸ್ಸಾಗುತ್ತಾ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬಳಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಒಬ್ಬ ಮಗಳು ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಮುದುಕನು ಮಗಳ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಟವಾಡುವನು. ಮಧ್ಯೆ ಆ ದೇಶಾಂತರ ಹೋದ ಮೊಮ್ಮಗನ ಜ್ಞಾಪಕ ಬಂದು ಆಟವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು

ಗೋಡೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವನು. ಅದು ಏನು ಧ್ಯಾನವೆಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಲ್ಲರು. ಏನು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಯಾರಿಗೂ ತೋರದು. ಮಗಳು ಬಂದು “ಅಪ್ಪಾ, ಈ ದಿನ ಮೆಣಸಿನಸಾರು ಮಾಡಲೇ” ಎಂದೋ, “ಈ ಹೊತ್ತು ಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು” ಎಂದೋ ಕೇಳಿ ಆ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವಳು. ಹೀಗೆ ಹತ್ತು ವರುಷ ಕಳೆಯಿತು.

ಆಗ ಹರಿದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೇಳ ನಡೆಯಿತು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅರಮನೆಯವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಹಾಯ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗಂಗಾ ಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಹೊರಟರು. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಮೈಸೂರಿನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮೂರು ಮನೆಯವರು ತಿಳಿದವರು ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಪಲ; ಆ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಜೀಳಬಹುದು ಎಂದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಅವರು ಯಜಮಾನಿಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಯಜಮಾನಿಗೂ ಈ ಚಪಲ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರೂ ಆ ಮಾತನ್ನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಲಿಕತ್ತೆ ಯಲ್ಲಿ ಲಲಿತಮ್ಮ “ನಾವು ಈ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಈ ಮೇಳಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಯಾವಾಗ ಹೋಗುವುದು” ಎಂದು ಬಲವಂತಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಅವಳನ್ನೂ ಮಗನನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹರಿದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಲಲಿತಮ್ಮ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಲ ಊರಿಗೆ ಹೋಗೋಣ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅವನು ಒಪ್ಪಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ಸಲವೂ, ಆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೇನನ್ನಾದರೂ ಕೇಳು, ಬೇಡ ವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಈ ಸಲ ಲಲಿತೆ ಹರಿದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣವೆಂದಾಗ ಅವಳಿಗೆ—ಮೈಸೂರ ಕಡೆಯಿಂದ ಜನ ಯಾರಾದರೂ ಬರುವರು, ಅವರ ಕೈಲಿ ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರ ವಿಚಾರಿಸಬಹುದು, ಬೇಕಾದರೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಬಹುದು, ಅದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಗಂಡನನ್ನು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳುವುದು, ತನ್ನ ಕಡೆ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಗಂಡನಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಕರಗಬಹುದು ಎಂದು ಚಪಲ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಮೈಸೂರಿನವರನ್ನು ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಕಂಡು ನಮ್ಮ ನೆಲೆ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ

ಪ್ರಮೇಯ ಬಂದೀತೆಂದು ಒಂದು ಭಯ. ಅವನಿಗೆ ಮೈಸೂರಿನ ಆ ಮನೆ ಎಂದರೆ ಅಷ್ಟು ಅವಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಇವರೂ ಹರಿದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಒಂದು ದಿನ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ಮೈಸೂರಿನ ಇವರ ಕಡೆಯ ಮನುಷ್ಯನೊಬ್ಬನು ನೋಡಿಯೇ ನೋಡಿದನು; ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಆತನ ಹಿಂದೆಯೇ ಒಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಒಂದು ಸಲ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ಬಲವಾಗಿ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸುಗ್ಗಿದನು. ಆತನು “ಸಿಮ್ಮ ತಾಯಿತಂದೆ ಒಂದಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಅರ್ಧ ಕ್ಷಣ ತಂದೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ಎಂದುಕೊಂಡು, ಒಡನೆ ಛೇ ಛೇ ಏನು ಹುಚ್ಚು, ಆ ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಒಂದಿರುವವನಿಗೆ ತಂದೆಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಧೈರ್ಯಮಾಡಿ ಹೊರಟೇ ಹೋದನು. ಆಮೇಲೆ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯೊಳಗಾಗಿ ಅವನು ಹೆಂಡತಿಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳದೆ ಅವಳನ್ನೂ ಮಗನನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕಲಿಕತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು. ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಒಂದು ಅವನ ತಂದೆಗೂ ತಾಯಿಗೂ ತಾನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ಕಂಡದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ತಾಯಿ ಅದನ್ನು ನಂಬ ದಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. “ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಎಂದುಕೊಂಡೆಯೋ” ಎಂದರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ “ಅವನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನೇ ಸರಿ. ನೋಡುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಇವನ ಜೊತೆಗೆ ಬರುತ್ತಾ ಇದ್ದ. ಈ ಜನ್ಮ ದಲ್ಲಿ ಆ ಪುಣ್ಯ ಇಲ್ಲ” ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಗಂಗಾ ಯಾತ್ರೆ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿಯೇನೆಂದು ಒಂದ ತನ್ನ ಪಾಪವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಗಂಗಾ ಮಾತೆಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದರು. ಮೇಳ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಇವರೆಲ್ಲ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದರು.

ಬಂದ ಒಂದು ವರುಷದೊಳಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಯಜಮಾನ ಮಗಳ ಮಗನೊಬ್ಬನಿಂದ ಅವರ ಕರ್ಮಾಂತರಗಳನ್ನು ನಡೆ ಯಿಸಿ, ಮನೆಯನ್ನು ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನು ಯಾರಿಗೋ ಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ದಿನ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ದಿನ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ವಯಸ್ಸು ಬಹಳವಾಗದಿದ್ದರೂ ಕೊರಗಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಯೂ ಆಮೇಲೆ ಮೂರು ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಅಳಿಯಂದಿರು ಆ

ಮನೆಯನ್ನು ಮಾರಿ ಆದರ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ತಾಯಿತಂದೆಗಳ ಕತೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತು.

೫

ಇತ್ತ ಕಲಿಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂತೋಷವಾಗಿರತಕ್ಕ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಲ್ಲ. ಜನರಲ್ಲಿ ಅವನು ತೀರಾ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವನು. ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವದವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯನು ಸಾಕಾದಷ್ಟು ತೇಜಸ್ವಿಯಲ್ಲ; ಗಾಳಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಹಗುರವಲ್ಲ. ಮೈಸೂರಿನ ಜನ ಸರಿಹೋಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅವನು ಕಲಿಕತ್ತೆಗೆ ಬಂದದ್ದು. ಮನೆಯ ಜನ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ. ಹೊರಗಣ ಜನರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಿದ್ದರಷ್ಟೆ. ಸಂಗೀತಗಾರರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ. ಅವರಿವರು ಸೇರಿ ಅವನು ಮಹಾರಾಜರ ಮುಂದೆ ಹಾಡುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಅವನಿಗೆ ಬೇಡವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಈ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಅದೇ ಪ್ರಪಂಚವೇ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆ, ಅನಾದರ, ಅಸಹನ. ಹುಟ್ಟಿದ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೇ, ಬಾರಪ್ಪ, ಬಂದೆಯಾ ಎನ್ನುವವರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ಕೇಳುವರು. ಹೇಗೋ ಕೊಂಚ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪಾಠ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವನ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅನೇಕರು ಮೆಚ್ಚಿ ಇವನಿಂದ ಪಾಠ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಚೇರಿಗಳು ಏರ್ಪಾಡಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ಬಂತು. ಅಂತೂ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಯಾವ ಏಥವಾದ ಯೋಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲದಂತಿತ್ತು. ಹೆಂಡತಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸೀರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಟ್ಟನು. ಮಗನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹೊಲಿಸಿದನು. ಹೊರಗೆ ಜನ ಬೇಕಾದವರಿಲ್ಲದರಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನೆಟ್ಟಿತು. ಹೆಂಡತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕನಿಕರ, ಅವಳ ಸ್ವಭಾವ ತಿಳಿದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಪೂಜ್ಯಭಾವ. ಮಗನೆಂದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣ. ಹೀಗೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಪ್ರೇಮವೇ ಗಾಂನವಾಗಿ ಬಂಕೆಂಬಂತೆ ಇವನ ಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕಳೆ ಬಂದು

ಸೇರಿತು. ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ ಸುಖ ಅರ್ಥ ಚಿಂತೆಯು ಸುಶ್ರೇಣವೊಂದು ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವರಿಸಿತು.

ಇದ್ದದ್ದರಲ್ಲಿ ಲಲಿತೆ ಸುಖಿಯಾದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನೇ ದೇವರು, ಸುಬ್ಬಣ್ಣನೇ ಪ್ರಪಂಚ. ಅವನು ಎದುರಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಸುಖವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಳಿಗೆನ್ನೇನೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಬೇಕಾದರೂ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಖಂಡಿತವಾದ ಆಸೆಯಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಏಕಾಗ್ರತೆಯು ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ. ಪುರಾಣದ ಸಾವಿತ್ರೀ ಸೀತೆಯರು ಈ ರೀತಿಯ ಮಹಿಳೆಯರು. ಇವರ ಏಕಾಗ್ರತೆಯು ಯಾವ ಋಷಿಯ ತಪಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾದದ್ದಲ್ಲ. ಇವರು ಅದರಿಂದಲೇ ಜೀವನದ ಸಮಸ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಬಿಡುವರು. ಲಲಿತೆ ಈ ಮೊದಲೇ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಂತಸ್ತನ್ನು ಸೇರಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಯಾವುದರಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಸುಖ, ತನ್ನ ಆಸೆ, ತನ್ನದು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಮರೆಯುವುದನ್ನು ಅವಳು ಕಲಿತು ಮುಗಿಸಿದ್ದಳು. ಈಗಲಾದರೂ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಮಗ, ತನ್ನ ಗಂಡ; ಇವರು ಹೊರತು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಅನಂತವಾದ ದಯೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ದೇವಿಯ ಆವತಾರವೆಂಬಂತೆ ರಕ್ಷಕಳಾದಳು. ಅಲ್ಲದೆ ಗಂಡನ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವು ಅವಳಿಗೂ ಬಂದಿತು. ಅವಳು ನೆರೆಹೊರೆಯ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವಳು. ಹೀಗೆ, ಮನೆಯ ಕೆಲಸ, ಗೌರೀ ಪೂಜೆ, ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಗಂಡನಿಗೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ನೆರೆ ಹೊರೆಯವರ ಕಷ್ಟಸುಖದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಅವಳ ಜೀವನವು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

ಮನುಷ್ಯನು ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಕಳೆಯಬಹುದು; ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಷ್ಟವೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದರಲ್ಲಿ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೂ ಲಲಿತೆಗೂ ಈ ರೀತಿಯ ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷಗಳು ಕಳೆದುವು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಗು ಆಗಿಹೋಗಿದ್ದು ಅದಾದ ಮೂರು ವರುಷದ ಮೇಲೆ

ಇನ್ನೊಂದು ಮಗುವಾಗಿತ್ತು. ಬಹು ದಿನದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಮಗು ವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಾಕಿ ಸಲಹುತ್ತಾ ಗಂಡ ಹೆಂಡರು ನಾಲ್ಕು ವರುಷ ಕಳೆದರು. ಆಗ್ಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಷನಿಗೆ ವಿಷಮುಶೀತಜ್ವರ ಬಂದು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಉಪಯೋಗವಾಗದೆ ಅವನು ತೀರಿಹೋದನು.

ಲಲಿತೆಗೆ ಅಪಾರವಾದ ದುಃಖ ಒದಗಿತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಸಿಡಿಲ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ದಿಕ್ಕುತೋಚದೆ ಲಲಿತಮ್ಮ ಎಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗೌರಿ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟಳು. ತಾಯಿ, ಹೋದದ್ದಕ್ಕೆ ನಾನು ಅಳುವುದಿಲ್ಲ, ಇರುವವರನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಪಾಡು ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಈ ತರುಣದಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಮಾವನವರೂ ಅತ್ತೆಯವರೂ ತೀರಿಹೋದಂತೆ ಕನಸುಗಳಾದುವು. ಆದರೆ ಅದೇನನ್ನೂ ಅವಳು ಗಂಡನಿಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಭಯ, ತನ್ನ ಆಸೆ ಏನಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದಮನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ದೇವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಒಂದು ಸಿಜ, ಪತಿದೈವದ ಸೇವೆಯೊಂದು ಸಿಜ, ಮಿಕ್ಕದ್ದು ನನಗೇನು ಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಕಷ್ಟ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಮಗನ ಸಾವು ಬಹು ವಿಪರೀತದ ಪೆಟ್ಟಾಯಿತು. ಲಲಿತೆಗೆ ದೇವರ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇವರ ವಿಷಯ ಯೋಚನೆಮಾಡಿದಾಗ, ಏನು ದೇವರು, ರತ್ನದಂತಹ ಮಗನನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡ, ಇನ್ನು ಇದರ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಆಗುವುದೇನು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನದಲ್ಲೇ, ಆದದ್ದಾಯಿತು ಇದಕ್ಕೆ ಯೋಚನೆ ಯಾಕೆ ಎಂದುಕೊಂಡು, ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಪಾಠವೇನು ಮನೆಯೇನು ಮಗುವಿನ ಕೂಡ ಆಟವೇನು ಹೀಗೆ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ವಯಸ್ಸು ನಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ದುಃಖದಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನನ್ನೇ ಅರಿಯದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೃದುವಾಗಿತ್ತು.

ಮಗಳಿಗೆ ಒಂಬತ್ತು ವರುಷವಾಗುತ್ತ ಬರಲು, ಲಲಿತಮ್ಮ ಮತ್ತೆ ಊರಿನ ಮಾತನ್ನೆತ್ತಿದಳು. ಹುಡುಗಿಗೆ ಮದುವೆಯ ವಯಸ್ಸು. ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸರಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ವರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಬೇಕು. ಅವರು ಇದಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಶೇಷ

ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದವನು ಹೋಗುವಾಗ ಶೇಷನಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಏನು ಮಾಡುವುದು. ಮಗಳಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಹೊರಡೋಣವೇ ಒಂದು ಕಾಗದ ಹಾಕೋಣವೇ ಎಂದುಕೊಂಡಿರುವಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹುಡುಗಿ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳು. ಲಲಿತೆಯೂ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನೂ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಎದೆಯೊಡೆದು ನಿಂತರು. ಲಲಿತೆ, ನಾನು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪಾಪ ಮಾಡಿದ್ದೇನೋ ಇಂಥ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಿಮ್ಮ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಇನ್ನು ಯಾವ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೋ, ಎಂದು ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅತ್ತಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗಾದರೆ ಯೋಚಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಅವನು ಮಂಕನಂತೆ ಮಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದನು.

ಈ ಶೋಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇನು ಕಟ್ಟುಕತೆಯಿಲ್ಲ. ನಡೆದದ್ದು ಹೀಗೆ. ಲಲಿತೆಗೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಏನೋ ಕಾಯಿಲೆಗೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅವಳು, ಊರಿಗೆ ಹೋದರೆ ಇದ್ದೀತು, ನಾನು ಈ ಊರಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿರಲಾರೆ, ಎನ್ನುವಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಬರುವಾಗ ಬಂದ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನು, ಈಗ ಸೋತು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೆಂದರೇನು, ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಆಗತಕ್ಕದ್ದೇನು, ಇಲ್ಲೇ ಇರೋಣ, ಕಾಗೆ ಮಳೇಲಿ ನೆನೆದಹಾಗೆ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ನೆನೆದದ್ದಾಯಿತು, ಎಲ್ಲೋ ಇದ್ದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಎಂದನು. ಲಲಿತಮ್ಮ ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ಗಂಡನೇ ದೇವರೆಂದ ತನಗೇಕೆ ಈ ಅಜ್ಞಾನವೆಂದು ಮತ್ತೆ ಗೌರೀ ಪೂಜೆ ವ್ರತಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತಾಯಿ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲದ ದುಃಖವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದಾಯಿತು, ಇವರನ್ನು ಸುಖವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊ, ನನ್ನನ್ನು ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊ, ಆದರೆ ಒಂದು ಸಲ ಅವ್ಮಾನನ್ನು ನೋಡುವ ಪುಣ್ಯ ನನಗೆ ಕೊಡು, ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು.

ಆದರೆ ಆ ಪುಣ್ಯ ಒಂದು ಅವಳಿಗೆ ಲಭಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಲಭಿಸಿತು. ಕಾಯಿಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೂರು ವರುಷ ಮಕ್ಕಳ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಕೊರಗಿ ಒಂದು ದಿನ ಅವಳು ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು ಸೇರಿದಳು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಕೊನೆಯ ತನಕ ಅವಳ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ಅವಳನ್ನು ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡನು. ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಇವರು ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿಯರಂತೆ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದಿರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯರೋ ಎಂಬಂತೆ ಧಾರಾಳವಾದ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಸ್ನೇಹದಿಂದಿದ್ದರು. ಇವರ ಮನಸ್ಸರಡೂ ಒಂದಾಯಿತು. ಲಲಿತೆ ಗಂಡನನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವಾಗಲೂ, ದೇವರು, ದೇವರ ಇಚ್ಛೆ, ದೇವರ ಕೆಲಸ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನು ಹೆಂಡತಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತ “ಇವಳ ಜೀವ ಎಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕಾರ ಪಡೆದದ್ದು. ನಾನು ಹಠವಾದಿ. ನನ್ನ ಹಠಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿ ತಾನು ಎನ್ನುವುದನ್ನೇ ಮರೆತಳಲ್ಲಾ. ಈ ದೇವರ ಭಕ್ತಿ ಎಂಥದು” ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಕೊನೆಗೆ ಅವಳು ತನ್ನನ್ನು ತಿದ್ದುವುದಕ್ಕೊಂದು ಬಂದಿದ್ದ ದೇವಿಯ ಅವತಾರವೇ ಎಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅವಳು ತೀರಿಹೋದಾಗ ಅವನು ಅಳಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಸರಿ ಎಂದು ಅವಳಿಗೆ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಿ ತಾನು ಇನ್ನೇನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಅವಳು ಅಂಥ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದ ದೇವರಲ್ಲಿ ತನಗೂ ಭಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಆಗಲೆಂದು ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಂದು ಸಲ ಯಾತ್ರೆ ಹೋಗಿ ಬಂದನು.

೬

ನಾವು ಹುಟ್ಟುವುದು ಏಕೆ? ಬಾಳುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರುತ್ತೇವೆ? ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆದೇವೆ? ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಲೆತು ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅಲೆಯ ನೀರಿನ ದಿಬ್ಬವನ್ನು ಹಿಮಾಲಯವೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸಿ ಭೀತಿಪಡುವೆವೇಕೆ? ಕಷ್ಟವೆನ್ನುವುದು ಬರಿಯ ಭ್ರಮೆಯ ಭೀತಿಯಾದರೆ ನಿಜ ಯಾವುದು? ಸುಖ ನಿಜವೆ? ಸಂತೋಷ ನಿಜವೆ? ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಈಗ್ಗೆ ಸುಮಾರು ಅರುವತ್ತು ವರುಷ ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬರೇ ಯಾತ್ರೆ

ಹೋಗి ಬೇರೆ ಬೇರೆ స్థಳಗಳಲ್ಲಿ దేవర సేవೆಯన్ను ಮಾಡుకొందు
 కలికత్తెగి ఒరువ వేళికి అవరు ఈ యోజనగన్ను మత్తె మత్తె
 మాడి ఇదక్కి లుత్తర తోరదే బీవనవన్నువుదు సభికరిగి వేష
 తాకి కుణిసువ బయలునాటక ఎందుకొండరు. అవరిగి తావు
 మృసూరినల్లి అసహ్యపట్టుకొందు ఒందద్దు, కలికత్తెయల్లి సంసార
 మాడిద్దు, ఇదేల్లి మక్కళ ఆటదంతే తోరిబందితు. ఎందరే తన్న పర
 వాగి మాత్ర. తావు లలితేయన్ను నోడిద్దు తమ్మ జన్మద దోడ్డ
 వుణ్ణివేందు అవరు ఎగిసిదరు. అవళు బీవనదల్లి తోరిసిద సహన
 వన్ను తాను తోరిసలిల్లవల్లా ఎందు వ్యసనపట్టరు. తావు తాయీ
 తందేగళన్ను పట్టుబందద్దు తప్పు కేలస. తమ్మ మగనూ మగళూ
 హోదాగ తమగిష్టు బీదవాయితో తావు ఒందుబిట్టాగ తమ్మ
 తాయితందేగళిగి అష్టు బీదవారిరబీకల్లవే? ఒట్టినల్లి తావు తమ్మ
 మూగిన నేరక్కి నడదంతే అయితే హోరతు, ఇతరర కష్టసుఖ
 వన్ను యోజిసి నడెదుకొండహాగాగలల్ల. ఓగిలల్లా యోజి
 సుత్తా యాత్రేయన్ను ముగిసికొందు సుబ్బణ్ణ కలికత్తెగి ఒందరు.
 అల్లి మగన బాల్లాపకవూ హేండతియ బాల్లాపకవూ మత్తె బలవాదువు.
 తావు మాడిద్దు తప్పు అల్ల. ఆ యడుగ అష్టు చిక్క వయస్సినల్లి
 తిరిహోదనల్లా. అవను మృసూరినల్లిద్దరే ఎష్టర మట్టిగి సుఖ
 పడుత్తిద్దను? ఒందిష్టు మోసరన్ను తాకువుదక్కి మనెయల్లి
 అవకాశనిరల్ల. ఆ హేండతియు పను సుఖపడుత్తిద్దళు? దినవూ
 మాతు కేళుత్తిద్దళు. ఇదన్ను యోజిసి సుబ్బణ్ణ తావు మాడిద్రే
 సరిఎందుకొండరు. పరదే శక్కి ఒందరేను? తావు కేట్టపరాదరేను?
 ఆ హేండతియూ ఆ మగనూ ఇద్దష్టు దిన సుఖవాగిద్దు హోదరు;
 ఇన్ను తన్న పాడు పతక్కి? తావు ఒళ్ళియవరాగదిద్దరే ఎను?
 ఎల్లొరి హేగిని దిన కళియువుదు: ఎందు యోజిసికొండరు. మనె
 యన్నేల్ల నోడలు అవరిగి హేట్టియల్లి బింకి తాకిద తాగాయితు.
 యారన్ను జేన్నాగి తాకువుదక్కిందు ఇల్లిగి ఓడిబందద్దాయితో

ಆ ಮಗನು ಹೋದನು. ಯಾರಿಗಾಗಿ ಬಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತೋ ಆ ಹೆಂಡತಿ ಹೋದಳು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಟದ ಗುಬ್ಬಿಚ್ಚೆಯ ಗೂಡಿನಂತೆ ಆ ಆಸೆಯೆಲ್ಲ ಕರಗಿಹೋಯಿತು. ನಮಗೆ ದೇವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಾಂತಿಯು ಸಂಸಾರದ ಆವರಣಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ತಮ್ಮ ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದ ಮೊದಲು ತಾವು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆಗಾಗ ಸಂಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮಗನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಒಟ್ಟು ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮಗ ಹೋದಮೇಲೆ ಲಲಿತಮ್ಮ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇರಿಸಿದ್ದಳು. ಹುಡುಗಿಗೆ ತೆಗೆದಿದ್ದ ಒಟ್ಟು ಬರೆಯನ್ನೂ ಒಡವೆತೊಡವುಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಇನ್ನು ಅವಳ ಸಾಮಾನು ಬೇರೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಸಾಮಾನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದರು. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಮಕ್ಕಳ ಒಟ್ಟು ಬರೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿದರು. ತಾವು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸೌಖ್ಯವೆಂಥದೆಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಬೇವನದಲ್ಲಿ ಒಹಳ ಬೇಸರವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಕೊನೆಗೆ ಈ ಹಾಳು ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಇರಲಾರೆ ಎಂದುಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಪಾಠ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು ಕರೆದು ಅವರಿಗೆ, ನಾನು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ, ನಮಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಡಬಗ್ಗರನ್ನು ಕರೆದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟು ಮನೆಯನ್ನು ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಭಜನೆಯ ಕೂಟದವರಿಗೆ ವಾಸಮಾಡಿ ತಾವು ಬಹಳ ದಿನದಿಂದ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಿಟೀಲನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಲಿಕತ್ತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟರು.

ಇದಿಷ್ಟನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದು ಅವರು ಯೋಚನೆಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ರೈಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ಟೇಷನ್ ಮೇಷ್ಟರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಟಿಕೆಟು ಕೊಡಿಸಿದರು. ಅವನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ: “ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ.” ಸ್ಟೇಷನ್ ನವನು: “ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.” ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ

ತಮ್ಮ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಪ ಬಂದಿತು, ಸ್ವಲ್ಪ ನಗು ಬಂದಿತು. ಅವರು ಸ್ಟೇಷನ್ ಮೇಷ್ಟ್ವರನ್ನು ಕುರಿತು “ ಸ್ವಾಮಿ, ಇಂಥ ಊರಿಗೆ ಟಿಕೇಟು ಕೊಡಿ ಎಂದರೆ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ನೋಡಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ ಗಾದರೂ ಕೊಡಿ ಎಂದರೆ ನಿಮಗೇನು ಕಷ್ಟ? ನಿಮ್ಮ ಕೈಲಿರುವ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಟಿಕೇಟು ಕೊಡಿ ” ಎಂದರು. ಸ್ಟೇಷನ್ ಮೇಷ್ಟ್ವರು ಇವರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಏನು ಹುಚ್ಚನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದುಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದವನಾಗಿ ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಬೊಂಬಾಯಿಯವರೆಗೆ ಒಂದು ಟಿಕೇಟನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಚಿಲ್ಲರೆ ವಾಪಸು ಕೊಟ್ಟನು. ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ರೈಲು ಹತ್ತಿದರು. ಟಿಕೇಟು ಯಾವ ಊರಿಗೆ ಎಂದು ಕೂಡ ನೋಡಲಿಲ್ಲ.

೭

ನಾಲ್ಕೈದು ದಿನ ರೈಲು ಪ್ರಯಾಣ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರು ಬೊಂಬಾಯಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಸೇರಿದಾಗ ಟಿಕೇಟನ್ನು ರೈಲಿನವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಪ್ರಯಾಣ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತೆಂದು, ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಇದು ಯಾವ ಊರೆಂದು ಕೇಳಿದರು. ಜನ ಬೊಂಬಾಯಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಯಾವ ಊರಾದರೇನು ಎಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಊರೊಳಕ್ಕೆ ಹೊಕ್ಕರು. ಸ್ಟೇಷನ್ ಮೇಷ್ಟ್ವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಅವರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಖರ್ಚುಮಾಡಿದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಾ ಒಂದೂವರೆ ರೂಪಾಯಿಯಷ್ಟು ಉಳಿದಿತ್ತು. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಿಠಾಯಿ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದುಗಡೆ ಕುಳಿತು ಸಮಯ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿರದ ನಲ್ಲಿಯ ಬಳಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತಿಂದರು. ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯೋಚನೆಯನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬರುತ್ತಾ, ತಾವು ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಖೇದಪಟ್ಟಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಎಂದೂ, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಯಾವುದನ್ನೂ ಅಷ್ಟು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದೂ, ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಸುಖಕ್ಕೆ ದಾರಿಯೆಂದೂ ಅವರು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದುಃಖ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಬಿಟ್ಟೇ ಇರುವವನಿಗೆ ದುಃಖವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದೇನು ಹೊಸದಲ್ಲ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ

హేళిరువ తత్త్వమో ఇదే. ఇదన్న సుబ్బణ్ణనవరు ఈ వేదలు
 కేళి తిళిదిద్దరు. ఈగ అనుభవసి తిళిదరు. హిందే వనోరి తిళియదే
 ఇదు తన్నదు ఇదు నన్నదు ఎందు భావసి కష్టకే సక్కిద్యాయితu,
 ఇన్న అదే తప్పన్న మాడబారదు, కేవల సంస్కారయంతే
 ఇరబేళు, ఎందు నిర్ధారసికొండరు. కృయల్లిద్ద ఒందొవరే
 రూపాయి నాల్కు దినదల్లి బిరూయితu. ఐదనేయ దిన మితాయి
 గాగి కాసు సంపాదిసువుదక్కే పను మాడువుదేందు యోజిసి
 ఇదక్కే మానవేసు మరూదే పను ఎందు ఒబ్బ మితాయి అంగడియ
 ముదుకియ హత్తిర హోరిగి పిటిలన్న బారిసుత్తా కుళితరు. జన
 అల్లి ఇల్లి హోరిగవవరు ఒందు స్వల్ప హోత్తు కేళుత్తా నింతరు.
 ఇదరింద ముదుకిగే వ్యాపార జేన్నాగి ఆయితu. కౌనేగే ముదుకి,
 అప్పా సిన్నింద ననగే వ్యాపార ఆయితu, పనాదరూ కౌడుత్తేనే
 తేగేదుకౌ ఎందళు. సుబ్బణ్ణనవరు, ననగేనూ బేడ, ననగే ఒందు
 లూటద మితాయి కౌడు అష్టే, ఎందరు. ముదుకి అగత్తేవాగి
 అగలి ఎందు అవరు తేగేదుకౌళ్ళునష్ట మితాయి కౌట్టు, దినా
 బరువుదాదరే బా, మితాయి ననగే బేకాదష్ట కౌడుత్తేనే
 ఎందళు. సుబ్బణ్ణనవరు ఈ పర్వాడిగే ఒప్పిదరు. ఈ రితియాగి
 హదినైదు దిన ఇవరు మితాయి అంగడియ హత్తిర పిటిలు బారిసు
 వుదు ఆ ముదుకి ఇవరిగే మితాయి కౌడువుదు హిగే నడే
 యితu. కౌనేయ దిన ముదుకియ అంగడియ బళి ఇవరు పిటిలన్న
 బారిసుత్తిరువాగ ఒందు గాడి ఒందు అంగడియ బళి నింతితు.
 అదరల్లి ఒబ్బ దొడ్డమనుష్యను కుళితిద్దను. అవన కృయల్లిద్ద
 వజ్రద లుంగురవే సావిరారు రూపాయిగళు బాళబడుదాగిత్తు.
 ఇంథా సాకుకారన గాడి హత్తిర నింతద్దన్న నోడి నేరిద్ద
 గుంపు అవనిగే దారిబట్టు నింతితు. సాకుకారను ఐదు నిమిష
 గాడియల్లి కుళితిద్ద హాగేయే ఈ పిటిలన్న కేళి గాడియింద
 ఇళిదు ఒందు ముదుకియన్న కురితు “ఈతను యారు? నినగే

ನಾಗಬೇಕು?” ಎಂದನು. ಅವಳು “ಯಾರೋ ತಿಳಿಯದು. ದಿನಾ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪಿಟೀಲನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಮಿಠಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದಳು. ಆ ರಾಗ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಸಾಹುಕಾರನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು “ಅಣ್ಣಾ ನಿಮ್ಮದು ಯಾವ ಊರು” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸಂಗೀತದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡುವ ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮತ್ತೆ ಅದೇ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಗೀತಗೋವಿಂದದ ಗೀತೆ ಯೊಂದನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ನುಡಿಸುತ್ತಾ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿಹೋದರು. ಸಾಹುಕಾರನು ಅನಂದದಿಂದ ಪರವಶನಾದನು. ಆದು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕರೆದು “ಅಣ್ಣಾ ನೀವು ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಬರುತ್ತೀರಾ? ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಗೀತ ಕೇಳಬೇಕು” ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಪ ಬಂದಿತು. ಅವರು ತಾವಾಗಿ ಹೋಗಿ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಮುದುಕಿಯ ಅಂಗಡಿಯ ಬಳಿ ಹಾಡಿದ್ದು ತಾವು ಅವಳಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದಂತೆಯೂ ಆಯಿತೆಂದು ಎಣಿಸಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅವಮಾನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಸಾಹುಕಾರ ಒಂದು ತನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದದಕ್ಕೆ, ಅವನು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯ, ತಾನು ಬೇರೀ ಪಿಟೀಲಿನವನು ಎಂದು ಕೊಂಡಿದಾನೆಯೋ ಎನೋ, ಎಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಮಾಧಾನಪಟ್ಟರು. ಅದರ ಒಡನೆಯೇ, ನನಗೇನು ಜಂಭ, ಹಿಂದೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿ ಕಾಸು ಸಂಪಾದಿಸ ಲಿಲ್ಲವೆ? ಈಗ ಇವನ ಹತ್ತಿರ ನುಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಅಡ್ಡಿ? ಎಂದುಕೊಂಡು ಆಗಲಿ ಬರುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದ್ದು ಹೊರಟರು. ಮಿಠಾಯಿ ಅಂಗಡಿಯ ಮುದುಕಿ ಎಂದಿನಂತೆ ಮಿಠಾಯಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದಳು. ಸಾಹುಕಾರನು ಅದೇನೂ ಬೇಡ, ನಾನು ಎಲ್ಲಾ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಎಂದನು. ಅವಳು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ, ಹೋಗಲಿ ಈ ಹಣ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು, ಎಂದು ಐದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ನನಗೆ ಹಣವೇಕೆ? ಬೇಡ ಎಂದರು. ಮುದುಕಿ “ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದು. ನೀನು ಪರಸ್ಥಳದವನಂತೆ ಇದ್ದೀಯೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೀನು ತಲೆನೋವು ಮೂಗುನೋವು ಎಂದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುವವರಾರು? ಕೆಟ್ಟ ಮಾತಾಡಬಾರದು. ಸತ್ತು ಹೋದರೆ ಹಣ ನಾಯಿ ಪಾಲಾಗುತ್ತದೆಯಲ್ಲ. ಪರದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಸು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ತಿಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು” ಎಂದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು “ಈ ಹಣ ನಿನ್ನಲ್ಲೇ ಇರಲಿ. ನನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಬಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ” ಎಂದರು. ಅವರೂ ಸಾಹುಕಾರನೂ ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಸಾಹುಕಾರನ ಮನೆ ಅರಮನೆಯಂತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ವಯಸ್ಸಾದ ತಾಯಿ, ಒಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿ, ಒಬ್ಬಳೇ ಮಗಳು; ಪರಿವಾರ ಬಹಳ ಇತ್ತು. ಸಾಹುಕಾರನು ಆ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೀದಿಯ ಕಡೆಯ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ನೀವು ಬೇಕಾದರೆ ಇಷ್ಟೆಯೇ ಇರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಅವನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದ ಕೆಲಸ ವೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟೆ. ಅವರು ಇಷ್ಟು ಒಂದಾಗಿ ಪಿಟೀಲನ್ನು ಬಾರಿಸಬಹುದು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಯಾಗಲಿ, ಈ ಐಶ್ವರ್ಯವಾಗಲಿ ಹೊಸತಲ್ಲ. ಇಂತಹುದನ್ನು ಅವರು ಒಹಳ ನೋಡಿದ್ದರು. ಆದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಬೇಸರ. ಇಷ್ಟು ಹಣವಿರುವ ಮನುಷ್ಯರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಾವು ಬೇರೆಯ ಜಾತಿಯ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಮಾತನಾಡುವರು. ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಧೋರಣೆಯನ್ನೂ ತೋರುವರು. ಅವರು ಸಾಹುಕಾರನಿಗೆ “ಆಪ್ತಾ, ನಾನು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಪರದೇಶಿ. ಈಗ ಗೀತ ಗೋವಿಂದವನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಕೇಳಿ. ಇನ್ನು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಬಾ ಎಂದರೆ ಒರುತ್ತೇನೆ. ಅಗ ಕೇಳಿ” ಎಂದರು. ಸಾಹುಕಾರನು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಈಗಲೇ ಬಾರಿಸು ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು “ಸಾ ವಿರಹೇ ತವ ದೀನಾ” ಎಂಬ ಗೀತವನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಪಿಟೀಲು ನುಡಿಸುವುದರ ಸೊಗಸು ಹೀಗೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ಅವರು ತೊರೆಯವುರದಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನುಡಿಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಇತರರು ಪಿಟೀಲು ಬಾರಿಸುವುದನ್ನೂ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಎರಡಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಅವರು ನುಡಿಸುವುದು ಆಪ್ತನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಣ ಮಾತಿನಂತೆ; ಇತರರು ಬಾರಿಸುವುದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಪನ್ಯಾಸದಂತೆ. ಇತರರು ಪಿಟೀಲನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಒಂದು

ಸಾಧನವೆಂಬಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಇವರು ಅದು ತಮ್ಮ ದೇಹದ ಹೊರಗಣ ಧ್ವನಿಯೆಂಬಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಇವರು ನುಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಂತೂ ನಮಗೆ ಆ ಪಿಟೀಲು ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು, ಅದನ್ನು ಇವರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕೈಯಿಂದ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೇ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇತರರು ಸ್ವರವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು. ಇವರನ್ನು ಸ್ವರ ತಾನೇ ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತಿತ್ತು. ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಭಾವವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ; ಪಿಟೀಲಿನಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವವು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವುದು. 'ರಾಧೆ ಸಿನ್ನ ಎರಹದಿಂದ ದೀನಳಾಗಿದಾಳೆ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ದೇಶೀತೋಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿರ ಬೇಕಾದರೆ ಅವರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅತಿಶಯವಾದೆ ದೈನ್ಯವು ತೋರುವುದು ; ಆ ಸ್ವರವು ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕನಿಕರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು. ಮುಖ್ಯ ಅವರು ಪಿಟೀಲು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನಾನು ಈಚೆಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಸಂಗೀತಗಾರನು ಗಾನವನ್ನು ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಉಪಯೋಗಿಸುವನೋ, ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೆಂದು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ರೀತಿಯ ಸೊಗಸು ಲಭ್ಯ. ಯಾವನು ಗಾನ ದೊಡ್ಡದು ತಾನು ಅಲ್ಪನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವನೋ, ತಾನು ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸ ತನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗಾನವು ಸಾಧನ ಎಂದು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ರಸವು ಸಾಧ್ಯ. ಸಂಗೀತಗಾರರಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನಾನು ಯಾವೂರ ದಾಸಯ್ಯ? ಆದರೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನವರು ಬಾರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಸಭೆಯ ಪಂಡಿತರೂ ವಾಮರರೂ ಮೈಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಈಚೆಗೆ ಇತರರು ಬಾರಿಸಿದಾಗ ಮೈಮರೆತದ್ದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನ ಸಾಹುಕಾರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು 'ಸಾ ಎರಹೇ ತವ ದೀನಾ' ಎಂದು ಪಿಟೀಲಿನಲ್ಲಿ ರಾಧೆಯ ದೈನ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಿರವಿರಹದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ದುಸ್ಸಹವಾದ ದುಃಖವು ಅಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹರಿದಂತೆ ತೋರಿತು. ಸಾಹುಕಾರನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿಸಿದನು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಒಂದು

ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತು, ನಮ್ಮಪ್ಪ ಭೇಷ್ ಬಾರಿಸಿದಿರಿ ಎಂದಳು. ಅವರ ಮಗಳು ಬಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಇದೇನು ವಿಚಿತ್ರ ಎಂದು ನೋಡುವಳೆಂಬಂತೆ ಬಂದು ನಿಮಿಷ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಬಂದು ನಿಮಿಷ ಪಿಟೀಲಿನ ಮೇಲೆ ಅವರ ಕೈ ಆಡುವುದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೂ ಆ ದಿನ ಅದುವರೆಗೆ ಬಹಳ ದಿನ ಬಾರದೇ ಇದ್ದ ಗಾನ ಶಕ್ತಿಯು ಬಂದಿತ್ತು. ಎರಹದಿಂದ ವ್ಯಥೆಪಡುತ್ತಿದ್ದವಳು ರಾಧೆಯಲ್ಲ; ತಾವು. ಮಾನವರೆಲ್ಲ ಈ ಎರಹದಲ್ಲಿದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅದರ ಚ್ಚಾನ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಸಂಸಾರವೇ ಈ ಎರಹ. ತಾವು ತಮ್ಮ ದೇವರನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಷೋಭೆಯೇ ಈ ಸಂಸಾರ ದುಃಖ. ಅವನನ್ನು ಕಂಡ ಒಂದೆರಡು ಗಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ಸುಖವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಅರುವತ್ತು ವರುಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡಂತಾದದ್ದು ಆ ಎರಡು ಮೂರು ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ. ಅದೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಹಾಗೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಈ ಜೀವನವು ಒಂದು ಬೇಸರವಾಗಿ ಕಂಡಿತು. ದೇವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇರು ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಾನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ಮರೆಯಾಗಿರುವನು. ಈ ಬಾಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲವೆ ಅವನನ್ನು ಸೇರುವುದು? ಜೀವರೇ ಎಂದಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ ಎಂದುಕೊಂಡರು. ನಿನ್ನ ಎರಹದಿಂದ ನಾನು ದೀನನಾಗದೇನೆ ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನುಡಿಸಿದರು. ಸಾಹು ಕಾರನು ಸುಖದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದಳು. ಮಗಳೂ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದಳು. ಇಂಥ ಸಂತೋಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂತೋಷ ವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಅರಿಯದ ಒಂದು ಉತ್ತಾನತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉತ್ತಾನತೆಯು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಆ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ರೂಪನ್ನು ತಳೆಯಿತು. ಅವರ ಹೃದಯದ ದೈನ್ಯವು ಆ ಇತರ ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಅವರಿಸಿ ಲೋಕವೆಲ್ಲ ಈ ಎರಹದ ದೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮರುಗುತ್ತಿದೆಯೇ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿಸಿತು.

ಹಾಡು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮತ್ತೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೊರಟುಹೋದರು. ಆ ದಿನ ಅವರಿಗೆ ಏನೂ ಬೇಕು ಎನ್ನುವಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸಮಾಪದ ಒಂದು ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ

ಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ದೇವರೇ ಕೃಪೆ ಮಾಡು, ದೇವರೇ ಕೃಪೆ ಮಾಡು, ಏನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ತೋರಿಸು, ಈ ಅತಿ ಘೋರವಾದ ಜೀಸರವನ್ನು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು, ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಅಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ದೈನ್ಯರಸಕಟಾಹದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಿಂತು ಸಣ್ಣ ಒಂದು ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆದ ಹುಡುಗನಂತೆ ಆದರು. ಇಷ್ಟು ಯೋಚನೆಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ತನಗೆ ತಾನೇ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿಕೊಂಡರೂ ದೈನ್ಯವು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅವರನ್ನು ಆವರಿಸಿತು. ಭಗವಂತನು ಮಾನವನ ಆತ್ಮವನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸರಿಯಾದ ಸಮಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಷ್ಟವನ್ನೋ ಸುಖವನ್ನೋ ಕೊಟ್ಟು ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತೆಯೂ ತನ್ನನ್ನು ನಂಬುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಈ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಈ ನಂಬಿಕೆಯೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆವಿರ್ಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಆ ದಿನವು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಈ ದೈನ್ಯದ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ತುಂಬಹೋಯಿತು.

ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಒಂದು ಕನಸಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ತಾವು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆಯೂ ತಮ್ಮ ತಾಯಿತಂದೆಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ತೋರಿ ಅವರು ಅರ್ಧ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚತ್ತು, ಇದೇನು ಸ್ವಪ್ನ, ಅರುವತ್ತು ವರುಷದ ಮುದುಕನಾದ, ನಾಟಕ ಮುಗಿಯುತ್ತಾ ಬಂತು, ಈಗ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಭ್ರಾಂತಿ ಏನು ಬಂತು, ಎಂದು ಆ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಆ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನು ಯಾವ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು? ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಯೋಚನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದರು. ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಆ ಮುದುಕಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಜ್ಞಾಪಕ ಬಂದಿತು. “ಪರದೇಶದಲ್ಲಿದೀಯೆ. ಕಾಯಿಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ಕೇಳುವವರು ಯಾರು? ಸತ್ತರೆ ಸುಡುವರಿಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣಿನಾಯಿ ಪಾಲಾಗುತ್ತದೆ.” ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ, ಏನಾದರೂ ಸರಿ, ಒಡನೆಯೇ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಬೇಕು, ಎಂದು ತೋರಿತು, ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯು ಬಹುವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅವರು ಸಾಹುಕಾರನ ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಸಾಹುಕಾರನು ಇನ್ನೂ ಮನೆಗೆ

ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿಯು ಇವರನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಹೇಳಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟು, ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ಹಾಲನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟು, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ, ಸಾಹುಕಾರರು ಬರುತ್ತಾರೆ ಎಂದಳು. ಅವರ ಮಗಳು ಒಂದು ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಹಣ್ಣು ತಕ್ಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಒಂದು ಹಣ್ಣನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಟ್ಟಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ತನ್ನ ಮಗು ಹಾಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಬ್ಲಾಪಕ ಒಂದು ಒಡನೆ ಬಹಳ ಖೇದವುಂಟಾಯಿತು. ಇದು ಸ್ಕೋ, ಮರೆಯೋಣವೆಂದರೆ ಬಡದೆ ಬ್ಲಾಪಕ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭಗಳೇ ಬರುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲಾ ಎಂದು ಅವರು ಇಲ್ಲಿಂದ ಎಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಹೊರಡಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಸಾಹುಕಾರನು ಬಂದಮೇಲೆ ಇವರು ಗೀತಗೋವಿಂದದ ಗೀತವೊಂದನ್ನು ನುಡಿಸಿದರು. ಸಾಹುಕಾರನಿಗೆ ಪರಮಾನಂದವಾಯಿತು. ಅವನು ಅಯ್ಯಾ ನೀವು ಇಲ್ಲೇ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಇದ್ದುಬಿಡಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಅದಕ್ಕೇನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ನಾನು ಪರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಬಹಳ ವರುಷವಾಯಿತು, ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂದರು. ಅನಂತರ ಸಾಹುಕಾರನು ಸಮಾಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿದನು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ “ಹಾಗಾದರೆ ನೀವು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವುದೇ ಸರಿ. ಸಿಮಗಾದಷ್ಟು ದಿನ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ಹೋಗಿ” ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು “ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ ನನ್ನ ರೈಲಾ ಛಾರ್ಜಿಗೆ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ಹೊರಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಸಾಹುಕಾರನು ಆಗಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಇವರು ಪಿಟೀಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಒಂದು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ, ಒಂದು ಜೊತೆ ಪಂಚೆ, ಮೈಸೂರಿಗೆ ಒಂದು ಟಿಕೀಟು, ಒಂದು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ನೋಟು ಇಷ್ಟನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದು, ಸಿಮಗೆ ಈ ದಿನ ಬಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆದರೆ ಬಾರಿಸಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈಗಲೇ ಊರಿಗೆ ಹೊರಡಿ, ನನ್ನ ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ, ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಇದಕ್ಕೆ ನಾನು ಇನ್ನೂ ಚಾಕರಿ ಮಾಡಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದರು. ಸಾಹುಕಾರನು ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಉಪಚಾರದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ ನೀವು ಗೀತಗೋವಿಂದದ

ಒಂದು ಚರಣವನ್ನು ನುಡಿಸಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ನುಡಿದು ಅವರನ್ನು ಅಂದೇ ಕೊಟ್ಟು ಕಳು ಹಿಸಿದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಆ ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಮುದುಕಿಯ ಮಾತು ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿತ್ತು. ಸಾಯುವ ದಿನಕ್ಕೆ ಖರ್ಚು ಹಣವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಖಂಡಿತಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಅವಳು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದ ಏದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮೈಸೂರಿನ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು.

ಆ

ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬಣ್ಣ ಸಾಲದೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನವರ ಜೀವನವು ಏಕಿತ್ರವಾದದ್ದು. ಅದರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟರೆತಾನೆ ಊಹಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರು ದಿವಸದ ರೈಲು ಪ್ರಯಾಣ ಮುಗಿದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮೈಸೂರ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದರು. ಮದ್ದೂರು, ಮಂಡ್ಯ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ, ಪಶ್ಚಿಮವಾಹಿನಿ; ಎಷ್ಟು ಸುಖವಾದ ಹೆಸರುಗಳು. ಆದರೆ ಪಿಟೀಲಿನ ದೀನಸ್ವರದಂತೆ ಅವು ಇವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ದುಃಖ ಮಿಳಿತವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಂದುವು. ಅಂದು ಈ ಊರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಅವಸ್ಥೆ ಏನು? ಇಂದು ಮತ್ತೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ರೀತಿ ಏನು? ಆಗ್ಗೆ ಈಗ್ಗೆ, ಅದೂ ಇದೂ ಒಂದೇ ಜೀವನವೇ ಎರಡು ಬೇರೆಯೇ, ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಅಂತರ ಕಳೆದುಹೋಗಿತ್ತು. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನಂತೆ ಅವರು ಮೈಸೂರಿನ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಸೇರಿದರು. ಸೀಮೆಯ ಕಥೆಯೇ ಬದಲಾಯಿಸಿದಂತೆ ರೈಲಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದರು. ವೊದಲೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆಗ ಮೈಸೂರಿಗೆ ರೈಲು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ರೈಲು ಮೈಸೂರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿತ್ತು. ಆಗ ಯುವರಾಜ ರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರವರು ಈಚೆಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ದೈವಾಧೀನರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಅವರು ಕಲಿಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಅವರ ಹಿರಿಯ

ಮಕ್ಕಳು ರಾಜ್ಯವಾಳುವುದನ್ನು ಬಲ್ಲರು. ಆದರೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಈ ಯುಗವೇ ಬೇರೆ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿತು. ಹೋಯಿತೆಂದು ತೋರಿದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ನೆನೆಸೆನೆದು ಅವರು ಮರುಗಿದರು. ಆಮೇಲೆ, ನಾನು ಈ ರೀತಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಯಂತೆ ಇದ್ದುಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಆ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಮೈಸೂರಿನ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಹಾಗೆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಜೀವಂತರಾಗಿರ ಬಹುದೇ? ಇದ್ದರೆ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಮಗುವಿನಂತೆ ಅವರ ಸೇವೆಗೆ ಸಿಲುಕುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಎರಡು ತೊಟ್ಟು ನೀರನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಈ ಯೋಚನೆ ಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ರೈಲು ನಿಂತಿತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನವರು ರೈಲಿನಿಂದ ಇಳಿದು ಪಿಟೀಲನ್ನೂ ಪಂಚೆಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಕುಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಊರೊಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಮೈಶಾಲಮಾಸ. ಐದಾರು ದಿನಗಳಿಂದ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದು ಆ ಉದಯದ ಆಕಾಶವು ಶುಭ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನೀರು ಹಾಕಿ ದೇವರ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಸರಿಮಾಡಿದಂತಿತ್ತು. ಗಾಳಿ ತಣ್ಣಗೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಂಚು ಹರಿದುಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲೆ ತುಂಬಿದ್ದ ಮರಗಳಮೇಲೆಲ್ಲಾ ನೂರಾರು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕುಳಿತು ಬಹು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕಲಕಲ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಂದವಾದ ಉದಯ. ಆನಂದವನ್ನು ಕೋ ಎಂದು ಸಾವಿರ ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ನೀಡಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಬಾಲಸೂರ್ಯನು. ಇವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದವು ಉಕ್ಕಿ ಬರುವಂತೆ ಎದ್ದು ಪುನಃ ಕುಗ್ಗಿತು. ಹಿಂದೆ ಇಂಥ ಎಷ್ಟು ಉದಯಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ಎದ್ದು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರಾತಃಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ಹೀಗೆ ಬೀಸುವ ತೆಂಗಾಳಿಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡಿ ಆನಂದದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು! ಆಗ ಈ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಂಗತಿ ಹೀಗೆ ವರೇಕು, ಆ ರಾಗ ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸಂಗತಿ ಹಾಗೆ ವರೇಕು ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಯೋಚನೆ! ಜೀವನ ದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದಂತೆ ಸಂಭ್ರಮ. ಆ ಹುಮ್ಮುಸು ಇನ್ನೆಲ್ಲ? ಜೀವನವು ಆಗ್ಗೆ ಇವರನ್ನು ಆಗ

తానే అటక్కిందు కరయుక్తిత్తు. ఈగ అట ముగిదిత్తు. ఆ అటవు ఇంథ బేసరద అటవేందు ఆగ యారాదరూ ఠేళిద్దరే తావు నంబు త్తిరలిల్ల. ఏనో ఇన్న ఆ యోజనేగళేకే? ఇన్న తమ్మ మాతేను? తావు సుఖపట్టరేష్టు? ఇల్లదిద్దరేష్టు? ఇగో ఆగ ఇద్ద నూరు జనక్కి బదలాగి ఈగ ఇన్న నూరు జన ఇదారే. తనగే బదలాగి బేరే హత్తు జన ఇదారే. ఈ బాలసూయను సేడువ ఆనందవూ ఈ బాలసూయ సద్భతనాద రాజను క్కొడువ ఆశ్రయవూ ఈ లూరిన బహుధవద బేవనవూ ఈగ బేరేయ జనక్కి. ఒళ్ళేయదు. తనగే ఇల్లదే ఠేడ సుఖవు ఇవరిగే లుంటాగలి. పేగిందుక్కొండు సుబ్బణ్ణనవరు తమ్మ తందేయ మసే యిద్ద ఆగ్రహారద బళిగే ఒందు సేరిదరు. మసేయ హత్తిర బందాగ సుబ్బణ్ణనవర మసస్సెనల్లి సావరారు యోజనే ఒందు పరదాడు త్తిత్తు. ఎల్లియో జ్ఞానవాగిరువంతే అవరు ఒందు మసేయ బాగి లల్లి జగలయ మేలే కుళితరు. ఇన్న మసేయ బాగిలు తేగేదు ఇరలిల్ల. ర్మలు స్వల్ప జాగ్రతేయాగియే సేరిత్తేందు ఠేళిబేకు. జనవూ ఇన్న అష్టాగి ఒడాడుత్తిరలిల్ల. స్వల్ప ఠేత్తిస మేలే యారో మసేయ బాగిలన్న తేగేదరు. సుబ్బణ్ణనవరు ఆ కడే తలే తిరుగిసే సోడిదరు. యావుదో ఠేస ముఖ. యారో ముదుక పిటేలు ఒట్టియన్న హత్తిర ఇట్టుక్కొండు కుళితరు వుదన్న నోడి మసేయ మసుష్కను యారప్పా అదు ఎందను. సుబ్బణ్ణనవరు ఠాత్రాగి నావు పరస్థళ ఎందరు. ఈ మాతన్న ననగే ఏళింటు వరుషగళ మేలే ఠేళిబేకాదరే సుబ్బణ్ణనవరు ఠేళిదరు. “నోడి, అవరు కేళిద క్షణ హాగేందుబిట్టి. అల్లి కుట్టిద్దు అల్లి బిళిదద్దు; ఇష్టత్తేదు వరుషవాద మేలే మసే బిట్టు ఠేడిదద్దు. క్కొంజ వరుష బేరే లూరిగే ఠేగిద్ద మాత్రక్కే అల్లి కుట్టిద్దు బిళిదద్దు ఇల్లవాయితే? ఆదరూ కేళిద ఒడనే పరస్థళ ఎందుబిట్టి. ఒందు క్షణద మేలే, ఎలా ఏను

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ, ಇದು ಪರಸ್ಥಳ ಎಂದರೆ ಏನು ಕಲಿಕತ್ತೆ ಸ್ಥಳವಾಯಿತೇ? ದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಬಂದಿರೋದಾಯಿತು; ತಿರುಗಿ ಪರಶಿವನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಯಾರಪ್ಪಾ ಆದೂ ಎಂದರೆ ನಾನು ಪರಸ್ಥಳ ಎಂದರೆ ಏನು ಗತಿ! ಸಿನ್ನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು ಎನ್ನು ಬಹುದಲ್ಲಾ ಅವರು, ಈ ಪ್ರಪಂಚವೇ ನಮ್ಮೂರು ಎಂತ ನಾನೇ ಹೇಳಿಡ ಹಾಗಾಗುತ್ತೆ ಎಂದೆಂದುಕೊಂಡೆ. ಆಮೇಲೆ ತಿರುಗಿ ತೋರಿತು. ಮೈಸೂರು ಪರಸ್ಥಳ ಎಂದೆ; ಕಲಿಕತ್ತೆ ಸ್ಥಳ ಅನ್ನಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಮೈಸೂರೂ ಪರಸ್ಥಳವೇ ಕಲಿಕತ್ತೆಯೂ ಪರಸ್ಥಳವೇ. ಸ್ಥಳ ಯಾವುದು ಎಂದರೆ ಕೈಲಾಸ ಎನ್ನುವುದು ಎಂದೆಂದುಕೊಂಡೆ.” ಪ್ರಾಯಶಃ ಆ ದಿನದ ಅವರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದವರಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಬರಬೇಕು. ಮನೆಯಾತ ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಒಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಹೊಸಬರಿದಾರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಟು ಕರುಹಟ್ಟಿಯ ಬಳಿ ಬಾಗಿಲು ಬೀಗ ಹಾಕಿದ್ದ ಒಂದು ಮನೆಯ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಮನೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಯಾರನ್ನೋ ಕುರಿತು, ಅಪ್ಪಾ ಇಲ್ಲಿ ಪುರಾಣದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎಂತ ಇದ್ದರು, ಅವರ ವಿಚಾರ ಏನು ಎಂದರು.

“ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ತೀರಿಹೋಗಿ ಬಹಳ ವರ್ಷವಾಯಿತು.”

“ಅವರ ಮನೆಯವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ?”

“ಅವರ ಮನೆಯವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.”

“ಅವರ ಹೆಂಡತಿ” —

“ಅವರೂ ತೀರಿಹೋದರು.”

“ಅವರ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಇದ್ದರಂತಲ್ಲಾ?”

“ಒಬ್ಬಾಕೆ ತೀರಿಹೋದರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಅವರ ಮಗನ ಹತ್ತಿರ — ಅದೆಲ್ಲೋ ಅವರಿಗೆ ಕೆಲಸವಿದೆಯಂತೆ — ಅಲ್ಲಿ ಇದಾರೆ. ನಾವು ಈ ಮನೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡೆವು.”

ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ತೀರಿಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅಕ್ಕಂದಿರೂ ಎನೇ ನಾಗಿದಾರೋ ಎಂದೂ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮೊದಲೇ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಒಂದೊಂದು ಮಾತೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಮೇಲೆ ಒಂದೊಂದು ವಜ್ರದ ಎಟಿನಂತೆ ಬಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವರು ಮಂಕನಂತೆ ಕೆರೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಟರು. ಮೈಸೂರು ಪರಸ್ಥಳವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು? ಬೆಳೆದಕಡೆ ನಾವೇನು ಬೇರುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತೇವೆಯೇ? ಜನರಲ್ಲಿ ಬಾಳಿ ಅವರ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸಮ್ಮ ಜೀವನದ ಬೇರು ಬೇರೆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸೇರುವಹಾಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳ. ತಿಳಿದ ಜನ ಇಲ್ಲದಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಊರೂ ಪರಸ್ಥಳವೇ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿ ತಲೆಗೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ತಂದೆಗೆ ತರ್ಪಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತಾಯಿಗೂ ಒಂದು ತರ್ಪಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಇದೇ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮಗನಾದುದಕ್ಕೆ ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ಶುಶ್ರೂಷೆ, ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ, ಎಂದುಕೊಂಡು ತೊರೆಯ ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೇ ನಂಜನ ಗೂಡಿಗೆ ಹೋಗುವುದೇ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ನಂಜನಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಜನಸಂದಣಿ, ತೊರೆಯ ಪುರದಲ್ಲಿ ಗಲಾಟೆಯಿಲ್ಲ, ನಾರಾಯಣ ಗೋಪಂದ ಎಂದುಕೊಂಡು ಸಮ್ಮದಿಯಾಗಿರಬಹುದು, ಇನ್ನು ನನಗೆ ಆಗಬೇಕಾದುದೇನು? ಎಂದು ಕೊಂಡು ತೊರೆಯ ಪುರವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದರು.

೯

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ತೊರೆಯ ಪುರದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ವರುಷ ಇದ್ದರು. ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಈ ಅಶಾಂತಿಯೆಲ್ಲಾ ವಾಸಿಯಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಅವರು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಾದರೆಂದೇ ನನ್ನ ಭಾವನೆ. ಯಾರಿಗೂ ಒಂದು ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳದೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಒಂದಿಷ್ಟನ್ನು ಬೇಕೆಂದು ಕೇಳದೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇದು ಕುಂದು ಇದು ಕೊರತೆ ಎಂಬ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಸರ್ವದಾ ಶಾಂತಭಾವದಿಂದ ದೇವರ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿದ್ದವರು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲದೆ ಏನು? ಆದರೆ ಅವರು ವೇಷದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಂತೆ ಇದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಲಾರೆ. ಕೊನೆಗೂ ಪಿಟೀಲನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಕೆಲವರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವರು. ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮಲಗು

ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಜಗಲಿ. ಇನ್ನು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗ. ಒಂದು ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಇದ್ದಾಗ ಮಳೆ ಇರಿಚಲು ಬಡಿದರೆ ಅದರ ಮುಂದುಗಡೆಯ ಮನೇ ಜಗಲಿಗೆ ಹೋಗುವರು. ಹೀಗೆ ಹದಿಮೂರು ವರುಷ ಇವರು ತೊರೆಯಪುರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊಂಚ ದಿನದಲ್ಲೇ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಊರಿನ ಜನ ಕೈಲಾ ಪ್ರೀತಿ, ಗೌರವ. ಎಲ್ಲರೂ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಾದ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನೋಡುವರು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಏನಿತ್ತು? ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ನಾವು ಅವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಕೊಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ಅವರಿಗೆ ಏನೂ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ತೊರೆಯ ಪುರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಯೋಗಿಯಂತೆ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊನೆಗೆ ದೇವರ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರಿದ್ದ ರೀತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಿದರೆ ಈ ಕಥೆ ಮುಗಿಯಿತು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ತೊರೆಯಪುರಕ್ಕೆ ಆ ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ತೊರೆಯಪುರ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಸ್ಥಳ; ನದೀತೀರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಅಗ್ರಹಾರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶ್ರೇಣಿ, ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯ. ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಳ ಬೇಕೆಂದವರಿಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಸ್ಥಳ. ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಅವರು ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದುಗಡೆ ಹಾಗೆಯೇ ಮಲಗಿಕೊಂಡರು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವಾರು ಸಲ ನಾನು ಕೇವಲ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಾದೆ ಎಂದು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಮಗು ಭಯಪಡುವಂತೆ ಭಯಪಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಎದ್ದರು. ನಾಲ್ಕು ಸಲವೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ “ಈ ಭಯವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದಿಕ್ಕು ದೇವರು. ನನಗೆ ಆಗಬೇಕಾದುದೇನು? ನನಗೆ ಭಯವೇನು? ನಾರಾಯಣಾ ಎನ್ನುತ್ತಾ ಸಿಚ್ಚಿಂತನಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವುದೊಂದೇ ಈಗ ಕೆಲಸ. ನಾನು ಇತರರಂತೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ಬೇಕಾದರೆ ದುಃಖಪಡಬೇಕಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ ದುಃಖಕ್ಕೆ. ಇತರರಂತೆ ಇದ್ದದ್ದೂ ಆಯಿತು. ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಇತರರು ಇನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಇದಾರೆ. ನನಗೆ ಅದು ತಪ್ಪಿತು. ಅವರ ಬದುಕು ಹಾಗೆ, ನನ್ನ ಬದುಕು ಹೀಗೆ. ಇದು ದೇವರ ಇಚ್ಛೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಯೋಚನೆಯೇಕೆ” ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ

ಎದ್ದಾಗ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ವ್ಯಥೆಯಿಂದ ಕುಗ್ಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಆಮೇಲೆ ನದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಉದಯದ ಆಹ್ಲಿಕಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದುಗಡೆಯೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು.

ಊರಿನ ಜನ ನದಿಗೆ ಬಂದ ಕೆಲವರು ಹತ್ತಿರ ಪಿಟೀಲನ್ನೂ ಒಂದೆರಡು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವ ಈ ಸೋತ ಮುಖದ ಮುದುಕ ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಇವನ್ಯಾರೋ, ಪಾಪ, ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಇದು ಯಾವುದನ್ನೂ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗ ಬಂದನು. ಅವನು ಆ ಊರ ವೇಶ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳ ಮಗ. ಅವನಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಸ್ವಲ್ಪ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನು ಪಿಟೀಲನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾರಿಸಬಲ್ಲನು. ಅವನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಿಟೀಲನ್ನು ನೋಡಿ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಬಹಳ ಧಾರಾಳವಾಗಿ “ಯಾವ ಊರು ಸ್ವಾಮಿ ನಿಮ್ಮದು” ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮಾತಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಬಂದು ಹೋಗುವವರ ಹತ್ತಿರ ಮಾತಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆಗ ಸಹನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಬಿಟ್ಟು, ಏನು ಸ್ವಾಮಿ, ನಿಮ್ಮದು ಯಾವ ಊರು ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಬೇಸರದಿಂದ, ಯಾವುದೋ ಊರು ಎಂದರು. ಹುಡುಗ ಈ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಹೊರಟುಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಪಿಟೀಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೋಡಿದನು. ಒಳ್ಳೆಯ ಪಿಟೀಲು. “ಏನು ಸ್ವಾಮಿ, ಒಳ್ಳೇ ಪಿಟೀಲು, ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾರಿಸಿ, ನೋಡೋಣ” ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹುಡುಗ “ಸ್ವಾಮಿ, ಈ ಪಿಟೀಲು ನನಗೆ ಮಾರಿಬಿಡಿ. ಹದಿನೈದು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದನು. ಈ ಮಂಕು ಮುಖದ ಮನುಷ್ಯ ಪಿಟೀಲು ಏನು ಬಾರಿಸಿಯಾನು? ಎಲ್ಲೋ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದಾನೆ. ಸುಲಭ ವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಬಹುದು—ಎಂದು ಅವನ ಯೋಚನೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗ ಮತ್ತೆ “ಏನು ಸ್ವಾಮಿ” ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು “ಅಪ್ಪಾ, ನಾನು ಬಾರಿಸೋದೂ ಇಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಮಾರೋದೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಹೋಗು” ಎಂದರು. ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ

ಬೇಸರ. ಹುಡುಗ “ಇದ್ದಾರತರ ಮಾತು ಸ್ವಾಮಿ ಇದು. ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಬಾರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಬಾರಿಸೋಣಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಕಸಬು ದಾರನಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಪಿಟೀಲು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಏನುಮಾಡೋದು” ಎಂದು, “ನೋಡ ನಾನು ಬಾರಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂತ ಪಿಟೀಲಿನ ಮೇಲೆ ಕಮಾನನ್ನು ಎಳೆದು ಸ್ವಲ್ಪ ಭೈರವೀ ರಾಗವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನವರಿಗೆ ಕಲಾ ಉಪಾಸಕನ ಆವೇಶ ಬಂದಿತು. ಹುಡುಗನು ಬಾರಿಸಿ ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಪಿಟೀಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಭೈರವಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಇಂಥ ರಾಗಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿ ವರೇಕು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಇದು ರಾಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಕಳೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಹುಡುಗ ಇವರ ಭೈರವಿಯನ್ನು ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಕೇಳಿ, “ಸ್ವಾಮಿ, ಷೋಕ ಮೇಲೆ ಬಾರಿಸುತ್ತೀರಾ. ಪಕ್ಕಾ ಕಸಬುದಾರರು ನೀವು, ಭೇಷ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಆಮೇಲೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತನು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಜನ ಒಂದು ಸೇರಿದರು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಜಾಗ್ರತೆ ರಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಪಿಟೀಲನ್ನೂ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಎದ್ದು ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಹಳ ಅಸಮಾಧಾನ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೂ ಸಂಗೀತದ ಜಂಭವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗ ಬಂದು ಒಂದು ಹಾಸ್ಯದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ತಾನು ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ತನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಮಾಡಿದನಲ್ಲಾ, ಇದೇನು ಅವಿವೇಕ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ. ಹಿಂದಿನ ಬದುಕಿನ ಎಲ್ಲವೂ ಹೋಯಿತು. ಹೆಂಡತಿ ಹೋದಳು. ಮಕ್ಕಳು ಹೋದರು. ತಾಯಿ ತಂದೆ ಅಕ್ಕ ಎಲ್ಲರೂ ಹೋದರು. ಈ ಪಿಟೀಲಿನ ಮೇಲೆ ಏನು ನನಗೆ ಇಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ. ಹೋದ ಎಲ್ಲದರ ಜೊತೆಗೆ ಇದೂ ಹೋಗಲಿ. ಇದು ಇದ್ದರಲ್ಲವೇ ಪಿಟೀಲು ನುಡಿಸೋಣ ಎಂಬ ಆಸೆ; ನುಡಿಸುವ ಜಂಭ. ಇದೂ ಹೋಗಲಿ. ಆಮೇಲೆ

ಆ ವ್ಯಸನವೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ಅವರು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ನಾನಘಟ್ಟ. ಅಲ್ಲಿ ಜನ ಬಹಳ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಒಬ್ಬಬ್ಬರು ಹೊರಟುಹೋಗುವ ತನಕ ಕಾದಿದ್ದು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ವೇಳೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಪಿಟೀಲನ್ನು ಒಡೆಯೋಣ ಎಂದು ಕಲ್ಲಿನಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದರು; ಮನಸ್ಸು ಬಾರದೆ ತಡೆದು ಕುಳಿತರು. ಎರಡು ನಿಮಿಷ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ, ಈ ಚಪಲವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ನೀರೊಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ದೇವರೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು, ಇದನ್ನೂ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ, ಇನ್ನು ನನಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಪಿಟೀಲನ್ನು ದೂರವಾಗಿ ನೀರೊಳಕ್ಕೆ ತೇಲುವಿಟ್ಟರು; ಇಲ್ಲಿಗೆ ಋಣ ಮುಗಿಯಿತು ಎಂದು ಸೋಪಾನದ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕುಳಿತು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟರು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಆಮೇಲೆ ನನಗೆ “ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಹೋದಾಗಲೂ ಮಕ್ಕಳು ಹೋದಾಗಲೂ ಕೂಡ ನಾನು ಅಷ್ಟು ಅಳಲಿಲ್ಲ ನೋಡಿ, ಹಾಗೆ ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟೆ. ನನ್ನ ಪ್ರಾಣ ತೆಗೆದು ಕಳಚಿ ಎಸೆದ ಹಾಗೆ ಆಗಿಹೋಯಿತು, ಆ ಪಿಟೀಲು ಎಸೆದಾಗ” ಎಂದರು.

ಆ ದಿನ ಈ ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯವು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಊರೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಹಣ್ಣು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಂದು ದೇವರ ಎದುರಿಗೆ ಇಟ್ಟು ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ತಿಂದು ಆಲೋ ಇದ್ದರು. ಪಿಟೀಲು ಹೋಯಿತು. ಇನ್ನು ಇರುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಮಾತ್ರ. ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಅವರು ಮಲಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪಿಟೀಲನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಗಿಂತ ಜಿನ್ನಾಗಿ ನಿದ್ರೆಹತ್ತಿತು. ರಾತ್ರಿ ಎಚ್ಚೆತ್ತಾಗ “ನಾನು ಶುದ್ಧ ಬೆಪ್ಪ. ಪಿಟೀಲು ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದರೆ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಒಂದು ದೇವರನಾಮವನ್ನು ನುಡಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ರಾಗ ಆಲಾಪನೆ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ದೇವರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಯಿತು” ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ ಹೋದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪಿಟೀಲು ಅದು; ಅನೇಕ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸಿದ್ದು; ತನ್ನ ಜೀವಮಾನವೆಲ್ಲಾ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು. ಅದರ ಎಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಆ ಮಮತೆ ಇದ್ದದ್ದು ಎನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ.

మారనేయ దిన బిళిగ్గి అవరు పళువుదు స్వల్ప సావకాశవాయితu. ఎద్దు నోడిదరే పిటిలలు పక్కదల్లె ఇదే. ఇదేను నిద్దేకణ్ణు ఎందు కణ్ణొరసికొండు మత్తే నోడిదరు. అదు పిటిలలు—తమ్మ పిటిలలు. ఇదేను మాయే ఎందు సుబ్బణ్ణునవరు ఆత్మయదొందలూ, ఆదరే పిటిలలు బంతల్లా ఎంబ సంతోషదొందలూ, అదన్న ఆదర దొంద ఎత్తికొండరు. ఆ వేళిగ్గి హిందిన దిన బందిద్దు హుడుగ కంబద మరేయింద హత్తిరక్కే బందను. అడ్డబుద్దు నమస్కారమాడి —“సీవు ననగి గురుగళు. నాను సన్నే తమ్మన్ను హాగి మాతనాడిసిద్దు తప్పు. ఇంథ ఏద్యో ఇదే ఎంత తిళియల్ల. తప్పు మాడిబిట్టి. మాఘ్ మాడబేళు” ఎందను. సుబ్బణ్ణునవరు “సీనేను హేళిదేయప్ప. నన్నన్ను ఎనూ హేళల్ల. బుడు” ఎందరు. హుడుగ “గురుగళే, సీవు ఒబ్బరే ఒందిరువహాగిదే. హత్తిర యారూ ఇల్లు. అప్పణేయాదరే నాను హత్తిర ఇరుత్తేనే. చాకరి మాడుత్తేనే” ఎందను. సుబ్బణ్ణునవరు—“అయ్యో, ననగి చాకరి యారూ మాడబేళాద్దిల్లవప్ప. నానే గులూమ. ననగి చాకరయ్యాకే” ఎందరు.

ఈ హుడుగ ఈ పిటిలన్ను హేళియింద తందిరబేళు, ఇదన్న నన్న హత్తిర తందు ఇట్టవను ఇవనే, ఇవనింద ననగిండు లుపకారవాయితu—ఎంబ భావనేయింద సుబ్బణ్ణు నవర మాతు హిందిన దినదష్టు ఒరటాగిరల్ల. అవర మనస్సు స్వల్ప నయవాగిత్తు. అవరు హాగేయే కుళితిద్దరు. హుడుగనూ కుళితిద్దను. అవనన్ను హేరటుహేగోగు ఎన్నువుదక్కే మనస్సు బరల్ల. దాక్కిణ్ణు. స్వల్ప హేత్తిన మేలే హుడుగ “స్వామి, నన్న హేసరు వేంకటరమణ. నావు నటువరు. నిమగి ఇష్టు ఏద్దాగ తిరుగి బరుత్తేనే. అదక్కే ముంజి ఎనాదరూ బేళాదరే నమ్మ మనగి బందరూ సరియే. బరువవర క్కేయల్లి యార క్కేయ ల్లాదరూ హేళికళుహిందరూ సరియే. తరుత్తేనే” ఎందు ఎద్దు

ಹೊರಟನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಇರು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಯೋಚನೆ. ಹೋಗಲಿ, ಯಾರು ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಪರಿಚಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಿರುಗಿ ಕಷ್ಟಪಡುವವರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಯೋಚನೆ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಅವರು ಏನೂ ಹೇಳದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ವೆಂಕಟರಮಣ ಮತ್ತೆ ಬಂದ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಆ ಮಧ್ಯೆ—ಇದೇನು ವೃಥಾ ಜನ್ಮ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪಕಾರವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಹೋಗಬೇಕೇ. ಉಪಕಾರ ಬೇಡ. ಸಾಲ ತೀರಿಸುವುದೂ ಬೇಡವೇ. ಈ ಹುಡುಗ ನನಗೆ ಪಿಟೀಲನ್ನು ತಂದುಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದು ಏನಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಬದಲಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾಠವಾದರೂ ಹೇಳಿ ಈ ಋಣ ತೀರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು—ಎಂದು ಯೋಚನೆ ತಲೆದೋರಿತು. ವೆಂಕಟರಮಣ ಬಂದು ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ನಿಂತಿರಲು ಅವರು ಅವನಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ನೀಲಾಸಾನಿಯ ಚ್ಚಾಪಕದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಇವನ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಆದರ. ಅವಳೂ ನಟುವಳು. ಈ ಹುಡುಗನೂ ನಟುವನು. ಇಂಥ ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವು ಮೊಳೆಯುವುದು. ಅವರು ಅವನನ್ನು ತಾವಾಗಿಯೇ ನೀನು ಪಿಟೀಲು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತೀಯೆ ಎಂದರು. ಅವನು “ನಿಮ್ಮ ಆಶೀರ್ವಾದ. ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರ ಕಲಿತಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ವಿದ್ಯದ ಮುಂದೆಯೇ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಬಾರಿಸುವವರು” ಎಂದನು. “ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ನಿನ್ನ ಪಿಟೀಲನ್ನು ತಂದು ನುಡಿಸು ಕೇಳೋಣ.” “ಅಪ್ಪಣೆ. ಕೊಂಚ ದಿನ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರೆ ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಈ ಕಡೆಯವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೋಲಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ.” ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಈ ಹುಡುಗನ ಉತ್ಸಾಹವು ದೂರದ ಮೋಡದಲ್ಲಿಯ ಗುಡುಗಿನ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಿತು. ಅವರು ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟರಮಣನು— “ಊಟಕ್ಕೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದೇನೆ ದಯಮಾಡಿಸಬೇಕು. ತಾವು ಸ್ನಾತರ. ನಾನು ಸ್ನಾತರ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದೇನೆ. ಅವರು

ಆಚಾರಶೀಲರು. ಅವರನ್ನು ದೀಕ್ಷಿತರು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮನೆ" ಎಂದನು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಇದೇಕೋ ಸಾಲ ದೊಡ್ಡದಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದುಕೊಂಡು, "ಅವ್ವಾ, ನನಗಿದೆಲ್ಲಾ ಬೇಡ. ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಪಿಟೀಲು ತಾ. ಕಾಲು ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸು. ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನೇನೂ ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ಬೇಡ" ಎಂದರು. ವೆಂಕಟರಮಣನು ಇನ್ನೂ ಇವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಎದ್ದು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೊರಟುಹೋದನು.

ಆದರೆ ವೆಂಕಟರಮಣನು ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ತನ್ನ ನಡತೆಯಿಂದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಸಂಜಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದನು. ಆ ದಿನ ಅವರು ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದಾಗ ಈತ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಅವನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೋದನು. ಅವರು ಪಿಟೀಲನ್ನು ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ನೋಡಿದ್ದು, ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಪಿಟೀಲನ್ನು ತೇಲಿಸಿದ್ದು, ಮೆಟ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸುಮ್ಮನೆ ಅತ್ತಿದ್ದು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದನು. ಹುಡುಗನ ಮನಸ್ಸು—ಅವನಿಗೆ ಅಯ್ಯೋ ಎನಿಸಿತು. "ಎಂಥ ಪಿಟೀಲು, ಬಿಸಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ ಕಸಬುದಾರನಿಗೆ ಕಷ್ಟವಲ್ಲವೇ? ಇವರಿಗೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದು ಎಷ್ಟು ಬೇಸರವಿರಬೇಕು. ಆಗಲಿ ತಿರುಗಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡೋಣ." ಎಂದು ನೀರೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವನು ಪಿಟೀಲನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡನು. ಆ ದಿನವೆಲ್ಲಾ ಅವನು ದೂರದಿಂದ ಹೊಂಚುಹಾಕಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಮಯ ವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಸರಿಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಎಚ್ಚೆತ್ತಾಗ ಅದನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಇಟ್ಟು ಅವರಿಗೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷವಾದಂತೆ ಕಂಡರೆ ಮಾತನಾಡಿಸುವುದು, ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು, ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದನು. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಅಂತೂ ಪಿಟೀಲನ್ನು ಒಡೆಯಲಾರದೆ ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದ ಸ್ವಲ್ಪದ ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೂ, ಅವರು ವೆಂಕಟರಮಣನಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿತು.

ಭೂದೇವಿಯೂ ಮೈಕುಂಠನಾಥನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ. ನಮಗವಳು ಮಾತೆ. ಮಕ್ಕಳಾದ ನಾವು ಕೋಪದಿಂದ ಹಠಮಾಡಿ ಒಳ್ಳೆನೆಂದು ದೂರ ಹೋಗನೋಡಿದರೆ ಅವಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಹೀಗೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವಳು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೂ ತೊರೆಯ ಪುರದ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಆ ದಿನ ಹೀಗೆ ಆರಂಭಿಸಿದ ಸಂಬಂಧವು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇನೋ ಯಾರಿಂದ ಎಸೊಂದನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ತಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತ ಹೇಗೋ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದವರಾದರು. ಅವರಿಂದ ಅನೇಕರು ಪಿಟೀಲನ್ನು ಕಲಿತರು. ಅವರು ವಿಶ್ವ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಸ್ತಿ ಕೊಂಡಹಾಗಾಯಿತು. ಎಸೆದಿದ್ದ ಪಿಟೀಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದೇವರಿಗೆ ಈ ಪಿಟೀಲನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸುಖವಿರಬೇಕು ಎಂದು ಅವರು ಆಗಾಗ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪಿಟೀಲನ್ನು ಬಾರಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಅವರಿಗೆ ಕಷ್ಟಪಡಲು ಸುಖಪಡಲು ಜೀವನವು ದೇವರ ಸೇವೆ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆಯು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಊರಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದೈವೇಚ್ಛೆಗೆ ಸಮಸ್ತಯಿಸುವ ಭಕ್ತಿಯೊಂದು ಅವರಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾಯಿತು.

೧೦

ನಮ್ಮ ಮಾವನವರಿಗೆ ೧೯೧೦ರಲ್ಲಿ ತೊರೆಯಪುರದ ಸುಬೇದಾರಿ ಕೆಲಸವಾಯಿತು. ಆಗ ಅವರು ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ಭಾವನವರಾಗಿದ್ದರು. ಮಾವನಾದದ್ದು ಈಚೆಗೆ. ಅವರಿಗೆ ಆಗ್ಗೆ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು. ದೊಡ್ಡವಳಾದ ಲಲಿತಾ ಈಗ ನನಗೆ ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷ ತರದ ಮನುಷ್ಯರು. ಬರೆದರೆ ಅವರದೇ ಒಂದು ಕತೆಯಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಭಿರುಚಿ. ಅವರೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಿಟೀಲನ್ನು ಬಾರಿಸುವರು. ಪಿಟೀಲು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತೀರಿ ಎಂತ ನೀವು ಹೇಳಿದರೆ, ಸರಿಸರಿ ನನಗೇನು ಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವರು. ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, "ಸರಿ, ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದು.

ನೋಡಿ. ಈ ಸಂಗತಿ ಭೇಷ್ ಸಂಗತಿ. ಎಂಥಾ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಬರೋದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನುಡಿಸುವರು. ಅದು ನಿಜ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂಥ ಲಟುಕು ಅವರ ಸ್ವಂತದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಎಂದರೆ ನೀವು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಹೇಳುವುದೇ ಅವರ ವಾಡಿಕೆ. ಸಿಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಜಗಳವಾಡುವುದಕ್ಕೆಂದಲ್ಲ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು. ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಆಗಿರುವ ರೀತಿಯೇ ಹಾಗೆ. ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸಿರುವ ಅನೇಕರಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಇವರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಹಾಗೆ. ತೊರೆಯವರಕ್ಕೆ ಹೋದ ಕೆಲವು ದಿನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮಾವ ಒಂದು ದಿನ ಕಛೇರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಿಟೀಲು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದದು ಕೇಳಿಸಿತು; ಬಹಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಮಾವ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದವರನ್ನು ಅದು ಯಾರು ಪಿಟೀಲು ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವವರು ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದವನು ವೆಂಕಟರಮಣ. ಆ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವರು ವೆಂಕಟರಮಣನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆಯಿಸಿ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತು ಅವನು ಬಾರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಒಳ್ಳೆ ಪಾಠವಾಗಿದೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತೀಯೆ ಎಂದರು. ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದವರು “ಇವರ ಪಿಟೀಲು ಏನು ಹೇಳೋದು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಬಾರಿಸಿದಾಗ ಕೇಳಬೇಕು” ಎಂದರು. “ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಯಾರು?” “ಅವರು ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳು.” “ಈಗ ಇಲ್ಲಿದಾರೆಯೋ?” “ಇದಾರೆ.” “ಅವರನ್ನು ಬರಹೇಳಿ. ಅವರು ಬಾರಿಸುವುದನ್ನು ಕೇಳೋಣ.” ಅವರು ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವರು ಯಾವ ತರದ ಮನುಷ್ಯನೆಂದೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದವರು ನಮ್ಮ ಮಾವನವರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಯಾರಾದರೂ ತಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಅವರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೇಳುವ ಸ್ವಭಾವದವರಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ನೀವು ಜಂಭವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು; ನಾನು ಹಾಗೆ ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಆತ್ಮಗುರುತಾ. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅವರಿಂದ ಲಲಿತಾಗೆ ಪಿಟೀಲು ಹೇಳಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದರು; ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ

ವಿಲ್ಲವಾಯಿತು ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾದರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಇವರು ಕಛೇರಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಯಾರ ಮನೆಯ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆಯೋ ಕುಳಿತು ಪಾಠಹೇಳುತ್ತ ಹುಡುಗರಿಗೆ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪಿಟೀಲು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರುಚಿಹತ್ತಿ ರಾಗವನ್ನು ತೀರಾ ಅಲಾಪನೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲುಮಾಡಿದರು. ಅವರು ರಾಗದ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವಾಗ ಅದು ನಮ್ಮ ಮಾವನವರ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಆ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರಸಭಾವ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಗಾನದ ಆ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಕೇಳಿ ನಮ್ಮ ಮಾವನವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಸೋತಿತು. ಅವರು ಆಗ ಕಛೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆ ರಾಗದ ವಿಚಾರ ಯೋಚನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಬೇಗನೆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಗುಮಾಸ್ತರೊಬ್ಬರನ್ನು ಕರೆದು, ಹೋಗಿ ಆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಎನ್ನುವವರನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ, ಎಂದು ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಗುಮಾಸ್ತರು ಬಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು—“ಸ್ವಾಮಿ, ನಿಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತನಾಡಬೇಕು” ಎಂದರು. “ಎನು ಮಾತು.” “ತಮ್ಮನ್ನು ಸುಬೇದಾರರು ಸ್ವಲ್ಪ ಒರಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯವರು. ಬಂದು ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಪಿಟೀಲು ಬಾರಿಸಬೇಕಂತೆ.” ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಏನೂ ಮಾತೇ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. “ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟವನು ಈಗ ಪಾಠಹೇಳುವ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದೆ. ಇನ್ನು ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬಂದು ಆ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳುವುದು. ಇದು ತಮಗೆ ಬೇಡ” ಎಂದು ಅವರು ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರು. ಗುಮಾಸ್ತರು ಒಹಳ ಬಲವಂತಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ—“ನಾನು ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವರ ಹತ್ತಿರ ಬರಲಾರೆ. ಸುಬೇದಾರರಲ್ಲಿ ನಾನು ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ” ಎಂದರು. ಗುಮಾಸ್ತರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸುಬೇದಾರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು.

ನಮ್ಮ ಮಾವನವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಪವೇ ಬಂದಿತು. ನಾನು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಜಂಭವೇ ಈ ಹಾಡುಗಾರನದು ಎಂತ ಅವರ ಯೋಚನೆ. ರಾಜರ ವೇಷ ಹಾಕಿ ರಂಗರಾಯ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ

తాను రాజనంతే నడయబీకు. నావూ సంసారదల్లి కేలవరు దోడ్డమనుష్యున వేష హాకి దోడ్డమనుష్యునిండుకొళ్ళుత్తేవే; బిక్కుమనుష్యున వేష హాకి బిక్కుమనుష్యు ఎందుకొళ్ళుత్తేవే. ఈ బిక్కుమనుష్యు ఎందుకొండవను తగ్గ నడదుకొళ్ళుత్తానీ. దోడ్డమనుష్యు ఎందుకొండవను దర్ప మాడుత్తానీ. బిక్కుమనుష్యున వేషదవను తగ్గ నడయదెద్దరే దోడ్డమనుష్యున వేషదవసిగే క్షోప. అదరే నోరేట, బవాన పాటీన జీవండరాయ రాజా పాటీన రంగరాయసిగే నాటకదల్లంతూ ననుస్కారమాడబీకు; బుద్ధియల్ల ఒందాగలేనో? ఆగలూ దాసోహం ఎన్నబీకే? ఒందోందు సందర్భదల్లి పనాగొత్తదే ఎందరే రంగరాయ ఇన్నూ నాటకదల్లీ ఇరుత్తానీ. జీవండరాయ హొరగే ఒందిరుత్తానీ. ఆగ తోందరే. ఇల్లి ఆగిద్దదల్ల అదే. నమ్మ మావనవరు ఇన్నూ సంసారదల్లి ఇరువవరు. సుబ్బణ్ణ సంసారనన్ను బిట్టవరు. సుబ్బణ్ణ తమగే మయ్యాదే తోరిసల్లవేందు నమ్మ మావనవరు క్షోపిసి కొళ్ళువుదు సహజ. నావూ యారాదరూ అంధ సందర్భదల్లి క్షోపిసికొళ్ళువుదే సిజ. సుబ్బణ్ణనవరు ఒరువుదిల్లవేందు కేళి నమ్మ మావనవరు ఒరదే ఇద్దరే బిడ్డత్తానీ ఎందు ఒహళ క్షోప దింద హేళి సుమ్మనాదరు.

ఇదాద కేలవు దివసద మేలే నమ్మ మావనవర బళిగే గుమాస్తరు బందు “ఈ దిన సాయంకాల దేవస్థానదల్లి హేచ్చు గట్టి. ఈ దిన సుబ్బణ్ణనవరు దేవస్థానదల్లి పిట్టలు నుడిసుత్తారే. హుబ్బు హుణ్ణిమేగళల్లి బందు నుడిసువుదు వాటికే. స్వామియవరు దయమాడిసిదరే కేళబహుదు” ఎందు హేళిదరు. మోదల్లి నమ్మ మావనవరు “ఇవను నమ్మ మనేగే ఒరువుదిల్ల ఎంత హేళిరువాగ నాను ఇవన సిట్టెలు కేళువుదక్కి దేవస్థానక్కి హోదరే మయ్యాదేయల్ల” ఎందుకొండరు; ఆమేలే “దేవస్థానక్కి హోగు వుదక్కి ఇంథా కారణ అడ్డియాగబారదు. హోగువుదే సరి.

ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕೇಳುವುದಾದರೆ ಕೇಳುವುದು. ನನ್ನದು ಯಾಕೋ ವಿಪರೀತ ಜಂಭಕ್ಕೆ ಬಂತು” ಎಂದುಕೊಂಡು ಆ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿದ್ದರು; ‘ಸಂಗೀತಮವಧಾರಯ’ ಎಂದಾಗ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪಿಟೀಲನ್ನು ಸುಡಿಸಿದರು. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಮಣನೂ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಪಿಟೀಲಿನಲ್ಲಿ ತರುತ್ತಿದ್ದ ಗಾನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾರೆ ನೆಂದು ನಾನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅವರಿಗೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕೈಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ದಿನ ಭೈರವೀ ರಾಗವನ್ನು ಬಾರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನ ದೇವರನ್ನೇ ಕಂಡವರಂತೆ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರು. ಪೂಜೆಯೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಹೊರಡಬೇಕು, ಆಗ ನಮ್ಮ ಮಾವ ಬಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು; ಮೆಲ್ಲನೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಸಿಂತಿದ್ದ ಕಡೆ ಬಂದು, ಸಿಮ್ಮಂಥ ಸಂಗೀತಗಾರರನ್ನು ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಬನ್ನಿ ಎಂತ ನಾವು ಕರೆದದ್ದು ತಪ್ಪು ಅಲ್ಲವೇ ಸ್ವಾಮಿ? ನೀವು ಸಂಗೀತವನ್ನು ಯೋಗ ದಂತೆ ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಿ, ಎಂದರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ನನಗೆ ಇಷ್ಟು ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತೆ. ನಾನು ಅಲ್ಪ, ದೊಡ್ಡವರ ಹತ್ತಿರ ಬರುವಷ್ಟರವನಲ್ಲ,” ಎಂದರು.

ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು “ನೀವು ಬಂದರೆ ನಮಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ. ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಗುವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹಾಡು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದಾದರೆ ಇನ್ನೂ ಸಂತೋಷ. ಹೇಗಾದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ದೂರ ಎಂತ ಎಣಿಸಬೇಡಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋದರು.

ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಜನರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಮಾತನಾಡುವವರಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಷ್ಟಾದರೂ ದೊಡ್ಡತರದ ಮನುಷ್ಯರು. ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಗುರುತಿಸುವರು, ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಗಾನಕ್ಕೆ ಸೋತುಹೋದರು. ಎಂತಹ ಕಠಿಣರನ್ನೂ ಗಾನವು ನಯವಾಗಿ ಮಾಡಬಲ್ಲದು. ಎದ್ದೊಂದು

ಸಂಸ್ಕೃತರೂ ಆದವರನ್ನು ಅದು ನಯದ ದಾರಿಗೆ ಕರೆಯುವುದು ಏನು ಆಶ್ಚರ್ಯ? ನೋಡಿದರೆ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ನಯವನ್ನೇ ಅದು ಹೊರಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇವರ ನಡತೆಯಿಂದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ನಯವೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಲಲಿತೆಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಆಮೇಲೆ ಎಂದೋ ಈ ಮಾತು ಆಡುವಾಗ ಅವರು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದರು. “ಸುಬೇದಾರರು ಸುಬೇದಾರರು ಎಂದರೆ ಹ್ಯಾಗಿದಾರೋ ಎಂಥಾ ಮನುಷ್ಯರೋ ಎಂತ ಇದ್ದೆ, ನೋಡಿ. ಅದರಿಂದಲೇ ಕರೆದರೆ ಬರೋದಿಲ್ಲ ಎಂತ ನಾನು ಇದ್ದದ್ದು. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅವರು ಬಂದೆ ಮತನಾಡಿಸಿದಾಗ ಅವರು ಎಂಥವರು ಎಂತ ತಿಳಿಯಿತು. ಚಿನ್ನ, ಸ್ವಾಮಿ, ಅಪರಂಜಿಯ ಚಿನ್ನ; ಸ್ವಲ್ಪ ಜಂಭ ಎನ್ನ ಬಹುದು ಜನ. ಆದರೆ ಸುಬೇದಾರರಿಗೆ ಜಂಭ ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು?” ಎಂದರು. ಕೊಂಚ ದಿನ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮಾವನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಹೋಗುವುದು ಬಳಕೆಯಾಯಿತು.

ನಮ್ಮ ಆಕ್ಕನಿಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕನಿಕರ. ಆಕೆಗೆ ಯಾರನ್ನು ಕಂಡರೂ ಕನಿಕರವೇ. ಅವರು ಜನರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡಲಾರರು. ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿ. ಮಕ್ಕಳೆಂದರೆ ಹೇಳಲಾರದ ಅಕ್ಕರೆ. ಬಂದವರು ಹೋದವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಎಶ್ವಾಸ. ಇವರು ಗಂಡನನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಮನೆಯ ಆಳುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಮರ್ಯಾದೆ ಹುಟ್ಟಿತು. ಅವರು ಬಹಳ ದಿನದಮೇಲೆ ನನಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ “ಎಂಥ ಹೆಂಗಸು ಸ್ವಾಮಿ ಆಕೆ. ನಾನು ಒಬ್ಬರನ್ನು ಅಂಥವರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆ. ಈಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ನೋಡಿದಹಾಗಾಯಿತು” ಎಂದರು. “ಒಬ್ಬರು ಯಾರು?” “ನನ್ನ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿದರು ಬಿಡಿ; ಎಂದೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ.” ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮುಖವನ್ನು

ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂತೋಷ. ಅಲ್ಲದೆ ಲಲಿತೆ ಸುಟಿಯಾಗಿ ಹಾಡನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು: ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ. ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರದ ಸುಖ ಒಂದೊಂದೂ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು ರಾಟೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅವರು ಇದಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಬಾರದು ಸಿಕ್ಕಬಾರದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸೇರಿಯೂ ಸೇರದ ಹಾಗೆ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತಾ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎನೇ ಅದರೂ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ನಮ್ಮ ಮಾವನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಊಟಕ್ಕೆ ಏಳಿ ಎಂದರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಓಡುವರು. ಎರಡು ತಿಂಗಳಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಅವರಿಗೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರು. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು “ನೀವು ಸಂಬಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೇ ಇದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಕೈಲಿ ಪಾಠವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿಸುವುದು? ಅದೆಲ್ಲಾ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು “ನನಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ತಾವು ಹಣ ಕೊಡಬೇಕು, ಬೇಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದೇನು? ನನಗೆ ಹಣ ಬೇಡ,” ಎಂದರು. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು “ಹಣ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಮುದುಕನನ್ನು ಕರೆದು ಪಾಠ ಹೇಳೋಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರು ಎಂತ ಜನರು ಎಂದಾರು, ಆಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಏಕೆ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದರು. ಲಲಿತಾ ಆ ಮೊದಲೇ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಳು. ಅವರು, ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಬರಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ, ಎಂತ ಹೇಳಿದರಂತೆ. ಅದನ್ನು ಅವಳು ತಂದೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಂಬಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಬಿಡಲಿ, ಎಂದು ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು. ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನದ ಮೇಲೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಮಾಡಿದರು. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಹಣ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರಲು ಅದನ್ನು

తేగేదుకొండరు. నమ్మ మావనవరు “అదిగ సరి, నమగూ సంతోష, నిమగూ సంతోష ఇదు” ఎందు ఠేళిదరు. సుబ్బణ్ణ “ననగే సంతోష ఇల్ల స్వామి. ఆదరేను మాడువుదు. నీవు ఎఱ్ఱాదరూ మ్మాస్ట్రేటరు. నిమ్మన్న కండరే నమగే భయ స్వామి” ఎందరు. నమ్మ మావనవరు నక్కరు. నమ్మ అత్తే అల్లిగే ఒందాగ సుబ్బణ్ణనవరు “అల్లవేనమ్మ, నిమ్మ యజమానరు మ్మాస్ట్రేటరు. నమ్మంతవరు ఠేదరుబేకొల ఇల్లవో?” ఎందరు. ఆకే “ఇదక్కేల్లా ఠేదరుత్తారేయే సుబ్బణ్ణనవరే, న్నాయ ఠేళిదరే మ్మాజిస్ట్రేటరు. అన్యాయ మాడిదరే అపిలు ఇల్లవే?” ఎందరు. సుబ్బణ్ణనవరు సుమ్మనే తమగే తావే నక్కరు. ఒందు గళిగే బిట్టు నమ్మ మావనవరన్న “ఁను స్వామి, అపిలు ఇదే అల్లవే స్వామి. మాడబడుదల్లవే స్వామి” ఎందరు. నమ్మ మావనవరు “మిక్కాద్దక్కే అపిలు ఇరబడుదు. ఇదక్కే అపిలు ఇల్ల” ఎందరు. సుబ్బణ్ణ “ఁనొల కండవర్యారు” ఎందరు; తమగే తావే నక్కరు.

ఆగిద్దద్దు ఁను ఎందరే నమ్మ అత్తే హిందిన దిన అవర ఠత్తిర ఠొలగి “నిమ్మదూ ఠత, అవరదూ ఠత. నిమ్మ ఠతదల్లి మగువిగే పాఠవే ఇల్ల. అవరు చిక్కవరు. అవర ఠతవే నడయలి బన్ని” ఎందరు. సుబ్బణ్ణ “బరుత్తేనే, అదక్కే అడ్డియిల్ల. నాను రూపాయలి తేగేదుకొండు ఁను మాడలి?” ఎందరు. ఎఱ్ఱ ఠేళిదరూ ఒప్పలిల్ల. “ఠుడుగిగే పాఠ ఠేళిదేకు ఎంత నిమగే ఇఱ్ఱ విల్లవే” ఎందు ఇవరు కేళిదరు. “నమ్మప్పనాణే ఁ మూరు దిన బరదే ఇద్దదే ననగే కఱ్ఱవాగిదే. ఆదరే నానేను మాడలి. ననగే ఠణ బేకిల్ల. తక్కొండరే నన్న బుద్ధి కేడుత్తే” ఎందు సుబ్బణ్ణనవరు ఠేళిదరు. నమ్మత్తే “అదక్కొందు ఁపాయ మాడి. నీవు రూపాయలి తేగేదుకొండు అదన్న యారిగాదరూ కేట్టుబిడి” ఎందరు. సుబ్బణ్ణనవరు “మఠాతాయలి, ఒందు

ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ. ಅವರು ಕೊಡುವ ಹಣ ನಿಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಅದನ್ನು ನೀವು ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿಬಿಡಿ. ನಾನು ಬಂದು ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ” ಎಂದರು. ಆಕೆ ಒಪ್ಪಿದರು. ಅದರಿಂದಲೇ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮತ್ತೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು. ಈ ಏರ್ಪಾಡು ನಮ್ಮ ಮಾವ ನವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಆಮೇಲೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳುವಾಗ, “ನೋಡಿದಿರೋ ಅಪೀಲು. ಸುಬೇದಾರಿಂದ ಸುಬೇದಾರರ ಹೆಂಡತಿಗೆ” ಎಂದರು. ನಾನು ನಕ್ಕೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು “ಅಲ್ಲ ಅಷ್ಟೇ ಸ್ವಾಮಿ. ಅವ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದರೆ ಅಪೀಲು ಮಾಡುವುದೇ” ಎಂದರು. ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಎಂದೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ “ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪರಶಿವ ಹೀಗೇನಾದರೂ ಹಠ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಮಾಡದೇ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ. ಆಗ್ಗೆ ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಅಪೀಲು ಮಾಡುವುದೇ; ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ” ಎಂದರು. ನಾನು ಇವರ ಮುಖ ವನ್ನು ನೋಡಿದೆ. ಅವರು ಅದನ್ನು ನಿಜವಾಗಿಯೇ ನಂಬಿದ್ದರೆಂದು ತೋರಿತು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿಯ ನಡವಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ನಡವಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು ಇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿಹೋಗಿತ್ತು.

೧೧

ಹೀಗೆಯೇ ನಾಲ್ಕು ವರುಷಗಳು ಕಳೆದುವು. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಆದ ಏಷಯ ಗಳು ಹೇಳತಕ್ಕಂಥವು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಾನು ಬಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಸಂಗಡ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು. ಲಲಿತಾ ನನಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದದರಿಂದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ವಿಶ್ವಾಸ. ನಾವು ಆಗಾಗ ಏನನ್ನಾದರೂ ಮಾತನಾಡುವೆವು. ನನಗೂ ಪಿಟೀಲಿನ ಮೇಲೆ ಆಸೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ನನಗೂ ಪಿಟೀಲು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು. ಬರಬರುತ್ತ ನನಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಸ್ವಭಾವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು “ಈತನು ಧನ್ಯನು, ಈತನು ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನು, ಈತನು ದೇವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಂಡವನು” ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆನು. ಏನೇ ಆಗಲಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮಲಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಒಂದು ಸಲ ನಮ್ಮ ಮಾವ “ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇ, ಎಲ್ಲೋ ಅಲೆಯುತ್ತಾ

ಏಕೆ ಇರಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಹಾಗೆ ಇದ್ದುಬಿಡಿ. ಇಲ್ಲೇನು ಜಾಗಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಿಯಿಲ್ಲ. ಮನೆಯವರೆಲ್ಲಾ ಪಳಗಿದಾರೆ ಬನ್ನಿ” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಆಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಮನೆಗೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ನಮ್ಮ ಮಾವ “ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇಡ, ಬಿಡಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸುವವರೆಗೆ ಅವರಿಗೆ ಆ ಕಡೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಹೆದರಿಕೆ. ಏಕೆ ಎಂದರೆ “ಯಜಮಾನರದು ಹಠ. ಅಮ್ಮನವರೂ ಆ ಕಡೆ ಮಾತಾಡಿದರೆ ನನ್ನ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತು” ಎಂದರು. ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಲಲಿತೆಯ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂತ ತಿಳಿದು ಇವರು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಕಣ್ಮರೆಯಾದರು. ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬದ ದಿನವೇ ಆಸಾಮಿ ಇಲ್ಲ. ಮೊದಲ ದಿನದ ಮೇಲೆ ಬಂದರು. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಉರಿದುಬಿದ್ದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಲಲಿತೆಯ ಮದುವೆಯಲ್ಲೂ ಹಾಗೆಯೇ. ನಮ್ಮ ಮಾವನವರು ಯಾವಾಗ ಅವರಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುವರೋ ಆಗ ಅವರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಹೀಗೆ ಏನೂ ಬೇಡದೆ ಇದ್ದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನಾನು ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನೂ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಮನೆಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದರೂ ಅದರಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದಂತೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಇವರು ದಿನಾ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಕಡೆಗೂ ಇವರು ಹೀಗೆಯೇ ಇದ್ದರು.

ಕೊನೆಗೆ ನಮ್ಮ ಮಾವನವರಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಯಿತು. ಇದು ತಿಳಿದ ದಿನ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಮುಖ ಕಂದಿದಹಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಆಗ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆ. ಏನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇ, ಎಂತ ಕೇಳಿದೆ. ಅವರು “ನೋಡೀಪ್ಪಾ, ಇದಕ್ಕೇ ನಾನು ಇವರನ್ನು ಬೇಡಿದೆ. ಸ್ವಾಮಿ, ಬೇಡ. ನನ್ನ ಮಾಫ ಮಾಡಿ. ಈ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಬೇಡಿ ಎಂದೆ. ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ” “ಏನು ಕಷ್ಟ?” “ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಈಗ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತೀರಿ ಎನ್ನುವ ದುಃಖ ಇತ್ತೆ? ಈಗ ನೋಡಿ. ನನ್ನ ಪ್ರಾಣ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಈ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಶಮನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು” ಅವರ ಉಪಶಮನ ಎನ್ನುವುದು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ದೇವರ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಇಲ್ಲಿಯ ಯೋಚನೆಗಳನ್ನು ಮರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಕೊಡೆಂದು

ప్రాథమికులను. నాను ఆ దిన సాయంకాల ఆవర జీవితముల
కుళితము. మేల్మేల్మేగి ఈ మాతు ఆ మాతు ఎత్తి ఆవర జరిత్రి
యన్ను హేళువ హాగి మాడిదెను. అల్లలి ఒందెరడు కనికరద మాత
నూడిదెను. అల్లలి ఒందెరడు తత్త్వద మాతనూ హేళిదెను. ఎల్లొ
సొక్కవొగి స్వల్పస్వల్పవొగి ఆవరు మోదలింద కౌనేయవరేగి
ఎల్లవనూ హేళిదరు; “తుంబి హరియవ నదిలి నీరు కేంపు; నీరు
తిళియాగబేకాదర హేళి నల్లదాగబేకు” ఎందరు. నాను ఆవరిగి
హేళిదే “స్వామి, బిట్టు పడువ సుఖ సుఖవల్ల. కట్టికొండు
ఆమేలీ బిడబకుదు. అదర సుఖ సుఖ. సంసార మాడదేయే
ఇద్దిద్దరే నిమగి ఇష్టసంస్కార హేగాగుత్తిత్తు?” ఎందే. ఆవరు,
ఇల్లిగి ఒందు ఈ సంస్కార పకే ఆగబేకు, ఎందరు. నాను ఏనూ
హేళలారదే హేళిదే. ఒకళ హేళిత్తు ఈ మాతు ఆ మాతు ఆడు
త్తిద్దెవు. ఆమేలీ నాను హేళిరటుబందే.

ఆ మోదలు నావు హేళిరటువవరేగూ సుబ్బణ్ణనవరు కణ్ణిగి
కాణలిల్ల. నమ్మి అత్తేగి దోడ్డ యోజనే హత్తితు. సుబ్బణ్ణనవరు
తమగి బొంబాయలి సాహుకారను కేట్ట నూరు రూపాయ
నోటన్ను మావనవర కృయలి కేట్ట బ్యాంకినలి హాకిసిద్దరు.
తన్న కడేయ దినక్కే ఇదు లుపయోగక్కే బరబేకు ఎంబుదు ఆవర
అభిప్రాయ. నమ్మి మావ కేట్ట సంబళవన్ను నమ్మిత్తేయ కృయల్లే
కేట్టతా ఇద్దరష్టే. నమ్మిత్తే అదన్ను బిజు మాడలిల్ల. ఇవరిగి
లుపయోగవాదితు, ఇరలి, హేగిద్దరూ లూరిగి హేగిగువ ముంజీ
ఇరుత్తారల్లా, ఆవర కృయల్లే ఎల్లవనూ కేట్టదొణ ఎంత ఇద్దరు.
ఈగ నోడిదరే సుబ్బణ్ణనవరే మాయవాదరు. ఈ పేజాటవన్ను
ననగి హేళిదరు. నాను మావనిగి హేళిబేకాయుతు. నమ్మి మావ
నవరు మోదలు స్వల్ప కేట్ట మాడిదరు. ఆమేలీ హేళియన్ను
కురితు “నూయ. నన్నదూ హత. ఆవరదూ హత. నీనేను
మాడియ?” ఎందు హేళి హణవన్ను సుబ్బణ్ణనవర లెక్కక్కే బ్యాంకి

ನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿ, ವೆಂಕಟರಮಣನನ್ನು ಕರೆದು “ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹತ್ತು ಜನಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದೆವು.

ಮೂರು ಮೈಲು ಬಂದಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಓಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ಓಡುವವರು ಹಾಗೆ ಓಡಲಾರರು. ನಾವು ನೋಡಿ ಗಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆವು. ಬಂದವರು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಬಂದು “ಅಯ್ಯೋ ಈ ಸಂಸಾರದ ಬಂಧನ ನನಗೆ ಬೇಡವೆಂದು ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದೆ. ನನ್ನಿಂದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬಂದೇಬಿಟ್ಟೆ. ಲಲಿತಮ್ಮನನ್ನು ನೋಡದ ಹಾಗೆ ಇರೋಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬಂದೇಬಿಟ್ಟೆ” ಎಂದರು. ನಮ್ಮ ಮಾವ “ಅಯ್ಯೋ ಹುಚ್ಚು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಇದಕ್ಕೇ ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟ? ಹೊರಟುಹೋಗೋಣೇಕೆ. ಓಡಿಬರೋಣೇಕೆ. ಎಲ್ಲರಂತೆ ಇದ್ದರೆ ಆಗದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವರು ತಿಳಿಯದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಲ್ಲ; ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಎಲ್ಲರಂತೆ ಇರಬಲ್ಲವರಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯವು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತು; ಆದರೂ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಲಲಿತಮ್ಮನನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಅಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ ಆಮೇಲೆ ಮಾವನವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ನನಗೆ ಅಶೀರ್ವಾದ, ಮಾಡಿ ಕಡೆಗೆ ನಮ್ಮತ್ತೆಗೆ ಮಹಾತಾಯಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬೇರೆ ಮಾತನಾಡದೆ ಧಡಧಡನೆ ಬಂದಹಾಗೆಯೇ ಅವಸರವಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಅವರು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದರು. ನಮ್ಮ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು. “ನಿಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗೋಕೆ ಮನಸ್ಸು ಬರುತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎನ್ನುವ ಭಯದಿಂದ ಆ ದಿನ ಹಾಗೆ ಓಡಿಹೋದೆ ನೋಡಿ; ಪ್ರಾಣ ಗಾಡಿ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು; ಊರಿಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋದದ್ದು ಬರೇ ಒಂದು ಹೆಣ, ನೋಡಿ” ಎಂದರು. ನಾವೆಲ್ಲ ಅವರನ್ನು ಅದಷ್ಟು ಅದರದಿಂದ ಕಂಡೆವು. ಅವರು ಆ ದಿನ ಇದ್ದು ಮೂರನೆಯ ದಿನ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ತೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟ ಹಿಂಸೆಯ ಚಿಹ್ನೆ ಯಾವುದನ್ನೂ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗ್ಗೆ ಆಗ್ಗೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿತ್ತು. ನೋಡಬೇಕೆಂದು

ತೋರಿತು, ಬಂದರು. ಅದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ನೋಡಿ ಯಾಯಿತು, ಹೊರಟರು. ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಖೇದವಿಲ್ಲ. ನಾವೆಲ್ಲ ಇವರನ್ನು “ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದುಬಿಡಿ. ಕೊಂಚ ದಿನ ಇರಿ. ನಾಳೆ ಮಾತ್ರ ಇರಿ” ಎಂದು ಬೇಡಿದೆವು. ಕೇಳಲಿಲ್ಲ; ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ “ಏನು ಸ್ವಾಮಿ ಅವನೂ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಂತ ಕಾಣುತ್ತೆ ನನ್ನ” ಎಂದರು. ನಾನು “ಯಾರು?” ಎಂದೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು “ಯಮಧರ್ಮರಾಯ. ಅವನೂ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ” ಎಂದರು. ನನಗೆ ಏನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮಾವ “ಏನೂ ಭಯಪಡಬೇಡಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೆ, ಅವನು ಮರೆಯಗಿರಿಯೋದಿಲ್ಲ ಹದರಬೇಡಿ” ಎಂದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಜಾಳು ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಬೇಸರವಲ್ಲ; ಸಾಕಾಯಿತೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮಾತ್ರ. ಜಿಡುಗಡೆಯೂ ಬೇಗನೆ ಬಂದಿತು. ಅವರು ಊರಿಗೆ ಹೋದ ಒಂದು ವಾರದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪೆಂಕಟರಮಣ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದ. ಮೂರು ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಏವತ್ತು ಗಜ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿತ್ತು. ಊರಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದರಂತೆ. “ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಉಳಿದಿದೆ. ಅದರಿಂದ ವರ್ಷ ವರ್ಷವೂ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಸಂತರ್ಪಣೆ ನಡೆಯುವ ಹಾಗೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅವರು ಹಾಗೆ ಇಷ್ಟಪಟ್ಟಿದ್ದರು” ಎಂದೂ ಅವನು ಬರೆದಿದ್ದನು. ನಾವೆಲ್ಲ ಆ ದಿನ ನೆಂಟರಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡೆವು.

ಹೀಗೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಈ ಜೀವನದ ನಾಟಕವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

೧೨

ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ವುದು ಇದ್ದರೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಅದನ್ನು ಪಡೆದಿದಾರೆ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ.

ನಾನು ಅವರನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏಳೇಳು ಸ್ವರಾನೇ ಏತಕ್ಕೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇ ಎಂದೆ. ಅವರು “ನಾವು ಏಳು ಎಂತ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಏಳು ; ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ, ಇಲ್ಲ ನೂರು ಕೋಟಿ ಸ್ವರ, ಇಲ್ಲ ಒಂದು ಸ್ವರ” ಎಂದರು. ಅವರು ಪಿಟೀಲು ಬಾರಿಸು ವುದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಇದರ ಅರ್ಥ ಏನೋ ಒಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ನಾನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇ, ಅದ್ವೈತ ಒಳ್ಳೆದೋ ದ್ವೈತ ಒಳ್ಳೆದೋ ಎಂತ ಕೇಳಿದೆ. ಅವರು “ನನ್ನ ಪಾಡು ನೋಡಿದರೆ ಅದ್ವೈತ ಒಳ್ಳೆದು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಇದೆ. ಅವರ ಪಾಡು ನೋಡಿದರೆ ದ್ವೈತ ಒಳ್ಳೆದು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಇದೆ” ಎಂದರು. ನಾನು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ. ಅವರು ಮಾತಾಡುವ ರೀತಿಯೇ ಹೀಗೆ. ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ “ಅವರು” ಯಾರು ಎನ್ನುವುದೂ ಅವರ ಪಾಡು ಎನ್ನುವುದು ಯಾವುದು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಕಾರಣವೇನು ಎನ್ನುವುದೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವುದೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ಅವರು ಹೇಳಿದರು—“ಹೋಗ ಬೇಕಾದರೆ ನೋಡಿ ಆಕೆ ಹೇಳಿದರು, ‘ಇಷ್ಟು ದಿನ ನಿಮ್ಮ ನೆರಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಂಡು ದಿನಾ ಗೌರವವೂ ಬಿಡುವುದೊಂದೇ ದುಃಖ ; ಹೊಟ್ಟೆಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳೂ ಇಲ್ಲವಾದವು ; ಆದರೇನು ? ಕರ್ಮ ಸವೆದಾಗ್ಗೆ ನೀವೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತೀರಲ್ಲ, ಅಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತೀನೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ದೇವರ ಸೇವೆಲಿ ನಿಂತುಬಿಡೋಣ’ ಎಂದರು. ಅವರ ನಂಬಿಕೆ ಅವರ ಜೀವನ ನೋಡಿದರೆ ದ್ವೈತವಾಗೇ ಇರಲು ಎನ್ನಿಸುತ್ತೆ. ನನ್ನ ಬದುಕು ನೋಡಿದರೆ ಈ ಆಟ ಎಷ್ಟು ಜೀಗನೆ ಮುಗಿದರೆ ಅಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯದು, ಇದಾದಮೇಲೆ ಅದ್ವೈತವಾಗಿದ್ದುಬಿಡೋದು, ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.”

ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ನಾನು “ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇ ಶಿವ ಹೆಚ್ಚೋ, ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚೋ?” ಎಂದೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಆ ಮಾತನ್ನು ಅವರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದೆ. ಕಾಲು ಗಂಟೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಿಟೀಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಶಂಕರಾಭರಣವನ್ನು ಒಂದು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತು ಆನಂದವಾಗಿ ಬಾರಿಸಿದರು. ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಭೈರವಿಯನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ لیا جائیگا۔

17/1/52

24.2.53

7-4-53

18.1.54

13 SEP 1955

19 DEC 1961

2 OCT 1963

G.K. 31

